KULLUKTA dört esas

İhlâs, Murakabe, Rabıta-i Mevt, Tefekkür

MEHMET Y. ŞEKER

KULLUKTA DÖRT ESAS

İhlâs, Murakabe, Râbıta-i Mevt, Tefekkür

Mehmet Y. Şeker

KULLUKTA DÖRT ESAS

İhlâs, Murakabe, Râbıta-i Mevt, Tefekkür

Mehmet Y. Şeker

KULLUKTA DÖRT ESAS
İhlâs, Murakabe, Râbıta-i Mevt, Tefekkür

Editör
Ömer ÇETİNKAYA

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-340-9

Yayın Numarası
501

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Ocak 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

İnsanoğlu, diğer varlıklardan çok farklı olarak yaratılmıştır. Allah Teâlâ, onu yaratma aşamasında melekleri bilgilendirmiş, insana "halife" konumunu vereceğini meleklere ifade etmiştir. Yani insanoğlu, Allah namına dünyada ve eli ulaşabildiği kadarıyla kâinatta tasarrufta bulunmak üzere, varlık âleminin en güçlü ve yeterli bir cinsi olarak yeryüzünde arzı endam edecektir. Nitekim öyle de olmuştur. Dış görünümündeki mükemmelliğe denk manevî yanıyla ona, mahlukatın en şerefli ve değerlisi manasına "eşrefu'l-mahlûkat" konumu bahşedilmiştir.

İnsanoğlu, maddî manevî donanımıyla bu konumu gerçekten hak ediyordu. Başka bir ifadeyle insanoğlu, kendisi için takdir edilen bu konuma uygun özelliklerle donatıldı. Yüce Allah, Kur'ân'ın ifadesiyle, ona Kendi ruhundan üfledi[1]. Cisim olarak pek de azametli görünmemesine rağmen, büyük büyük âlemler dürüldü ve ona yerleştirildi. Onu koruması için *Hafaza Melekleri*; yaptıklarını yazmaları için *Kirâmen Kâtibîn* adındaki değerli yazıcı melekler; *Ragîb Atîd* adında gözeten ve ânında kayıtları ya-

1 "Bu itibarla, Ben onu düzenlediğim insan şekline koyduğum ve içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal onun için secdeye kapanınız." (Hicr, 15/29; Sâd, 38/72)

pan melekler tahsis edildi. Ayrıca her insanda bulunan 300 küsur mafsalın her biri için bir melek vazifelendirildi. Evet, her bir insan için 300'den fazla melek görev yapmakta, kendilerine verilen vazifeleri aksatmadan yerine getirmektedirler. Kur'ân-ı Kerim, İnsanoğlunun bu yüksek konumunu *"Yemin olsun ki biz insanoğlunu çok değerli kıldık."* (İsrâ, 17/70) buyurarak özetler.

İşte insanoğlu, diğer varlıkların çok önünde ve üstünde bir konumda yaratılmış, bu kocaman dünyadaki hakimiyet ona verilmiş, onu en üst düzeye çıkaran yeteneklerle donatmak suretiyle de ona büyük lütuflarda bulunulmuştur.

Bakış açımızı değiştirip başka bir profilden insana baktığımızda ise, onu gayet aciz ve fakir olarak buluruz. İhtiyaç içerisinde çırpınan, bulduğunda cimrileşen, derde düşünce hemen sızlanan, tamâından ötürü bütün dünya kendisine verilse tatmin olmayan, gözü bir türlü doymayan, kin tutan, kıskanan, öç almak isteyen, hâkim pozisyonda iken af nedir bilmeyen, mahkumken bağışlanmak için dilenen, inatçı, sabırsız, yokluğa tahammül edemeyen, varlıkta gafletten kendisini kurtaramayan, böbürlenmeyi seven, hatalarını yüzüne vuranı bir kaşık suda boğmak isteyen, hep önde ve yukarda görünmek isteyen, egosunu kimseye ezdirmeyen… bir varlıkla karşılaşırız.

Kısaca insan, inişlerin çıkışların çocuğudur. Bu başlarımız bazen meleklerin başları gibi olur, bazen de kelle pozisyonuna düşer. Bir bakarız kendimize, minarenin en tepesindeyizdir. Bir bakmışız kuyunun dibinde. Bazen rikkat-i kalbiyeye sahip oluruz. Yani o anda kalbimiz çok yumuşaktır. Kim ne derse yaparız. İbadetten zevk alırız. Bazen de granitten, taştan daha sert oluruz. Söz dinlemez, lâftan anlamayız.

Evet Yüce Allah, insanı bir taraftan melekleri geçebilecek techizatla donatırken, diğer taraftan da şeytana maskara olabilecek özellikleri ona yerleştirmiştir. İnsan, iyiliğe açık olmanın yanında

kötülük ve şerre de müsait olarak var edilmiş, çok kabiliyetli olmakla beraber, pek çok şeye de muhtaç olarak yaratılmıştır.

Kendi kendine bırakıldığında kaybetme kuşağına düşmesi sanki kaçınılmaz gibi olan insanın kazanması ise imanı ve salih amelleri vesilesi ile ancak mümkün olabilecektir. Zira arzedilen bütün pozitif ve negatif özelliklerinin yanında, Cenâb-ı Hak insanı Kendine muhatap almış, onunla konuşmuştur. İnsanın, dünya - ahiret gerçek mutluluğa erebilmesi ise, Yüce Yaratan tarafından verilen sorumlulukları yerine getirmesine bağlanmıştır/bağlıdır.

Ebedi cennetlerdeki sonsuz mutluluk da, cehennemlerde sürecek sonsuz hüsran ve acı da insanı beklemekte olup, her insan Allah ile olan bağıyla nereye gideceğini kendisi belirlemektedir. Allah ile olan bağımız, en başta imanımız ve onun göstergesi diyebileceğimiz salih amellerimizdir.

AMEL, İBADET BÜTÜNLÜĞÜ

Kur'ân-ı Kerim'de yüzden fazla âyette *"iman edenler ve salih ameller işleyenler"* ifadesi vardır. Bununla Yüce Allah, imana yaptığı vurgu kadar güzel ve hayırlı işlere de vurgu yapmakta; imanla birlikte, Kendi katındaki makbul amellere de dikkatleri çekmektedir.

"İman edenler ve salih ameller işleyenler" şeklinde mealini verdiğimiz âyetler üzerinde aslında çok ciddi fikir sancıları çekilmiştir. Kur'ân'da hemen her yerde iman, salih amelle beraber zikredildiğinden "İman, salih amelsiz geçerli olmaz." diyenler olmuştur. Teknik ve kitabî ifadesiyle söyleyeceksek, bazı alimlere göre "Amel, imanın bir cüzü, bir parçasıdır." Daha anlaşılır şekliyle bazı alimlere göre *"amel yoksa iman da yoktur."*

Bu fikri sancıların yaşanması hengâmında ehli Sünnet alimleri bizim itikat ve bakış açımızı belirlemişler ve "Amel olmasa da iman yine imandır, geçerlidir, o imanla ölünürse insan Cennete girer." şeklinde özetleyebileceğimiz fikre sahip olmuşlardır. Evet, amel olmasa da bir insan, Müslüman olduğunu söylüyorsa o insan Müslümandır. Hiç kimsenin o kişi hakkında aksi bir hüküm verme hakkı ve selahiyeti yoktur. O insan, o imanıyla ölürse,

Müslüman olarak öleceği için neticede elbette Cennete girecektir.

Buraya kadarki ifadelerimizden, iman olduktan sonra amel önemli değilmiş gibi fevkalade yanlış bir fikrin çıkmasından Allah'a sığınırız. Biz bu ifadeleri salih amelin önemine sözlerimizi kaydırırken ifade ettik. Salih ameli yok veya eksik olan her imanlı insan Cennete girecektir. Ama salih ameli olmayan bir insanın ne denli imanlı kalabileceği ise meçhuldur. Bizim meram ve maksadımız şudur: Salih ameller, imanımızı destekleyen, payandalayan, onu sağlama alan bir özelliğe sahiptirler. İmanın, insanın kalbinde oturaklaşabilmesi, insanın bir iman abidesi hâline gelebilmesi, onun salih amellerle bütünleşmesiyle doğrudan alâkalıdır. Bu yüzden bir müslümanın hayatını salih amellerle süslemesi hayatî bir öneme sahiptir.

Evet, Kur'ân-ı Kerim, en güzel ameli kimin ortaya koyacağını denemek için ölümün ve hayatın var edildiğini ifade sadedinde *"Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için, ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O üstün kudret sahibi, yegâne galip, Azîz, affi ve mağfireti bol Gafur'dur."* (Mülk, 67/2) buyurmaktadır.

Genelde bizler *"salih amel"* deyince ibadetleri anlarız. Bu anlayış doğru olmakla birlikte eksiktir. Zira "güzel, hayırlı, faydalı iş" manasına kullandığımız salih amel ifadesinin kapsama alanı bir hayli geniştir. Bütünüyle ibadetleri kapsadığı gibi, normal ama faydaya dönük söz ve davranışları da içine alır. İbadetlere örnek olarak namaz kılma, Kur'ân okuma, oruç tutma, zekât verme, haccetme, Hakk yolunda koşturmayı verebiliriz. Faydaya yönelik söz ve davranışlarla alâkalı olarak ise; kızgınlık ânında öfkeye sahip olma, başa gelen musibetleri sabırla karşılama, mazhar olunan lütuf ve nimetlere şükürle mukabelede bulunma, evde varsa yaşlı anne babaya sahip çıkma, onların dediklerini yapma, çocukları en güzel şekilde yetiştirme, yapma durumunda olduğumuz

her işi en güzeliyle yerine getirme, manasına gelen *ihsan şuuru* ile hareket etme, insanlarla devamlı surette iyi münasebet içerisinde olma, insanlara eza veren şeyleri -ki bu yol üzerindeki bir ağaç parçası bile olsa- bertaraf etme, elinden dilinden insanların emin oldukları bir insan olarak arzı endam etme, hayırlı bir eş, anne, baba, dede, nine, evlat olmaya çalışmayı burada zikredebiliriz.

Başka misaller de verilebilir.

Salih amel, bir müslümanın yol haritası gibi onu hep hayra ve güzelliğe yönlendirir. Her işinde onu hep yüksek ahlakı temsile zorlar. Ölüm de hayat da işte bunun için, yani salih amelin pratiğe yansıtılabilmesi; güzelliklerin, hayat ile buluşturulabilmesi için var edilmiştir.

Evet, bu salih ameli öyle yüksek derecede temsil eden faziletli insanlar vardır ki onlar, *"Benim namazım da her türlü ibadetlerim de hayatım da ölümüm de hep Rabbülalemin olan Allah'a aittir."* (En'âm, 6/162) demiş, hayatlarını hep salihâtla süslemiş ve rıza yörüngeli yaşamışlardır.

1. Niyetin Önemi

Yeri geldiğinde bir tebessüm bile sadaka hükmüne geçer ve sahibine sevap kazandırır. Fakat bunun böyle olabilmesi, niyetle doğrudan ilgilidir. *Kalbin kastetmesi* manasına gelen niyet bir başka ifadeyle *"insanın bir iş yaparken kalbini yanına alması"* demektir ve bu yanına alma, Allah'ın rızasına yönelik olmalıdır. Birisine edilen tebessüm, eğer dünyevî bir maksadı içerisinde barındırıyorsa o takdirde bu tebessümün "sadaka" olması ihtimali yoktur. Evde yaşlı anne babasına bakan evlat, kendisine kalacak mirastan mahrum kalmamak için onlara bakıp güler yüz gösteriyorsa, bu takdirde de o amelin "salih" olma durumu söz konusu olamaz. Salih amel demek, neticede sahibine sevap kazandıran,

sahibini Allah Teâlâ'nın hoşnutluğuna götüren her türlü iş demektir.

Zahiren aynı gibi görünen nice işler vardır ki bunlar Cenâb-ı Hakk katında çok farklı değerlere sahiptir.

Kalbe ait en önemli amellerden birisi olan niyet, kalbde sağlamca yerini alınca, sahibinin yaptığı her işe kendi rengini verir, böylece işin özünde değişiklikler meydana gelir. Orijinal ifadesiyle *"Niyet eşyanın mâhiyetini değiştirir."*[2]

Bunun örnekleri Saadet Çağında da yaşanmıştır. Mekke'de yaşayan müslümanlara memleketlerini terkedip başka bir memleketi kendilerine yurt edinmeleri emri gelmişti. Yani Mekke'den Medine'ye bir mukaddes göç yapılacaktı. Hazırlıklarını bitiren müminler, tedbirli bir şekilde Medine'ye gidiyorlardı. Bu zorlu yolculuk Allah ve Resûlullah için yapılıyordu. Fakat Ashab-ı Kiram'dan birisi bu zor yolculuğa, hicret eden ve "Sen de hicret etmezsen seninle evlenmem!" diyen Ümmü Kays adındaki bir kadınla evlenebilmek için çıkmıştı. Şüphesiz o da mümindi ama niyet ve düşüncesi, davranışlarının önüne geçememişti. Zahirde o da bu kutlu şehirlerin birinden diğerine gitmiş, o da bu meşakkatli yolculuğu tamamlamış ve istediği kadınla da evlenmişti. Medine'ye varıldığında, uygun bir vakitte bu hadise Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) aktarıldı. Bunun üzerine Efendimiz şu meşhur sözlerini ifade buyurdu: *"Ameller başka değil sadece niyetlere göredir. Herkesin niyeti ne ise eline geçecek de odur. Kimin hicreti, Allah ve Resûlü için ise, onun hicreti Allah'a ve Resûlü'nedir. Kim de elde edeceği bir dünyalık veya nikâhlanacağı bir kadın için hicret ederse, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir."*[3]

---

2 Said Nursî, *Mesnevî-yi Nûriye* 44.

3 Buhârî, *İman*, 4, *Menakıbu'l-Ensar* 45; Müslim, *İmaret* 155; Tirmizî, *Fedailü'l-Cihad* 16.

Evet, sadece başkaları görsün diye kılınan namazın Allah katında hiçbir değeri yoktur. Sırf perhiz için tutulan oruç da sahibine herhangi bir sevap kazandırmaz. İnsanlara cömertliğini göstermek için maddî yardımda bulunan birisinin elde edeceği hiçbir manevî kazancı olmadığı gibi, Hacc'da tavaf ederken olduğundan başka görünenin o tavaftan elde edeceği hiçbir menfeati yoktur. Dua ederken "sanki kendinden geçiyor" desinler diye sesini değiştirenler, nasipsiz insanlardır. Kur'ân okurken seslerini satanların, ne kadar güzel okuduğunu insanlara duyurmak için bu işi yapanların Kur'ân'ın şefaatine erme ihtimalleri olamaz. İçinden gelmediği hâlde insanlar "ne kadar da yufka yürekli, gözü yaşlı" desinler diye ağlıyor gibi yapanların Cenâb-ı Hakk katında hiçbir itibarları yoktur. Konuşurken sesini kalbinin sesi soluğu hâline getiremeyenlerin Yüce Yaratıcı nezdinde herhangi bir faziletleri yoktur. Duyulup meşhur olmak için yazı yazanların, o yazdıklarıyla Hakk katında mertebe elde etme ihtimal ve imkânları sıfırdır. Bilgisini caka vesilesi yapanlar, o bilgilerinden öbür tarafta istifade edemeyecek, bilakis onların vebalini üstlenmiş olarak kıyamet gününün dehşetini yaşayacaklardır.

Biraz daha dar dairede ifade edeceksek; eğer bir insan, aynı kulvarda koşan kardeşinin önünü tıkıyorsa o şahıs, ihlâstan çok uzak demektir. Eğer birisi, kardeşini yıkıcı tenkitlerle bitirmek için çalışıyorsa istediği kadar salih amelden ve güzel niyetten bahsetsin, Hakk katında herhangi bir değeri yoktur. Durup dururken kardeşinin gıbta damarını hem de bile bile tahrik eden bir müminin ameli salih değildir. Bütün kuvvetini Hakk'ta ve ihlâsta bilmek gerekirken, gücü kuvveti insan çokluğunda ve parada arayanların ihlâsı parazitlidir. Kardeşinin meziyetleriyle iftihar edip, onun gibi kabiliyetli kardeşleri kendisine nasip eden Allah'a şükredeceğine, onlarla iç çekişmesine giren müslümanların amelleri tozlu topraklıdır.

2. İhlâs Ufku

Amelin salih olması onun canlılığına bağlıdır. Amelin ruhu ve canı ise ihlâstır.

Evet ihlâs; Rabbimize karşı davranışlarımızda, alacaklı gibi değil, verecekli gibi davranmanın, bir başka ifadeyle, Allah rızasına yönelik iş yapmakla beraber başka herhangi bir beklentiye girmemenin adı ve unvanıdır.

İhlâs sadece Allah rızası için çalışmak değil, bununla birlikte başka bütün beklentilere de kalbin kapılarını sürgülemek demektir. Hakk hoşnutluğu dışındaki beklentilerin önüne geçememek ise amellerin kirletilmesi manasına gelir.

*Amel kirlenmesi*ne bir örnek verelim: diyelim ki arkadaşlarımızla beraber bir sohbet dinledik. Anlatılan konular, verilen örnekler bizim kalbimizi yumuşattı, gözlerimizi buğulandırdı, birkaç damla gözyaşımız yanaklarımızdan süzülüverdi. Eğer o gözyaşlarımızı saklama imkânı varken, öyle yapmayıp, arkadaşlarımızın bizim bu hâlimizi bilmelerine kapı açtı isek, yaptığımız bu işle, o güzel amelimizi kirlettik; o işi, salih amel konumunun dışına ittik demektir.

Evet, her şey Yüceler Yücesi Rabbimiz için olmalı, her hâlimizle ifade edilen, kendimiz değil, sadece O olmalıdır.

Burada *irade* kelimesi öne çıkıp önem kazanıyor. Evet, başlangıçta her şey irade ile olur. Zamanla da insanın karakteri, fıtratının bir buudu hâline gelir. Sadece iradeyi aşan durumlardır ki insan için geçerli bir mazeret teşkil edebilir. Beyazıt Bistamî hazretlerine nispet edilen bir hadise vardır. Onun "Sübhâne mâ a'zame şe'nî" yani "Ben bütün arıza ve kusurlardan uzağım, benim yaptığım işler ne kadar da yüce" manasına gelen ve aslında ancak Allah Teâlâ hakkında söylenebilecek sözleri kendisine nispet ettiğini söylerler. Bu ifadeleri, iradesini aşan bir cezbe durumunda söyleyen Hz. Bistamî

bunun farkında olmadığını, eğer bir daha bu kabil sözler söylerse kendisini öldürmelerini tenbih eder. Bir başka cezbe ânında yine aynı sözleri tekrarlayınca, kılıçla boynunu vurmaya kalkarlar, ama fenâfillah makamının temsilcisi bu zatı kılıçlar kesmez.

3. İhlâs - İrfan İlişkisi

İrfan kelimesi kısaca Allah bilgisi manasına gelir. Bir insan, Allah'ı ne kadar biliyorsa -ki bu bilme üzerinde daha sonra duracağız- o nispette daha ihlâslıdır diyebiliriz. Bir başka deyişle her müslümanda az çok ihlâs olmakla beraber, herkesin ihlâsı kendi irfan ufkuna göredir. Bunu şöyle bir kategorize içerisinde ifade etmeye çalışalım:

Birinci derecede, Peygamberlerin ve Peygamber varisi olarak hayatlarını onların gölgelerinde geçiren kurbiyet kahramanlarının ihlâsları gelir. Bu grubun mensupları dünyevî olarak da uhrevî bakımdan da herhangi bir beklentiye sahip değillerdir. Gözlerini sadece Allah Teâlâ'nın rızasına dikmiş, erişilmesi adeta imkânsız yüksek ufkun temsilcileridir.

İkinci sırayı diğer Hakk dostları alır. Bu grubun temsilcilerinde de dünyevî herhangi bir beklenti yoktur. Ancak, cennetin o hafsalaları aşan güzelliği, cehennemin akılları dehşete düşüren fenalığı bu insanlarda mahşer günü affa mazhar olma beklentisini uyarır, sonsuz mutluluğa erme arzusu gönüllerinde yer eder.

Üçüncü ve son grupta yerlerini alanlarda ise cennet arzusu, cehennemden uzak olma düşüncesi olmakla beraber, dünyaya ait ama yine kendi seviyelerine göre bazı beklentiler vardır. İbadet ederken ruhanî zevk duyma, manevî lezzetlerle mutmain olma, Hakk yolunda koştururken hizmetin içerisine yerleştirilen o hazzı tatma gibi. Yoksa zengin olma, şöhrete kavuşma gibi beklentiler bu zatların gölgelerinde bile kendilerine yer bulamazlar.

Dünyaya ait olan tarafıyla; ibadetlerin zevkine ereyim, Allah yolunda koşturmanın lezzetini tadayım, insanları Hakk'a yönlendirmek suretiyle öne çıkıp tanınayım... ahirete ait olanıyla ise; ölümüm kolay olsun, kabrim cennet bahçesi hâline gelsin, mahşerin dehşetinden korunayım, tanıdıklarıma şefaat etmek suretiye onları kurtarayım... gibi düşünce ve beklentiler, cismaniyetin çekim gücünden hâlâ kendimizi kurtaramadığımızın işaretleridir.

Evet, tevhidin en derini, *talepteki derinlik*tir. Sadece Yüce Allah'ı istemek, başka bütün arzulara kapıları kapatmak ise ihlâs kahramanlarının hâlidir.

4. İhlâsın Merkezi: Kalb

Salih amelin kaynağı, salih bir kalbdir. Böyle bir kalbin en önemli ameli ve zümrüt tepelerinden birisi ihlâstır. İhlâs tepesine tırmanmak ise çok çetin ve zordur.

Evet bir başka tanımıyla ihlâs; kalbde mütemadiyen/kesintisiz yaşanan bir kavganın adıdır. O, nefsi emmareye karşı girişilen kavganın adıdır. Şeytana karşı yapılan harp ilanıdır. İblisin, yanına nefsi de alarak insanı devamlı Hakk'tan uzaklaştırma gayretlerine mukabil, kulun Allah'tan uzaklaşmama adına ortaya koyduğu *vefa savaşı*dır.

Zikredilen ifadeleri açmaya çalışalım.

Müminlerin en büyük düşmanı olan Şeytan ve Nefsi Emmare ikilisi, bazen "ucb" mızrağını kalblere atarlar. Kılınan namazları, okunan Kur'ân'ları, evradu ezkarları akla getirerek, o ibadetlerin sahibini gurura sevkederler. Zaten ucb; insanın ibadetlerine ve hayır yolunda koşuşturmalarına bakarak kendisini beğenmesinin adıdır. O insan, eğer şeytan – nefis ikilisinin bu türlü hücumuna karşı hazırlıklı değilse, ucb hastalığına giriftar olması an meselesidir. Yapmış olduğu ibadet, hayır ve hasenatı ara sıra hatırlayıp

memnuniyet duyanlar, bu türlü hastalığın virüslerini çoktan kapmışlar demektir.

Biraz daha somut hâle getirmek için bir örnek verelim:

Diyelim ki geceleyin saat 3 civarında kalktık. Güzel bir abdest alıp seccademizi kimsenin olmadığı bir odaya serdik. Önce yaklaşık bir saat kadar kabrin kandili olan teheccüd namazı kıldık. Sonra da başımızı secdeye koyup kendimizin ve sevdiklerimizin bağışlanması için yalvardık. Hatta İslâm âleminin düştüğü perişaniyetin düzelmesi için gözyaşları döktük. Bir saat kadar da o vaziyette kaldık. Sonra vicdan huzuruyla seccademizi toplarken aklımıza geldi ve "Bu geceyi de iyi ihya ettik." veya "Acaba bu memlekette benim kadar geceleri uyanık kalan, müslümanlar için benim ettiğim kadar dua biri var mı ki?" dedik. Yani yaptığımız bu işi beğendik, böylelikle de içimizde ucb ateşini yaktık, amelimizin parazitlenmesine sebebiyet verdik demektir.

Akla gelen bu tür düşüncelerle mücadele etmek, bunda bile bir bit yeniği aramak, onlarla kavgaya tutuşmak, "Ey benim Allahım! Kalbime mukayyed ol, beni bu türlü yanlış düşüncelerden kurtar!" diyerek onun kavgasını vermek ihlâslı olmanın göstergesi; bu çeşit fikirlerin akla gelmesi neticesinde rahatsızlık duymamak ise ucb ateşinin bizi ne kadar sardığının işaretidir.

Şeytan – nefis ikilisi bazen de "riya" oklarıyla kalblerimizi yaralamaya çalışırlar. Riya kelimesi, ibadetleri başkalarına gösterme; hayırlı bir insan olduğunu başkalarının beğenisine sunma; ilim, ibadet ve hizmette Hakk'ın hoşnutluğuyla yetinmeyip başkaları tarafından da takdir edilmeyi arzulama gibi manaları özünde barındırır. Mesela namaz kılarken "Ne güzel ağır ağır hakkını vererek namaz kılıyor!" desinler, namazımızı beğensinler, böylece bizi Hakk'a yakın birisi zannetsinler gibi mülahazaların benliği sarmasıdır riya. Bir başka ifadeyle o, insanların dîni duygularını istismar etmenin adı ve unvanıdır.

İbadetlerin neticeleri ahirete dönüktür ama bazı hasta kalbler dünyada da meyvelerini tatmak isterler. İşte riya bu zehirli meyvelerden birisidir. Kalb ibresinin Hakk'tan başka tarafa sapmasıdır ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ifadesiyle bir karıncanın ayak sesinden daha sessizce yaklaşır[4] ve hükmünü icra eder. Hiç farkında olmadan sinsice yaklaşır ve zehirini korumasız/müsait kalblere boşaltır.

İhlâs ise, belki çoğu zaman maruz kalınan bu tür düşünceler kalbe geldiğinde onları defetmek için yapılan işte bu kavganın adıdır. Böyle bir kalbî mücadeleyi bıkıp usanmadan devam ettirebilenler, ihlâs denilen sırra mazhar olabilme peşinde koşan gayretli müslümanlardır.

Böyle bir *iradî kavga*yla birlikte, Allah Teâlâ'dan ihlâsı istemek de ona ermek adına muhakkak yapılması gereken işler cümlesindendir. Yani kalbî korunmayı istemek en yararlı dualardandır. Zaten Kur'ân da: *"Rabbimiz! Rızana giden yolları bize gösterip hidayeti lütfettikten sonra kalblerimizi kaydırma..."* (Âl-i İmrân, 3/8) duasını bize öğretmiş; Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de *"Ey kalbleri eviren çeviren Allahım! Kalbimi(zi) dinin üzere sabit kıl."* [5] duasını ağzından düşürmemiştir.

İhlâsı bir başka açıdan tarif edecek olursak onun:

1- Amelde Allah'ın rızasının gözetilmesi olduğu,

2- "İnsanın bir iş yaparken kalbini yanına alması" manasına geldiğini ve bu yanına almanın Allah'ın hoşnutluğuna yönelik olması gerektiği,

3- "Rabbimize karşı davranışlarımızda alacaklı gibi değil, verecekli gibi davranmak olduğu," bir başka ifadeyle, Allah rızasına yönelik iş yapmakla beraber herhangi bir başka beklentiye girmemenin adı ve unvanı olduğu,

---

4 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 4/403.

5 Tirmizî, *Kader,* 7; İbn Mâce, *Mukaddime* 13.

4- Kalbde verilen bir kavga; bütün engellemelere rağmen, Allah yolunda olma adına verilen bir "vefa savaşı" olduğu üzerinde durmuştuk.

5- Yukarıdaki manalarla beraber ihlâs, "özyüreklilik" demek olup "Allah Teâlâ ile derin bir münasebete geçmek" manasını da ihtiva etmektedir.

Evet, bazı müminler, Cenâb-ı Hakk ile kendi arasında kuvvetli bir bağ meydana getirebilmek, O'na yakın olabilmek, her anını O'nun yolunda geçirebilmek için çalışırlar. Eğer bu böyle olursa o takdirde bu insanların ömürlerinin dakikaları da nuranîleşir ve seneler hükmüne geçer.

Bediüzzaman hazretleri, konuyla alâkalı mütâlâalarını ifade ederken şunları söyler: "Ey insanlar! Fani, kısa, faydasız ömrünüzü bâki, uzun, faydalı, meyvedar yapmak ister misiniz? Madem istemek insaniyetin iktizasıdır; öyleyse Bâkî-i Hakikî'nin yoluna sarf ediniz. Çünkü Bâkî'ye müteveccih olan şey, bekanın cilvesine mazhar olur. Madem her insan gayet şiddetli bir surette uzun bir ömür ister, bekaya âşıktır. Ve madem bu fâni ömrü bâki ömre tebdil eden bir çare var ve manen çok uzun bir ömür hükmüne geçirmek mümkündür. Elbette, insaniyeti sukut etmemiş bir insan, o çareyi arayacak ve o imkanı bilfiile çevirmeye çalışacak ve tevfik-i hareket edecek. İşte o çare budur: Allah için işleyiniz, Allah için görüşünüz, Allah için çalışınız. Lillâh, livechillâh, lieclillâh rızası dairesinde hareket ediniz. O vakit sizin ömrünüzün dakikaları, seneler hükmüne geçer."[6]

5. Amel Darlığı

Evet, Yüce Yaratıcıyı bilebilmek (marifet), O'nun sevgisini (mehâbet) elde edebilmek, O'na ait korku ve saygıyı (mehâfet)

---

6 Said Nursî, *Lem'alar*, 3. Lem'a.

vicdanda duyabilmek adına geçirilen bir saniye, binlerce sene hükmündedir ve İmamı Rabbanî'nin ifadesiyle *"Nuranî geçirilen bir saniye, öyle olmayan binlerce seneye tercih edilir."*

Öyleyse insan, himmetini âlî tutup, Yüce Allah ile kendi arasında sürekli bir derinlik peşinde olmaya çalışmalıdır. Evet, dünya fani olduğu için, burada her şey hep bir darlık içerisinde cereyan eder. Bu darlık, ibadetlerde de kendisini gösterir. Bu darlıktan kurtulabilmek, amellere bir sonsuzluk urbası giydirebilmek ise ihlâs ve niyetle doğrudan alâkalıdır. Diğer taraftan; sınırlı ve ölümlü olan insanoğlu, sınırsız bir cenneti, ölümün hiç olmayacağı bir mutlu hayatı, Bâkî, Ezelî ve Ebedî olan Zat-ı Zülcelîlin cemali bâ kemalini müşahede etmeyi ister. Bu da yine ihlâs ve hâlis niyetle ancak mümkün olabilir.

Amellerdeki darlığı aşabilmek için konuyu örneklendirmeye çalışalım:

Diyelim ki gece vakti kalktık ve ibadete koyulduk. Sünnet olan hâliyle mesela 8 rekât tecehhüd namazı kıldık. Sonra uykumuz geldi veya namaz kılma arzumuz bitti. Yani cismaniyetimiz olanca ağırlığıyla üzerimize abandı. İşte o anda: Ey benim Allahım! Ben bir yere kadar bir şeyler yapabiliyorum ama benim ulaşmak istediğim, muhtaç olduğum şeyler, Senin bana lütfedeceğin şeyleri peyleme açısından çok yetersiz. Benim ortaya koyduklarım benim darlığıma bağlıdır. Eğer bana daha geniş bir ömür verseydin, daha geniş imkânlar lütfetseydin, ben onların hepsini Senin yoluna dökerdim. Ben şurada bir namaza durdum. Eğer üzerimde şu cismaniyetin ağırlığı olmasaydı, tam bir konsantrasyon içerisinde sonsuza dek Senin huzurunda durmak, Senin hakkın benim de vazifemdi. Yapamasam bile niyetim budur. Sen öylece kabul buyur Ya Rabbi, dedik. Böylelikle de kendi darlığımızı aştık, o ibadetimize sonsuzluğun rengini çaldık demektir.

Hemen her işinde böyle bir niyet derinliğine mazhar olabilen-

ler, fenadan bekayı çıkarabilen talihli insanlardır. Unutulmamalıdır ki Allah Teâlâ, insanoğlunu kendi darlığına sıkışmış sınırlı amel ve ibadetleriyle değil, kalbinde beslediği sınırsız niyetine göre mükâfatlandıracaktır.

6. Kalb, Nazargâh-ı İlâhîdir

İnsan- Allah mukayesesinde "sıfır- Sonsuz" münasebet ve gerçeğini idrak eden insanlar, amellerinin yanında niyetleriyle de işin içine girip sonsuzluk deryasına yelken açma gayretine girmişlerdir. Bazı Hak dostları, önce iradelerinin hakkını verip ibadet ve salih amelde yüksek performans sergiledikten sonra, yine de bu yapılanların Allah Teâlâ'nın büyüklüğüne göre çok az kaldığını görmüşler ve acziyet içerisinde şu manayı seslendirmişlerdir:

- Ey benim Allahım! Ben, Seni anayım ve zikredeyim diye Seninle alâkalı bazı mübarek kelime ve cümleleri 100'er defa söylüyorum. Ama 100 defa değil, 1000 kere söylesem bile biliyorum ki bunlar Senin büyüklük ve azametin karşısında bir hiç hükmündedir. Öyleyse Sen, benim bu sınırlı ve sayılı söylediğim zikir ve virdleri Senin yarattığın varlıklar adedince, Sana ait rızanın büyüklüğü nispetinde, arşının ağırlığınca ve kelimelerini yazan mürekkepler miktarınca yapıyormuşum gibi kabul buyur!

Evet, Yüce Allah'ın yarattığı varlıklar, zerrelerden güneşlere varıncaya kadar hesap edildiğinde sanki sonsuz gibidir. O'nun rızasının büyüklüğü karşısında her şey küçülür ve sıfırlaşır. O'nun arşı, bütün âlemleri içine alacak kadar azametli ve geniştir. Bütün ağaçlar kalem, bütün denizler ve okyanuslar mürekkep olsa ve Allah'ın kelimelerini yazmaya kalksalar, yazıp bitiremezler. Kalemler kurur, mürekkepler tükenir ama Allah Teâlâ'ya ait kelime ve manaların sonu gelmez.

Tercümesini yapmaya çalıştığımız bu manaların Arapça orji-

nal ifadesini, teberrüken ve belki birileri kendi zikir ve fikirlerinin ardından söyler düşüncesiyle buraya kaydedelim:

(عَدَدَ خَلْقِكَ وَ رِضَي نَفْسِكَ وَ زِنَةَ عَرْشِكَ وَ مِدَادَ كَلِمَاتِكَ)

Bütün bu duygu ve düşüncelerden ve kimbilir daha hangi yaklaşımlardan ötürüdür ki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Cenâb-ı Hakk, sizin cesedlerinize ve sûretlerinize bakmaz, lakin O sizin kalblerinize bakar."*[7] buyurarak bu gerçeğe dikkatlerimizi çekmiştir.

Evet insan, ihlâs ve niyetiyle boşluklarını kapatır. Cismaniyeti ile varamayacağı ufuklara halis niyetiyle gider ulaşır. Ayakları yere basıyorken, kalbinde beslediği güzel düşüncelerden ötürü başı göklere değer ve yükselir. Niyetinin güzelliği onu evinde otururken bile çok büyük işler yapıyormuş gibi Allah katında âlî makamlara çıkartır.

Saadet asrından bir tablo ile konuyu zihinlerimizde canlandırmaya çalışalım:

Medine'ye hicretin 9. yılında Tebük seferine çıkılmıştı. Müminler her zaman olduğu gibi gerekli hazırlıklarını yapmış ve Efendimizle beraber yola koyulmuşlardı. Yolculuk esnasında mı veya bir yerde mola verdiklerinde mi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şu anda Medine'de öyle insanlar var ki aslında onlar da sizinle beraberler. Sizin yürüdüğünüz gibi yürüyorlar. Sizin kateddiğiniz gibi onlar da vadileri katediyorlar. Onlar sevap hususunda sizinle ortaklar. Çünkü hastalık onları Medine'ye hapsetti."*[8]

Yani onların bedenleri değil ama yürekleri sizinle beraber. Burada olabilmek için can atıyorlar aslında. Eğer hastalıkları veya

---

7 Müslim, *Birr*, 32, 33; İbn Mâce, *Zühd* 9.
8 Müslim, *İmara* 159; İbn Mâce, *Cihad* 6.

geçerli mazeretleri olmasaydı, onlar da şimdi burada sizinle beraber bulunacak ve üzerlerine düşen vazifeleri yerine getireceklerdi. İşte bu niyetlerinden dolayı, onlar da sizin kazandığınız sevapları şu anda kazanıyor ve Allah Teâlâ'ya olan yakınlıklarını artırıyorlar.

İnsanoğlu, ölümünden sonraki sonsuz bir cennet veya cehennem hayatını da yine kalbinde beslediği niyetiyle elde edebilecektir. Tabiri diğerle 60-70 senelik yaşanan bir hayırlı hayatın, sonsuz mutluluğu netice verebilmesi de yine niyetle alâkalıdır. Normal ömür sürmüş bir mümin hiç seslendirmemiş olsa bile aslında şunları söylemekte, gönlünde şu manaları saklamaktadır:

– Ey Rabbim! Sen bana muvakkat bir hayat vermişsin. Ben bu süre içerisinde Sana kul olmaya, dediklerini yapmaya çalışıyorum. Ölünceye kadar da bundan dur olmayacağım. Ama eğer Sen bana 70- 80 yıl değil de, 70 bin yıl verseydin, ben yine Senin emirlerin doğrultusunda hayatımı yönlendirecek, yüksek performansta geçirilmeye çalışılan bir ilim, ibadet ve hizmet hayatı ortaya koyacaktım.

Aynı yaklaşım ve niyet, inanmayan insanlara da ebedi bir cehennemi hazırlamaktadır.

İşte gönüllerde saklanan bu manadan ötürüdür ki fanî hayat, yerinط bekâya bırakır. Sınırlı ve dar bir hayat, bakî bir hayatı meyve verir.

7. Bizden O'na İhlâs, O'ndan Bize Rıza

Müminler dinî hayatlarını hem iradeleri hem de gönülleri ile devam ettirirler. Gönüllerinde sakladıkları niyetleriyle yüksek hedeflerini yakalar, boşluklarını kapatırlar. İradeleri ile de emirleri yerine getirir, yasaklardan uzak dururlar. Bir başka de-

yişle onlar canları istemese de "yapın" denilenleri yerine getirir; canları çok istese de "uzak durun" denilenlerin yanlarına bile yaklaşmazlar.

Hani bazen hiç namaz kılmak canı istemez insanın. O anda bütün hislerini yitirmiş gibidir. Fakat buna rağmen, kalkar abdestini alır, namazını kılar. Bu psikoloji ile yerine getirilen ibadetlerden nefsin hemen hiç payı yoktur.

Bazen de bunun tam tersi olur. Müslüman, manevî lezzet denilen şey ne ise onu namazında iliklerine kadar duyar. Rukû veya secdede iken başını kaldırıverecek olsa, Yüce Allah'ın o idrakler üstü Zat'ını görüverecekmiş gibi hisseder kendisini. Veya ellerini açtığında sanki her dediği kabul ediliyormuş gibi bir his sarar benliğini. Ellerini hiç indirmek istemez o anda.

Ama acaba bu ibadetlerin hangisi Allah katında daha makbul ve değerlidir? Her ne kadar ibadetlerden alınacak manevî lezzeti yakalamak zor olsa da, genelde birinci husus daha makbul görülmüştür. Yani insanın canı istememesine rağmen yaptığı ibadetlerin Hakk katında daha faziletli olduğu kanaati ağır basmıştır alimlerce. Çünkü o tür ibadet ve amelleri yerine getirmek daha zordur. Dayanılan bu zorluk derecesinde de sevap fazlalaşır. Zira burada mümin imanıyla devreye girmekte, imanının gücüyle o zorluğu aşmaktadır. Nefis ve şeytan üzerine çullanıp, onu namazından koparmaya çalışmalarına karşılık, o her şeye rağmen, ibadetini kusursuz yerine getirmeye, onun hakkını vermeye gayret etmektedir. İşte insanı bir rampa gibi Allah'a yükselten nirengi noktası burasıdır.

Evet ibadetlerin kendine has bir zorluğu vardır. Günahlar ve haramlar ise tatlıdır. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ifadesiyle *"Cennet, "mekârih" denilen insanın kerih görüp beğenmediği şeylerle; buna mukabil Cehennem de "şehevât" denilen insanın*

hoşuna giden şeylerle kuşatılmıştır.”[9] Bütün bu olumsuzluklara rağmen müminin Rabbine karşı duruşunu bozmaması, onun samimiyetinden kaynaklanmaktadır ki zaten bunun adı da ihlâstır.

Gerçekten de ibadetlerdeki zorlukla mücadele etmek, haramlara girmeme hususunda dişini sıkıp sabretmek, ihlâsın ayrı bir derinliğini teşkil etmektedir. Bir başka ifadeyle ihlâs, Allah'ın dediklerini O dediği için yapmak, nehyettiklerini de yine O dediği için yapmamaktır. İşte mümin böyle bir performans sergilediğinde de Sonsuz Merhamet Sahibi ondan razı olur. Yani müminden Allah'a halisen yerine getirilmiş *salih ameller* yükselir, Allah'tan kuluna *rıza* gelir ulaşır. Arada böyle bir iletişim söz konusudur. Amellerin çokluğundan ziyade, yapılış gayesi sonuç verir. Bazen Hakk yolunda verilen bir sürahi ayran, Sultan Ahmet camiini yapmaktan daha kazançlı olur. Amellerin görülen dış yüzleri ve miktarları değil, onların için sindirilen ihlâs ve niyet, rıza olarak kula geri döner.

Zor gelse de ibadetleri aksatmama, tatlı da olsa günahlardan uzakta durma, nefsin ve şeytanın binbir türlü hile ve yoldan çıkartma çalışmalarına karşı samimiyet kavgasından dur olmama, insanı salih bir yola sokar. Böyle olunca da Allah ondan razı olur. Dünyada her hadiseye karşı ona dayanma gücü verir, iyilikler ihsan eder. Kabrini Cennet bahçesi hâline getirir. Ahirette ise hesap gününün dehşetinden korur. Kitabını sağından verir. Sırattan şimşek gibi geçirir. Hata ve sevapların tartıldığı vakitte sevap kefesini ağdırır. Hesabını kolayca görür. Cennetine sokar. Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, akla hayale gelmeyen nimetleri ona hem de ilelebet olmak üzere bahşeder. Cennetin binlerce sene mesûdane hayatı, bir dakikasına denk gelmeyen rü'yeti cemâli ile onu perverde eder, Kendisini ona gösterir.

---

9 Buhârî, *Rikak* 28; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 2/333.

İHLÂSI KAZANMA VE KORUMA YOLLARI

Bediüzzaman hazretleri, ihlâsa ait çok önemli bazı düsturları zikrettikten sonra onu kazanmanın ve muhafaza etmenin en etkili iki sebebinden bahseder.[10] Ona göre bu sebepler: *ölüm düşüncesi* ki biz buna "dünyanın fani olduğu şuuruyla yaşama" da diyebiliriz ve *Allah'ın huzurunda yaşıyor olma duygusu* dur ki biz buna *murâkabe şuuru* diyoruz. Gerçekten de bu iki önemli husus, bilinip pratiğe taşınabildiği ölçüde insana ihlâsı kazandıracak, daha doğru bir ifadeyle Allah Teâlâ, Kendisi ile kulları arasındaki bu sırrı, mümin kullarının gönlüne yerleştirecektir.

Biz evvela ikinci husus olan murâkabe şuuru üzerinde duracak, sonra birinci sebebi mütâlâ edeceğiz.

1. Murakabe Şuuru

Konunun özeti, Hz. Bediüzzaman'ın ifadesiyle şudur: *"İman-ı tahkikînin kuvvetiyle ve marifet-i Sânii netice veren masnuattaki tefekkür-ü imanîden gelen lemeât ile bir nevi huzur kazanıp, Hâlık-ı Rahîmin hâzır, nâzır olduğunu düşünüp, O'ndan başka-*

10 Nursî, *Lem'alar*, 21. Lem'a.

sının teveccühünü aramayarak, huzurunda başkalarına bakmak, medet aramak o huzurun edebine muhalif olduğunu düşünmekle o riyadan kurtulup ihlâsı kazanır.”[11]

Bu ifadeye göre insanda murâkabe duygusunun oluşabilmesi için, ondan önce *tefekkür* ve *marifet* duygularının gelişmesi gerekmektedir. Evet, her insan kolayca Cenâb-ı Allah’ın ilim ve kudretiyle her yerde var olduğunu ve her şeyi gördüğünü, dolayısıyla da kendisinin bütün söz, davranış ve kalbî eğilimlerine muttalî olduğunu farkedemez, bu şuura hemen uyanamaz. Bundan önce o insan “tefekkür” etmeli ve “Allah bilgisi” de denilen “marifetullah”a uyanmalıdır.

Demek ki “tefekkür”, insanı “marifetullah”a, o da “murâkabe şuuru”na götürmekte, bu üçlü arasında bir salih daire bulunmaktadır.

Öyleyse asıl konumuz olan murâkabe şuurundan önce kısaca tefekkür ve marifet konuları üzerinde durmalıyız ki ihlâsın önemi ve onu kazanmadaki zorluk daha iyi anlaşılabilsin.

Evet, etrafımız ve bütünüyle kâinat, Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinin tecelli ve tezahürlerinden ibarettir. Tabiri diğerle Allah Teâlâ’nın dört bir yanımızda çakıp duran isimleri vardır. Her gün binlercesini görüp duyduğumuz çeşit çeşit ölümler ve doğumlar, O’nun Hayat Veren *Muhyî* ve Can Alan *Mumît* isimlerinin tezahürüdür. Dünyayı ve diğer gezegenleri, atomları ve her şeyi hiç sekteye uğratmadan kendi yerlerinde tutması O’nun *Kayyum* isminin cilvesidir. Yani Yüce Yaratıcı her şeyi yerli yerinde tutan, onları düşüp mahvolmaktan koruyandır.

O (celle celâluhû), bazen *Kâbıd* ismiyle gönüllerimize darlık verir, bizi maddî manevî sıkıştırır. Bazen de *Bâsıd* ismiyle bizlere inşirah verir, dünyevî uhrevî işlerimizde genişlik ve kolaylıklar

---

11 Nursî, *Lem’alar*, 21. Lem’a.

lütfeder. Hastalandığımızda *Şâfî* ismiyle bizlere şifalar bahşeden de O'dur. Güneş, O'nun *Nur* isminin, canlı olan her şey O'nun *Hayy* isminin tecelli mahallidir.

Evet, verilen birkaç örnekte de görüldüğü gibi tefekkür, etrafımızda cilvelenip duran İlahî İsimleri okumak, böylelikle de vicdanlarımızda o isimlerin sahibine bizi ulaştıracak yollar açmaktır. Bir başka deyişle tefekkür: *"her düşünce, her tasavvur ve her davranışta Hakk'ın kâinat kitabına yönelmek, onu anlamaya çalışmak, hayatı ondan anladığımız şeylere göre tanzim etmek ve yaşamaktır."*[12]

Sistemli düşünme de diyebileceğimiz tefekkür, hem enfüsde ve hem de âfakta yapılmalıdır. Yani hem kendimizde ve hem de kendimiz dışında Allah'ın iz ve işaretlerini farketme adına yapılan bir fikir gezintisidir tefekkür.

Birer küçük örnekle içteki ve dıştaki tefekkürü zihinlere yaklaştırmaya çalışalım: ağzımıza aldığımız bir lokma ile dişlerin çalışmaya başlaması, tükürük bezlerinin harekete geçmesi, dilin bütün kabiliyetini kullanarak o lokmanın tadını beyne göndermesi, hatta daha ağza girmeden burnun o lokmanın kokusunu alıp lezzetin tamamiyeti adına onu beyne haber vermesi, yemek borusundan aşağıya kayan o lokmanın midede asit bombardımanına maruz kalması, faydalı kısmının kana karışıp, lüzumsuz kısmının dışarıya atılması içteki tefekkürün örneği olsun.

Dıştaki tefekküre örnek olarak da: Dünya'nın dönme hızıyla Ay'ın dönme hızının aynı olmasını, bu yüzden de bizim, ayın hep aynı tarafını görüyor olmamızı, bütün bunların da Dünya'yı da Ay'ı da birer topaç gibi ve hem de aynı hızda döndüren bir Kudreti Sonsuz'a işaret etmesini verebiliriz.

Evet, her insan kendi bilgisi nispetinde kendisini ve kâinatı

---

12 Gülen, Fethullah, *Kalbin Zümrüt Tepeleri,* Nil Yayınları, İzmir 2005, 1/30. (Tefekkür Makalesi)

okuyabilir. Bir saati bir senelik ibadete denk gelen tefekkürü yapmak suretiyle kendisini Rabbisine vardıran yolları vicdanında açabilir. Gönlünde Allah'ı bulabilir. Böylelikle de *marifetullah* konusunda mesafe katetip, Yüce Allah'a olan imanını taklitten tahkike yükseltebilir.

2. Tefekkür, Allah'ın İsimleri ve Sıfatlarında Yapılmalıdır

Tefekkür, insana imanî bir derinlik ve renkliliği duyurup tattırır. Tefekkür eden insan, yeni yeni keşif ve tespitlerle hayatını nurlu bir akışa salıyor demektir. O, hayatının her bir karesini, kanıksamış olduğu mucizeleri görebilmek için ülfet perdesini aralamaya çalışmakla geçirir. Etrafında gördüğü her şeyden O'na ait iz ve işaretleri çıkarmaya, her şeyin O'na delalet ettiği gerçeğine uyanmaya gayret eder. İslâm'ın ilk emri olan *"Oku!"* sözüne kulak verip, kâinat kitabını mütâlâ eder... ve etrafının çepeçevre mucizelerle sarıldığını görür. Bir nefes alıp vermenin dahi insanı aciz bırakan bir harikuladeliğe sahip olduğunu farkeder. Hayatının her bir dilimine O'nu hatırlatan bir işaret koyar. Ömrünü nurlandırır, imanını artırır.

Bizim burada rengini koyulaştırarak ifade etmek istediğimiz husus ise, tefekkürün Allah Teâlâ'nın zatında değil, O'nun isim ve sıfatları üzerinde olması gerektiğidir. Tabiri diğerle bize düşen şey, Yüce Yaratıcı'nın nimet ve kudret eserlerini düşünmek, onlardaki incelikleri görmeye çalışmaktır. Yoksa O'nun bizzat Kendisini düşünmek değil. Zira insanoğluna Yüce Allah'ın zatını bilebilme kabiliyeti verilmemiştir.

Evet *Allah Teâlâ, esmâsıyla malum, sıfatlarıyla muhat, zatıyla ise bir mevcud-u meçhuldür.* Yani Rabbimiz, isimleri üzerinde düşünmeyle birazcık bilinebilir, sıfatları üzerinde fikren gezinildiğinde az da olsa anlaşılabilir. Ama O, Zatı açısından katiyen anlaşılamaz. O mevcuddur. Müminler, Onun mevcudiyetini gö-

nüllerinde derinlemesine hissederler. Fakat bununla birlikte O, meçhuldur. "Onu çok iyi biliyorum." diyenlerin dahi idrak etmekten aciz kaldıkları Zat-ı Ecelli A'la'dır.

Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde anlatılan bir mevzuyu buraya taşıyarak, konuyu bir başka açıdan ifade etmeye çalışalım.

Hz. Musa (aleyhisselâm) Firavun'a gidip mucizeler göstermişti. Firavun da, kendisi gibi davranıp iman etmemiş, bu yapılanların birer sihirden ibaret olduğunu, ülkedeki sihirbazların da buna benzer şeyler yapabileceklerini söylemişti. Sonra da Hz. Musa'ya *"Şimdi sen, bizim de senin de caymayacağımız uygun bir buluşma vakti tayin et, düz, geniş bir alanda karşılaşalım!"* demişti. Bunun üzerine Musa (aleyhisselâm) "*Karşılaşma zamanı, bayram günü olsun, halk sabahleyin toplansın."* dedi. Sihrin kendilerinden sorulduğu, ülkenin en meşhur ve popüler insanları olan sihirbazlar, caka ve gurur içerisinde Firavun'un yanına geldiler. "*Galip gelirsek bize ne var?*" kabilinden sordukları sorulara *"Sizler benim gözdelerim olacaksınız."* cevabını aldılar. Vakti geldiğinde herkes meydanda toplandı. Sihirbazlar kendi aralarında "bugün ölüm kalım günüdür. Kim bugün üstün gelirse, iflah olacak odur." diye fısıldaştılar. Hz. Musa onlardan hünerlerini göstermeleri istedi. Onların sihirleri sayesinde, ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten hareket ediyormuş gibi geldi. Musa (aleyhisselâm) birden içinde bir endişe duydu. Cenâb-ı Hakk ona - "*Endişe etme! Sen galip geleceksin. Elindeki değneği ortaya at, onların yaptıklarını yutacaktır. Çünkü onların yaptığı, sihirbaz oyunudur. Büyücü ise, nereye varırsa varsın, hiçbir yerde iflah olmaz."* buyurdu. Bu emir üzerine Hz. Musa asasını bırakınca o, sihirbazların bütün aletlerini yuttu. Böylece büyücüler bunun bir sihir değil, İlahî bir mucize olduğunu anladılar ve derhal secdeye kapanıp *"Âlemlerin Rabbine iman ettik. Harun ile Musa'nın Rabbine iman ettik."* dediler. (Tâhâ, 20/ 57-70)

Yani sihirbazlar, gördükleri harikulade olayın, sihirle herhangi bir alâkasının olmadığını anlamışlardı. Sihir olsa bilirlerdi. Onlar, Hz. Musa'nın elinin arkasında çok kudretli bir elin olduğunu ânında kavramışlardı. Bu bir büyü olmadığına göre olsa olsa Musa'ın (aleyhisselâm) anlattığı ve elçiliğini yaptığı Allah'a ait bir icraat olmalıydı. Sonsuz Kudret Sahibi birisi vardı demek ki ve O, Hz. Musa'nın eliyle insanları aciz bırakan işler yapıyordu. Onlar, işte bu hakikatı iliklerine kadar hissettiler. Teslimiyetlerini *"Musa'nın ve Harun'un Rabb'ine iman ettik."* diyerek ifade ettiler. Üstelik Firavun'un bütün tehditlerine rağmen imanlarından ödün de vermediler.

İşte mümine düşen, becerebildiği kadarıyla etrafını müşahede etmek, alışmış olsa da, yaratılış muammasını çözmeye çalışmak, mucizelerle dolu hayatın manasını anlayıp kendsini O'na vardırmaktır.

3. İrfan, Ârif, Marifet

Tefekkür bahsinin önemli ve ince bir yanını, onun hep Allah yörüngeli yapılması meydana getirir. Yani tefekkür, kâinatta müşahede edilen şeylerle, onların yaratıcısı Yüce Sanatkar ile aralarındaki bağı görmenin adıdır. Hadiselere ve varlıklara Allah tarafından bakmaktır o. Evreni, Allah'ın adıyla okumaktır. O'nun icraatı olarak bilip, O'nun isimlerini keşfetmeye çalışmaktır. Yoksa başka maksatlarla kâinata bakanlar, Allah'ı bulamazlar. Herhâlde bu incelik içindir ki Bediüzzaman, tefekkürden bahsettiği hemen her yerde onu, imanla irtibatlandırıp *imanlı tefekkür* ve *tefekküri imanî* şeklinde zikretmektedir. Demek ki tefekkürün imanlı olmayanı da olabiliyor. Demek ki bazı insanlar, kâinatı didik didik ediyorlar da Allah namına ona bakmadıkları için O'nu bulamıyor, başları döndüren icraatlarla Yüce Yaratıcı arasında bir bağ kuramıyorlar.

Evet insanda, Allah'ın huzurunda yaşıyor olduğu bilincini uyaran, insanı "murâkabe şuuru"na uyandıran ikinci faktör *marifet*tir. Ustalık, maharet, hüner manalarına gelen marifet'e, tasavufî terminolojide *Allah bilgisi* denmektedir.

Allah namına düşünüp, etrafına o nazarla bakan bir müminde, marifet peteği oluşmaya başlar. Dört bir yanda çakıp duran isimlerin tecellilerini görüp sezdikçe, vicdanındaki sır kapıları aralanır. Bu aralanan kapılardan içeri girip Allah'ın sıfatlarının hayret verici iklimini temaşaya koyulur. Böyle bir seyahat esnasında sürekli, gözünden, kulağından lisanına nurlar akar; onun kalbi, davranışlarına hükmetmeye başlar; davranışları Hakk'ı tasdik ve ilan eden birer dil kesilir. Böyle bir mümin, zamanla bütün kötü duygu ve tutkulara kapalı hâle gelir. Öteden gelen esintilerle sarıp sarmalandığını hisseder. Ve bir sırlı menfezden, ruhuna ışıktan koridorlar açılır. Yerlere göklere sığmayan Yüce Allah'ın her yerde ilim ve kudretiyle hâzır ve nâzır olduğu şuuru, onu bütünüyle kaplar. Gönlünde Yüce Yaratıcı'yı duyar. O'nu kalbinde kenzen bilir. İdrakler üstü Zat-ı Ecelli Al'a'yı yüreğinde konuk eder. İşte bu ifade edilmeye çalışılan ruh yüceliğine *irfan*, bu ufku yakalamış talihli insana da *ârif* denir.[13]

İrfan, ilimden farklı hususi bir bilgidir. İlimde, okuma, öğrenme, araştırma ve analiz etme gibi durumlar söz konusu iken, irfan daha ziyade iç müşahedeye dayalı düşünme, sezme, hissetme ile elde edilen özdür. İlmin zıddı cehalet, marifetin zıddı inkârdır.

Her şeyde olduğu gibi, marifet hususunda da insan, iradesinin hakkını verip Âlemlerin Rabbi'ni bilebilme, O'nu gönlünde duyabilme adına bir cehd ve gayret ortaya koymalıdır. Gösterdiği performans nispetinde de Yüce Allah, Kendisini ona duyuracak, onun irfan ufkunu genişletecektir.

Her ânını tefekkürle geçirmeye çalışan, yaşadığı her hadiseye

---

[13] Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1/201. (Mârifet Makalesi)

Allah Teâlâ tarafından bakıp değerlendiren bir mümin, zamanla vicdanında O'nu duymaya, hissetmeye ve sezmeye başlar ki zaten marifet kelimesiyle ifade edilmek istenen mana da budur.

Fakat insan olduğumuz, yani sınırlı duyulara sahip olduğumuz için Yüce Allah'ı duyma ve sezme de sınırlı olacak, hiçbir zaman O Zat-ı Bari'yi Kendine has keyfiyetiyle ihata edebilmemiz mümkün olamayacaktır. Evvel ve Âhir olan ezel ve ebedin Sultanı Yüce Rabb, hiçbir varlık tarafından tastamam bilinememiştir, bilinemeyecektir de. Fakat O, Kendisini bilmek, irfan ufkunda seyahat etmek isteyenlere de her zaman onların gayretleriyle doğru orantılı olarak Kendisini bildirmiş ve hissettirmiştir.

Hz. Ebubekir (radıyallahu anh) ile alâkalı edilen şu rivayet ne kadar hoştur: Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu en yakın arkadaşı, kendi yüksek çapında Cenâb-ı Hakk'ı bilmeye çalışmış, O'nun isimlerinden sıfatlarına yolculuklar tertip etmiş, yıllarca bu mevzuda kendisini çatlatmıştı. Sonra ne kadar zorlarsa zorlasın, Sonsuzluğun Sultanı'nı anlayamamanın aczi içerisinde sıkışmış ve "اَلْعَجْزُ عَنِ الْإِدْرَاكِ إِدْرَاكٌ" deyivermişti. Bunun manası şu idi: -*Ey Yüceler Yücesi! Seni tanımaya, vicdanımda Seni duymaya çalıştım. Bunu elde edebilmek için de yıllarımı verdim. Ama anladım ki Sen idrakler üstü ve ötesi bir Yüceliktesin. Ve ben Seni anlayamadığımı, anlamaktan aciz kaldığımı itiraf ediyorum. Seni idrak etmeyle alâkalı duyulan bu acziyetin de, gerçekten Seni idrak etmek olduğunu yüreğimde duyuyorum.*

4. Herkes Kendi Kubbesine Kendi Başını Değdirmeye Çalışmalıdır

Kim Yüce Allah'ı bilirse, O'nu bilip tanıyabilme adına mesafe katederse, işte o ölçüde ihlâsa erer ve onda derinleşir. Bir başka deyişle kim Cenâb-ı Hakk'ı daha iyi biliyorsa, o insan o seviyede olmayan insanlara kıyasla daha ihlâslıdır. Bu konuda Peygamber-

lerin farklılık ve üstünlüğü ise aşikârdır. Onlar, Yüce Allah'ın elçileri konumunda olduklarından, bizim Allah Teâlâ'yı bilebilme imkân ve şartlarımızın çok üstünde ve ötesinde Allah'ı bilirler. Vazife ve konumları icabı, bu yakınlık, onlara bahşedilmiştir. En büyük bir Hakk dostunun binlerce yıl çalışıp Allah'ı bilebilme adına ortaya koyduğu yüksek performans neticesinde ulaştığı seviye, bir peygamberin attığı ilk adımına bile denk değildir. Velilerin uzun yolculuklarla varabildikleri son nokta, Peygamberlerin başlangıç çizgisi bile olamaz.

Böyle olmakla beraber Peygamberlerin de Allah Teâlâ'yı tastamam bilebilme imkanı yoktur. Nâkâbili idrak olan Zat-ı Ecelli A'la'yı en iyi bilenler onlar olmakla beraber onların bu bilmeleri de sınırlıdır. Bu konuyu ifade sadedinde Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) isnad edilen bir güzel söz vardır: (مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ) "Seni hakkıyla bilemedik ey Ma'ruf!" Önceki bölümde değinilen Hz. Ebubekir'in (radıyallahu anh) sözüne benzer bir sözdür bu da. Nasıl ki Hz. Ebubekir, Yüce Allah'ı idrak edebilme adına kendisini çatlatmış, yıllarca zorlamış, O'nu tastamam anlayamamanın acziyetini iliklerine kadar duymuş ve onu dillendirmişti. Aynen öyle de, Allah Resûlü veya bu sözün gerçek sahibi, kendi yüksek seviyesinde Âlemlerin Rabbini idrak için didinmiş, ulaştığı her noktanın bir üstünü arayarak *"Daha yok mu?"* dercesine kendisini zorlamıştı. Fakat sonlu birisinin Sonsuz'u tastamam anlaması imkânsızdı. O da bunu farketmiş ve yukarıda orijinal şeklini zikrettiğimiz sözü söyleyivermişti: *Ey varlığı her şeyden daha açık ve aşikar olan, biz Seni hakkıyla bilemedik.* Evet, O *Ma'ruf*tur, *Bilinen*dir. İsteseydi Kendisini tamamen anlaşılmazlığa da bürüyebilirdi. Ama öyle yapmadı. Rahmetinin ayrı bir derinliği olarak insanoğlunu, Kendisini tanıyabilecek donanımı haiz olarak yarattı.

Bu yüzden her mümine düşen, bu konuda kendi idrak sınırını

zorlaması, kendi kubbesine kendi başını değdirmeye çalışması olmalıdır. Peygamberlerin kubbeleri binlerce kilometre yükseklerde olduğu için onlar, bizim semalarımızın ayları güneşleri gibidirler. Onlara yetişilemez. Bununla beraber bizden istenen, yükselme helezonuna girip, başlarımızı kendi kubbelerimize değdirmek, Rabbimizi bilebilme adına kendimizi zorlamak, beynimizi zonklatmaktır.

Allah Teâlâ'yı bilebilmenin, etrafımızda çakıp duran O'na ait isim ve icraatların farkedilmesiyle doğru orantılı olduğunu bir kere daha hatırlatalım. Evet, hayatın bütünüyle esmâ-i İlâhiye sağanağından ibaret olduğunu farkedebilen insanların irfan ufuklarında genişlemeler meydana gelir. Güneşin doğuşunda batışında, gece ve gündüzün hiç şaşırmadan birbirini takip etmesinde ve daha birçok hadisede Allah'a ait nişan ve işaretler, her yerde O'nun kudretinin eserleri vardır. Bu işaret ve eserleri görebilenler, bakış açılarında yanlışlık yapmadıkları takdirde muhakkak Allah Teâlâ'yı bulacak ve marifetlerini, dolayısıyla da ihlâslarını artıracaklardır.

Kur'ân-ı Kerim birçok yerde müslümanları tefekküre sevkeder. Biz örnek olması için Rum suresinde peşi peşine zikredilen hususlara burada yer vermek istiyoruz:

"O, ölüden diriyi çıkarır, diriden ölüyü çıkarır ve ölmüş toprağa hayat verir. İşte siz de öldükten sonra böylece diriltileceksiniz.

O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri: Sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra dünyaya yayılmış beşeriyet hâline geldiniz.

O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de kendilerine ısınmanız için, size içinizden eşler yaratması, birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir. Elbette bunda, düşünen kimseler için ibretler vardır.

O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de gökleri ve

yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır. Elbette bunda bilen ve anlayan kimseler için ibretler vardır.

O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de geceleyin veya gündüzün uyumanız ve O'nun geniş lütfundan geçim vesilelerini aramanızdır. Elbette bunda işiten kimseler için ibretler vardır.

O'nun delillerinden biri de gâh korku, gâh ümit vermek için size şimşeği göstermesi, gökten bir su indirip ölmüş toprağa onun sayesinde hayat vermesidir. Elbette bunda aklını çalıştıran kimseler için ibretler vardır.

O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de: göğün ve yerin, Kendisinin buyruğu ile kaim olmaları, belirlenen yerde sapasağlam işlerinin başında bulunmalarıdır. Sonra sizi yattığınız yerden bir çağırdı mı, birden kabirlerinizden çıkıverirsiniz!" (Rum, 30/19-25)

5. Kontrol Ediliyor Olduğu Bilinciyle Yaşamak

Şimdiye kadar ifade etmeye çalışılan hususları şu şekilde formulleştirebiliriz:

(Tefekkür+Marifet)=Murakabe Şuuru+Ölüm Düşüncesi= İhlâs

Evet, murakabe şuuru, insanın kontrol ediliyor olduğu bilinciyle yaşaması demektir. Eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı müslümanlar, Cenâb-ı Hakk tarafından her an görülüyor, kontrol ediliyor şuuru ile yaşarlar. Bu anlayış seviyesi, bu insanların davranışlarını, konuşmalarını ve hatta kalbi eğilimlerini bile etkiler. Onlar hayatlarını şu idrak ufkunda devam ettirirler: "Mademki Yüce Allah, bizi her zaman olduğu gibi şu anda da görüp duymaktadır. Ve mademki bizler aslında her zaman O'nun huzurundayız ve O bizimle beraber. Öyleyse hareketlerimiz, sözlerimiz

ve düşüncelerimiz hep O'nun rızasına uygun olmalı." Tersinden ifade edilecekse, "mademki Rabbimiz bizim her hâlimize nigahban bulunuyor, öyleyse bizden O'nun beğenmeyeceği hiçbir söz, amel ve kalb kayması zuhur etmemeli."

Yüce Allah, müslümanların bu şuura uyanabilmeleri için Kur'ân-ı Kerim'e bu manayı serpiştirmiştir. Konuyla doğrudan alâkalı âyetlerden bazıları şunlardır:

"Herhangi bir işte bulunsan, onun hakkında Kur'ân'dan herhangi bir şey okusan, Sen ve ümmetinin fertleri her ne iş yapsanız, siz o işe dalıp coştuğunuzda, mutlaka Biz her yaptığınızı görürüz." (Yunus, 10/61)

"Yere gireni, yerden çıkanı, gökten ineni ve göğe yükseleni bilir. Hasılı siz nerede olursanız olun O, ilmi ve kudreti ile sizinle beraberdir. Allah bütün yaptıklarınızı görür." (Hadid, 57/4)

"Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşmez." (En'âm, 6/59)

"Sizden sözünü gizleyenle, açıkça söyleyen, geceleyin gizlenenle gündüzün meydanda gezen O'nun bilmesi bakımından hep aynı durumdadır." (Ra'd, 13/10)

"Görmez misin ki Allah göklerde ne var, yerde ne varsa bilir! Bir araya gelip gizlice fısıldaşan üç kişinin dördüncüleri mutlaka Allah'tır. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları mutlaka Allah'tır. Bundan ister daha az, ister daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka O, kendileriyle beraberdir." (Mücadele, 58/7)

Rabbimizin bizim her hâlimize muttali olmasının iki yanı vardır. Bu gerçek bir yandan insanlarda ürperti hasıl eder. O'na karşı duyulan korkuyu somutlaştırır. Demek ki hiçbir şey gizli kalmıyor. O'nun görmediği hiçbir işimiz yok. Biz nerede olursak olalım, kiminle nasıl vakit geçiriyorsak geçirelim, gaflette veya teyakkuz hâlinde bulunalım, O'nun için fark etmiyor. Bizi görüyor.

Kalbimizin derinliklerinden bir anda geçen duyguları, içimizde sakladığımız bütün düşünceleri, yapayalnız kaldığımız anlardaki durumumuzu biliyor. Az çok, küçük büyük bütün günahlarımızı, ayıplarımızı, hatalarımızı kaydediyor...

Bu gerçek diğer taraftan ise Rabbimizin bize yakınlığını hatırlatır. Bizi koruyup kolladığını, çözmek istediğimiz bütün problemlere karşı bizimle beraber olduğunu, aşmak zorunda olduğumuz tüm sıkıntılarla boğuşurken en büyük yardımcımızın O olduğunu hissettirir. Bütün dünya üzerimize gelse önemi yoktur. Değil mi ki O bizimle beraberdir. O'nun kudret ve zenginliği karşısında her şey sadece bir sıfırdan ibarettir. Ve ayrıca O, bizim yaptığımız hayır ve güzelliklerin hiçbirisini zayi etmeyecek, onlara ait mükafatı katlayarak bizlere bahşedecektir.

Evet bazen Rabbimiz, varlığını hissettirir, Kendisini layık vicdanlara duyurur. O duyuş ve sezişe mazhar olan, O'nu gönüllerinde hissedenler hemen toparlanır, kendilerine çeki düzen verirler. Bu çeki düzen verme bazen uzatılan ayakları toparlama şeklinde olur. Bazen de üst üste atılan bacakları düzeltme şeklinde. Her tavır, davranış, tutum ve hareket O'nun huzurunda yapılıyor olma dikkat ve bilinci ile yerine getirilmeye başlanır. Bazen tuvalette insanlar mahcubiyetlerinden kıpkırmızı kesilirler. İnsanlarla beraberken de yalnız kaldıkları zamanlarda da hareketlerini kontrollü yerine getirirler.

Bazen de ağızdan çıkan sözlere vize uygulanır hâle gelinir. O görüp dururken boş yere konuşmanın bir manası var mıdır? Davranışlarla beraber artık ağızdan çıkan şeylerin de hesabı yapılmaya başlanır. Müminin normal hâli olan "az konuşma" fıtratın çok önemli bir yanı hâline gelir. Bu seviyeyi yakalamış insanlar, günah işleme katsayılarında ciddi düşüşler yaşarlar. Her işlerini Allah Teâlâ'ya arzediyor gibi eda ettiklerinden ötürü de onların bütün işleri tam kıvamında ve mükemmeldir.

Davranış ve konuşmalarını dengeleyebilenler için bir üst mertebe daha vardır. O da kalbden geçen duygu ve düşünceleri disiplin altına almaktır ki konumuz olan ihlâsı elde etmede çok büyük önem arzetmektedir.

Böyle bir seviye ve kıvamı yakalamanın çok zor olduğunu söylemeye gerek yoktur. Bu zorluğu aşmaya gelince o, işin üzerine gidip, ciddiyet göstermekle yakından ilgilidir. Şöyle ki: hemen her mevzuda olduğu gibi, kontrol ediliyor, gözetlenip takip ediliyor şuuruna ulaşmak için de iradeler işin içine sokulmalıdır. Otururken kalkarken, yerken içerken, gülerken ağlarken, Rabbimizin bizi gördüğünü, bütün zamanlarda ve zeminlerde ilim ve kudretiyle bizimle beraber olduğunu düşünüp kontrollü ve dengeli yaşamaya çalışmalı, bu konuda kendimizi zorlamalıyız. Çünkü yapımız gereği O'nun bizi her an görüp durduğunu hatırımızda tutamayız. Dünyevi meşguliyetler, bizi O'nu hatırlamaktan çoğu zaman alıkor. Eğer bıkıp usanmadan yıllarca bu konuda iradelerimizin hakkını verir, nerede olursak olalım Allah Teâlâ'yı unutmama adına bir cehd ve azim sergileyebilirsek O, bizim bu gayretlerimizin karşılığını muhakkak verecek, bizi de gerçek bir murakabe insanı hâline getirecektir. O eşik aşılınca da artık eskisi kadar zorlanmadan O'nun varlığını ve her an bizimle olan mahiyetini mülahazamıza alabilecek yani O'nu hissedebileceğiz.

Gerçekten bu mevzuda öyle mesafe kat eden insanlar vardır ki onlar, Allah Teâlâ'nın huzurunda oldukları bilincinden bir an bile hâlî olmazlar. Fevkalade ciddi ve halistirler. Değil söz ve davranışları, kalblerin en derinliklerindeki manaları bile Rabb-i Rahimin biliyor olduğu gerçeği, o insanların kalben de temizlenip arınmalarına vesile olmuştur. Kalblerini Allah'ın memnuniyet ve beğenisine arz etmiş, O'ndan başka bütün beğenilere ise kapalı hâle gelmişlerdir.

Yani O beğenip razı olduktan sonra başkaları bizi beğenmiş veya beğenmemiş, önemi yoktur. O razı olduktan sonra bütün halk reddetse tesiri yoktur. Allah Teâlâ razı olduktan sonra isterse ve hikmeti iktiza ederse bizzat talep edilmeden başkalarına da kabul ettirip onları da razı edebilir. Yoksa insanların beğenisi bizzat talep edilmez, peşine düşülmez. O'nun için doğrudan doğruya O'nun rızası esas maksat yapılmalıdır.

İşte kontrol ediliyor şuuru ile yaşama, insanı bu düşüncelerle bütünleştirir. Kalbi saflaştırır. *Masiva* denilen *Allah başka her şeye* karşı kalbi kapalı; buna mukabil kalbin kapılarını sonuna kadar Yüce Allah'a açık hâle getirir. Böyle bir kalbin sahibi de her adımını fevkalade dikkatli atar. Bir lokmada bir bakmada batma tehlikesi olduğu bilinciyle hayatını yönlendirir. Akıbet endişesi onu laubaliliğe girmekten alıkor. Ciddiyet ve vakar onun ayrılmaz parçası olur. Kalbine gelen yabancı fikir ve düşüncelerle devamlı mücadele eder. Onun bu gayret ve didinmesini Sonsuz Merhamet Sahibi karşılıksız bırakmaz, kalbine ihlâsı yerleştirir.

Kısaca ifade edeceksek, murakabe şuurunu tam anlamı ile kavrayan insan, kalbini tek başına arındırıp yüceltebilir, onu sürekli biçimde çekingenlik ve korku hâlinde tutarak hayatın her türlü kirinden ve lekesinden uzakta kalmasını sağlayabilir.

Bütün bunlar ise kalbin bütün çirkin duygu ve düşüncelerden temizlenip, ihlâs ve samimiyetle dopdolu hâle gelmesi manasına gelmektedir.

6. Men Talebe ve Cedde Vecede

İnsan, (مَنْ طَلَبَ وَ جَدَّ وَجَدَ) şeklinde Arapça olarak ifade edilen ve "*Kim bir şeyi talep eder, peşine düşer; sonra da bu peşine düştüğü konuda ciddiyet gösterir, iradesinin hakkını verirse, o arzu edip kovaladığı şeyi elde eder, ona ulaşır.*" şeklinde Türkçe ifade

edebileceğimiz kaideye uygun hareket ederse, bu bilince Allah'ın izniyle– mazhar olur. Belki bir ömür sürer neticeye ulaşma.. yıllarca durup dinlenmeden, bıkıp usanmadan bir aktif bekleyişe geçmektir bu.. hâl ile yapılan duadır.. üzerine düşenleri hakkıyla yerine getirmektir.. zahiren bir şey görünmese de içten içe kavrulmak, şakakları zonklatmaktır.. Allah Teâlâ'nın ilmen ve kudreten bütün zamanlarda ve mekanlarda bulunuyor olma gerçeği ile bütünleşmektir.. Mevlana'nın ifadesiyle *Şu anda bizi gören Birisi var* sözünü iliklere kadar duymaktır.. kalın gaflet perdesini sıyırmaktır.. Rabbu'l-Âlemin'in maiyyetine girmek, O'nunla birlikteliğe "evet" demektir...

Fevkalade bir İslâmi anlayışı ve çok yüksek bir *kurbiyet* denilen Allah'a yakınlığı ifade ettiğinden ötürü de ona ulaşmak gerçekten zordur. Bu hususu bilmek, anlatmak, yazmak değil, onu hayata geçirmek, onu hep hatırda tutmak çok güçtür.

Böyle bir seviyeyi yakalayabilmiş bir müminin hayatında hep bir denge ve istikamet görünür. Aşırılıklardan ve günahlardan hep en uzak olan insandır o. Bir günahla karşı karşıya kaldığında, yüreğinde beslediği *gözetiliyor olma şuuru* onu o günaha karşı korur. Bir çeşit zırh veya siper vazifesi görür. Bir başka deyişle bu bilinç, o müminin belleğinde yanıp sönen bir flaşör gibidir. Herhangi bir tehlike ânında hemen sinyal vermeye başlar. Bir taraftan şeytan ve nefsi emmarenin hücumu, diğer taraftan gönlünün derinliklerinden gelen bu his ve düşünceler kavgaya tutuşur. O insanın vicdanındaki bu savaşta galip gelebilmesi, bu bilincin kuvvetiyle doğru orantılıdır.

Bu seviyedeki bir mümin hiç günah işlemez demek istemiyoruz. Sadece Peygamber Efendilerimiz, günahlara karşı vazifeleri icabı korunma altına alınmışlardır. Aslında onlar da kendi vicdanlarına bu korunmayı devam ettirebilmek için çok ciddi irade ve sabır savaşları vermişlerdir.

Peygamberlerin dışında, arz etmeye çalıştığımız kıvamdaki insanlar da günaha açık yaşarlar tabii ki. Fakat onların vicdanları, bu defa da hemen tevbe ve istiğfar kurnaları altında yunup arınmaya sevk eder onları. Arayı çok açmadan eski hâllerine dönüş sürecine girer, pişmanlık ve eziklikle Yüce Yaratıcının af ve bağışlama iklimine iltica ederler.

Dış yüzü itibarıyla günaha karşı ciddi tepki veren bu seviyenin insanı, içinde de Allah Teâlâ'nın istemediği duygu ve düşüncelere karşı tetikte ve devamlı dikkatlidir. İbadet ve hayırlı işlerini yerine getirirken şeytanın kalbine attığı zehirli okların, yanlış yönelmelerin de önünü almaya çalışır. Daha önce de değinildiği gibi riya bazen, bir karıncanın ayak sesinden daha sessizce yaklaşır mümine. Ne olduğunu anlamadan aniden riya hükmünü icra etmeye başlayabilir. O anda kalb ibresi, Allah'ı göstermiyor bir durumdadır. Bazen de birkaç rekat kılınan nafile namaz veya Hakk yoluna verilen üç beş kuruş, insanda yine olumsuz duyguları harekete geçirir. Müslüman, kendisini bu yönüyle beğenmeye başlar. Tabiri diğerle Hakk'ın hoşnut olmadığı uygunsuz hatıralara, huzurdan uzaklaştıran yaramaz düşüncelere, davranışları baskı altına alan sevimsiz mülahazalara açık hâle gelir. İşte bu gibi durumlarda da murakabe insanı hemen Allah'ı hatırlar, kendini gözden geçirir ve yunup temizlenme maksadıyla Allah'ın affını talep eder, istiğfarla O'na yönelir.

MURAKABE ŞUURUNU UYARAN İBADETLER

Bu bölümde, murakabe şuurunu uyaran hususlardan namaz, Kur'ân okuma, zikir ve dua üzerinde durup, bunların konumuzla alâkalı olarak vicdanlarda meydana getirdiği etkiyi arz etmeye çalışacağız.

1. Namaz, Allah'ı hatırlatan En Önemli İbadettir

Bütün ibadetler netice itibarıyla Yüce Allah'ı hatırlatsa da bazı ibadetlerin bu konuda daha ileri olduğu söylenebilir. Meselâ namaz kılma, Kur'ân okuma, zikir ve dua gibi ibadetler eda edilirken Allah'ı hatıra getirme, O'nu düşünme daha kolay olur.

İnanıyoruz ki Cenâb-ı Hakk, Kendisinin unutulmasını istemediği için, günün belirli vakitlerinde yerine getirilmek üzere namazı müslümanlara farz kılmıştır.

Günde en azından beş defa; duha, evvabin ve teheccüd gibi nafile namazlar da düşünülürse günde sekiz defa Allah'ın huzuruna varan bir mümin, bu işin hakkını verdiği takdirde Yüce Allah'ın her yerde ilim ve kudretiyle hazır ve nazır olduğu şuu-

runa uyanacak, O'nun tarafından görülüyor ve kontrol ediliyor bilinci onda iyice yerleşecektir.

Mümin güneş doğmadan kalkar. Herkes uyurken o, kendisine çok zor da gelse uyanır. Abdest alır. Mümkünse camiye gider. Değilse evinde seccadesini yayar. Rabbinin huzurunda divan durur. Sabah namazını kılar. Ardından kendisi, İslâm âlemi ve hatta bütün insanlık için dua eder, için için yalvarır. Sonra huzurla istirahatine devam eder. Gündüzün ilerleyen vakitlerinde onun için Rabb'le buluşma adına iki fırsatı daha vardır. O, işlerinin yoğunluğu arasında da olsa öğle ve ikindi namazlarını ede eder. Tabir yerinde ise zamanı durdurur o vakitlerde. Namazlarını kıldıktan sonra tekrar çalıştırır zamanı. Kur'ân'ın "*Orta namazı muhafaza edin.*" (Bakara, 2/ 238) sözüne kulak verir. Günün akışı içerisinde her şeyi elinin tersiyle arkasına iter ve Rabbinin huzurunda dikilir, eğilir, iki büklüm olur. Akşam evine geldiğinde yorgun da olsa onun yine iki buluşma anı vardır. Havanın kararmasından ötürü bazen biraz da bir iç sızısıyla akşam ve yatsı namazlarını eda eder. Gündüzün bazı vakitlerinde, gecenin zülüflerinde başını yere kor, kendi küçüklüğünü, buna mukabil, Allah Teâlâ'nın namütenahi büyüklüğünü ve azametini düşünerek ibadetlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışır. Namazlarını aradan çıkarmak, vicdanını rahatlatmak için değil, bilakis gündüzünü gecesini onlarla nurlandırmak gayesiyle ibadetlerini eda eder.

Evet mümin, "اَللّٰهُ أَكْبَرُ" diyerek, Âlemlerin Rabbinin büyüklük ve yüceliğini itiraf ve iman ederek namaza girer. Ellerini kulaklarına doğru götürürken, dünyayı bütünüyle arkasına atar. Artık sanki o anda sadece kendisi ve Rabbisi vardır orada. Sübhanekeyi okur önce. Allah'a hamd ve şükür, O'nun isimlerinin mübarekliğini teslim, O'nun şanının yüceliğini ifade, O'ndan başka kendisine hakkıyla ibadet edilecek bir ilahın olmadığını itiraf ederek devam eder. Daha sonra üzerinde duracağımız, fatiha ve

zamme sureleri okur, sonra belini büker. "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيم" diyerek Cenâb-ı Hakk'ın bütün arıza ve eksikliklerden beri ve uzak olduğunu, Yüceler Yücesi olduğunu tekrar ede ede rükûunu yapar. Sonra başını kaldırır. "Allah, kendisine hamdedeni duydu." manasına gelen "سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ"der. Biliyorsa orada okunabilen duaları okur. Sırada, müminin Allah'a en yakın olduğu secde ânı vardır. En kıymetli uzvu olan başını, ayağını bastığı yerlere koyar. Orada da tazimle Allah'ı anar. "Ulular ulusu Rabbim, Sübhansın, noksan ve kusurdan münezzehsin!" der. Bunu en az üç defa tekrar eder. Başını kaldırır, sonra tekrar secdeye uzanır. Derken namazını bitirir. Her anını duymaya, ne yapıyor olduğunun farkına varmaya çalışır. Namazının her bir rüknünü en kâmil manada yerine getirme gayretinden hiç dur olmaz. Onun birtakım şekillerden ibaret olmadığı bilinciyle namazını yönlendirir, onun ruhunu yakalamaya gayret eder.

Namazlarını bu şuur ve ciddiyetle eda eden mümin, namazın dışında da artık Yüce Allah'ın kendisiyle her zaman beraber olduğu hakikatıyla bütünleşir. Bir günahla karşılaştığında, içinin derinliklerinden bir ses, ona Allah'ın kendisini görüyor olduğunu fısıldar. O'nun huzurunda, O'nun beğenmediği bir işi yapmanın ne kadar büyük bir edepsizlik olduğunu anlar. Günahın çirkin yüzü ona görünür, ürperir. Hemen kendine gelir, çeki düzen verir. Kur'ân'ın *"Şüphesiz, namaz, insanı ahlak dışı davranışlardan, Allah'ın beğenmediği işlerden alıkor."* (Ankebut, 29/45) âyeti onda tecelli ve tezahür eder.

a) İyi Namaz Kılmak Her İnsan İçin Bir Gaye Olmalıdır

İbadetlerde esas olan, -daha önce de bahsedildiği ifade edildiği üzere- ibadet esnasında yapılması gerekli olan hareket ve şekillerin arkasındaki ruhu yakalamaktır. Şüphesiz namazın da bazı hareket ve şekilleri vardır ve onları mükemmelen yerine getirmek

çok önemlidir. Kıyamı, rükûu ve secdeyi örneğin, tastamam yapmak, secdeden ve rükûdan doğrulurken acele etmemek, kaveme ve celse denilen o pozisyonların tam hakkını vermek şarttır. Hatta İmam Azam'ın talebelerinden Ebû Yusuf'a göre, rükünleri tam olarak eda edilmeyen namaz, namaz değildir. Fakat bütün bunlarla birlikte ibadetleri ve bilhassa namazı folklora çevirmekten kaçınmalı, onun ruhunu yakalama herkes için en yüksek bir hedef olmalıdır.

Fethullah Gülen Hocaefendi'nin, namazın ruhunu yakalama ile alâkalı olarak söylediklerinden bazıları şunlardır:

"... Günde birkaç defa, düşünce ve hülyalarımızı besleyen namaza ait sırlı ve sihirli hareketler, her zaman bizi mâverâîliğe taşıyabilecek bir yol ve bir menfez bulur ve gönüllerimize:

"Mekânım lâ mekân oldu
Bu cismim cümle cân oldu
Nazar-ı Hakk ayân oldu
Özüm mest-i likâ gördüm

Nesîmî

dedirtir.. ve böylece ibadet, gönüllerde gizlenen, gizlenip kenzen bilinen o ezelî güzellik ve bütün vâridâtların kaynağını, buudlara sığmayan derinlikleriyle bir kere daha fâş eder. Bu itibarladır ki, namazın içinde açıktan açığa bilinen ve net olarak görünen hususlardan daha çok, azamet ve heybet buğulu, kemmiyet ve keyfiyetleri aşan bir his tûfânı ve bir duygu anaforu yaşanır. Namazda, hep söylenemez şeyler beyan ufkumuzu sarar.. ifadesi imkânsız hisler ruhumuza garip bir mûsıkî fısıldar.. gündelik lisana sığmayan engin duyuşlar, düşünüşler benliğimizi işgal eder.. ve maddî aklın, mücerret mantığın sınırlarını aşan gaybûbet renkli bir fetânet, peygamber çizgisindeki meâdî bir düşüncenin kapılarını aralar. Bu açıdan da diyebiliriz ki, kulun namazdan daha

büyük bir ibadeti ve namaz içinde köpüren tasavvur ve tahayyüllerden daha sıhhatli ve engin bir hâli yoktur.

İnsan ruhunun, duyuş ve sezişleriyle şuhud ve vücudu aşıp gayb noktasına ulaştığı namaz ufku, onu duyan ruhların bütün hasretlerini, hicranlarını ve dâussılalarını söyler. Aynı zamanda kalbin itmi'nânını, insanî duyguların revh u reyhânını, varlığın ezelî serencâmesini, yıldızların yeryüzünü temâşâsını, göklerin sırlarını, ukbânın ışıklarını, cennetin yamaçlarını, yamaçlarda salınan ağaçlarını, ağaçların altında her zaman çağlayan ırmaklarını söyler.. rükünleriyle söyler, içindeki Kur'ân'la söyler, duâlarla söyler; söyler ve söylediklerini yepyeni bir edâ ve üslupla ruhlarımıza kevserler içiriyor gibi tekrarlar...

Kıyamdan sonra, kulluğa kilitli bu sadık bendeler, saf ruhlarının heyecanlarını, müstakîm düşüncelerinin ra'şelerini bir kere de rükû kürsüsünden haykırmak isterler. Azamet ve ceberûtun, rahmet ve lütfun halitasından hasıl olan bir duyguyla ve heybete bürünmüş bir edâ içinde âdeta bir asâ gibi bükülürler.. bükülür ve iliklerine kadar işleyen bir kulluk şuuruyla hep ilâhî azameti mırıldanır ve bir kısım gök sakinlerinin Allah'a yöneliş üslupları sayılan rükû ile "Hazîratü'l-Kuds'ün kapılarını zorlar ve o kapıların aralanması ölçüsünde kendi rûhî âlem-lerinin derinliklerine kavuşurlar. Hacda ve başka yolculuklarda, tepelere tırmanılması, tepelerin aşılıp düzlüklere varılması tekbir, tehlil fasıllarıyla seslendirildiği gibi, namaz unvanı altında ruhun mirac yolculuğu da, bir bölümden diğer bölüme geçişte hep aynı mübarek duygu ve düşüncelerle ve hep aynı mübarek kelimelerle ifade edilir. Hemen her rükünde, Allah'a karşı saygılı olmayı en iyi şekilde dile getirmek üzere söylenilen tekbirlerle, tahmidlerle ve bu kelimelerin çağrıştırdığı mülâhazalarla yüce divânın kapı tokmaklarına dokunulur; sonra da, bir eşref saati en mükemmel şekilde değerlendirme dikkat, teyakkuz ve

temkiniyle beklemeye geçilir; geçilir ve avını bekleyen bir kedi hassasiyeti, bir örümcek sabrıyla ilâhî vâridât ve tecelliler avlanmaya çalışılır.

Namazda rükû, kıyamdan bir adım daha ileride üzerimize nefehâtını salar, ruhlarımıza hayattan daha güzel, cismânî zevklerden daha enfes ve bu sınırlı dünyada gerçekleştirilmesi imkânsız bir rüyadan, hem de tasavvur edemeyeceğimiz ölçüde bir rüyadan neler neler fısıldar. Gönüllerimize, istediğimiz, beklediğimiz nesnelerin ötesinde zümrütten günler, saatler ve dakikalar vaadeder. Zaten, hepimiz biraz da ümitlerimizin, mefkû-relerimizin, hülyalarımızın, beklentilerimizin çocukları değil miyiz? Hemen hepimiz, bugünkü tersliklerle hırpalanıp da gerçeğe uyanınca, içinde bulunduğumuz zamanı aşar ve ileride elde edeceğimiz hayat ve saadetin ümidiyle "gelecek zamani der ve tebessümlerle cennetin yamaçlarını süzeriz.

Rükû, Hakk karşısında iki büklüm olma mânâsındaki buuduyla, bütün kaddi bükülmüşlerden bir ses alır; yer yer "Rabbim bana zarar dokundu, zaman zaman da "Dağınıklık ve tasamı sadece sana açıyorum der ve bize hayat ırmağından bir çağlayış, Yusuf ilinden de bir gömlek kokusu duyurur.. duyurur, hep hakikatlerin ötesinden gelecek hârikulâdeliklerin zuhur edeceği neşesiyle bizleri coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, benliğimizden fışkıran bir hamd ü senâ tûfânıyla belimizi doğrultur ve O'na, bir ara fasıl minneti daha sunarız. Bu kısacık ayakta duruş, ilkinden farklı ve ayrı bir Hakk'a yürüme limanıdır. Bu nurlu limanda kıyamı, kıraati, rükû tesbihlerini, bir kere daha gönlümüzün derinliklerinden geçirir; hislerimizin sınırsızlığını, hayallerimizin sonsuzluğunu, bu kısacık tevakkuf içine sıkıştırarak duymaya çalışır ve bütün his gücümüzü vâridât avlamak üzere seferber eder ve yakaladığımız "kenz-i mahfîi tayflarıyla kendimizi daha engin ve kurbet renkli bir yeni duyuş çağlayanına salıveririz. Nama-

zı rükûda duyup kıyamda dinleyenlerin nasıl bir haz ve lezzete erdiklerini, nasıl bir haşyet ve saygıyla kıvrandıklarını, nasıl bir ümitle gerilip nasıl bir korkuyla ürperdiklerini kestirmek zordur. Bu duyuş, bu dinleyiş, vuslata atılan adımların en ciddilerinden ilki, secde de bunun ikincisidir.

Secde, namazın içindeki mevhibe ve vâridâtın şükür zemini, erimiş gönüllerin kulluk kalıbına tam olarak döküldükleri mehâbet potası, duâlarla Hakk'ın kabulü, ortasında iki nokta arasındaki doğru çizgi ve bulunup bilinecek, bilinip sevilecek Zât'a karşı duyguların, düşüncelerin visâl koyu ve buluşma arsasıdır. Bizler, gerçek konumu içinde secdeyi duyup dinledikçe, imandan, İslâm'dan, ihsandan süzülmüş bir usârenin, namazlarımızın kıyam, rükû ve kavmesinden geçerek gönüllerimizin zümrüt tepelerine aktığını hissederiz.

Secdede baş ve ayaklarımızı aynı noktada birleştirerek yusyuvarlak hâle gelir; bir yay gibi gerilir; bir ses, bir soluk olur inler ve ümitlerimizin ameller önündeki her şeye yeten enginliğini, rahmetin her şeye sebkat eden öndeliğini imanımızla birleştirir, bütünleştirir; bir ucu dünyada bir ucu ukbâda âdeta bir gökkuşağına benzeyen bu alâim-i semâ altından geçmek sûretiyle tâliimizi değiştirmeye çalışırız.

İnsan, secdedeki duyuş ve sezişlerin kendisini yükseltmiş bulunduğu bahtının zirvesinden bakıp gerçeği temâşâ ettiği bu noktada, kalbinin dilini kullanarak, hislerinin bütün kelimelerini ortaya dökerek, dünyayı biraz âhirete doğru yönlendirip, öteleri de biraz ruh dünyasının içine aksettirerek kulluğunun destanını okuyor gibi bir mazhariyeti duyabilir, yaşayabilir.

Evet onun, kulluk şuuruyla coşan duâları, Allah'ın rahmet ve lütuf çağlayanlarıyla karşılaşıp birbirinin içine akıp da duâ ve icabet buluşunca, duygularımız cennet hayatı gibi güzel, vuslat gibi engin çağlamaya başlar. Anlayanlar için bu güzelliklerin tadı o

kadar keskin, şivesi o kadar büyüleyicidir ki, onu bir kere duyup yaşayanlar bu nimetlere ve nimet sahibine nasıl şükredeceklerini bilemezler.

Başı yerde ve ışıktan bir helezonla en ulaşılmaz zirvelere tırmanıp ve semâvî seyahatle Hakk'a yakınlığı derinleştiren bir kurbet eri, "Hazîratü'l-Kudsie ermiş olma his, şuur ve mahmurluğuyla vuslatını bir başka buudla daha da renklendirmek üzere Hakk'a tazim ve tekrimini arzederek saygıyla başını kaldırır ve huzurda bulunmanın bütün âdâbıyla "et-tahiyyât...i diyerek vecde gelir ve artık bir yeryüzü varlığı değilmişçesine tabiatüstü bir hâl, bir mânâ ve bir büyüye bürünür.

Öyle ki, bu engin hazlarla coşan namaz kahramanı, doyma bilmeyen bir hisle, kemmiyet ve keyfiyet sınırlarının üstünde, niyetle derinleştirip sonsuzlaştırdığı; yakîniyle Hakk'la irtibatlandırıp hulûsuyla ebedîleştirdiği, mal, can ve bütün ilâhî mevhibeler adına Hakk'a karşı minnet borcunu edâya yönelir; gönlünün bütün duyarlılığıyla Allah'ı anar ve inler.. Nebî'yi yâdeder, içi inşirahla dolar.. kendisiyle aynı mutluluğu paylaşan insanları düşünür, hayır duâlarıyla gürler.. ve tekbirlerle başlattığı bu mirac yolculuğunu, dinin temeli sayılan şehâdetlerle noktalar...

Namaza alışmış ve onunla beslenen insanlar, ona hiçbir zaman doymazlar. Doymak şöyle dursun, her namaz bitiminde "daha yok mu?" der, nafileden nafileye koşar; duhâ ile güneş gibi yükselir, evvâbinle gidip kurbet tokmağına dokunur, teheccüdle berzah karanlıklarına ışıklar gönderir ve ömrünü âdeta ibadet atkıları üzerinde bir dantela gibi örmeye çalışır ve kat'i-yen içinde yaşadığı nurlardan, ruhunu saran mânâlardan ayrılmak istemez.. istemez ve hep ibadetin vaadettiği güzelliklere koşar.[14]

---

[14] Sızıntı, 1994. Sayı 186.

b) Namaz Hakikati

Namazının hakkını vermeye çalışan bir mümin, kendi çapında bir miraca mazhar oluyor demektir. Yani nasıl ki Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem), o erişilemez, anlaşılamaz hafsalaları aşan yüksek çapında bir miraç yaşadı. İmkân âleminin sınırlarını zorladı. Allah Teâlâ'nın huzuruna yükseldi. Ve müslümanların genel kabulüne göre Âlemlerin Rabbi'ni müşahede etti. O'nu gördü. İşte bir müslüman da namazını eda ederken, onunla bütünleşebildiği, kemerbeste-i ubudiyet denilen tam konsantrasyonu elde edebildiği ölçüde bir çeşit miraç yaşar. Yüce Allah'ın huzuruna çıkmış gibi bir ruh hâli kazanır. O'nu görüyormuş gibi olur. İhsan şuuruna uyanır. Rükû ve/veya secdede iken başını kaldıracak olsa, Cenâb-ı Hakk'ın cemalini görüverecekmiş gibi bir psikoloji içine girer.

Müslüman, namaza başlarken ve onun diğer rükünlerini eda ederken "اَللّٰهُ أَكْبَرُ" der. Büyüklüğün sadece Allah'a ait olduğunu, O'nun akla hayale gelen gelmeyen her şeyden daha büyük ve yüce olduğunu ifadeyle namaza girer. Manen, hayalen ve niyeten iki dünyadan geçer. Kendisini bağlayan maddî kayıtlardan kurtulup yüksek bir kulluk mertebesine çıkar. Sanki Allah Teâlâ ile karşılıklı konuşuyormuş gibi bir hâle yükselir. *Sübhâneke*yi okur önce. *Sübhansın Allahım. Hamdin sadece Sana ait olduğunu arzla beraber Seni tenzih eder, bütün arıza, kusur ve eksikliklerden uzak ve berî olduğunu itiraf ederim. Senin adın çok mübarek, her hayrın ve bereketin kaynağı, Senin şanın ise çok yücedir. Senden başka da ibadete layık gerçek bir ilah yoktur* diyerek namazına devam eder.

Sonra "أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" yani "*Allah'ın huzurundan kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım!*" der. Şeytanın akla hayale gelmeyen saptırma çalışmalarına karşı Allah Teâlâ'nın koruma ve himayesini talep eder. Şeytandan Allah'a bir kaçıştır bu. Ben

kendi güç ve kuvvetimle şeytana karşı gelemiyorum. Bu hustaki acizliğimi Sana itiraf ediyor ve Ey Yüceler Yücesi! Her konuda olduğu gibi bu hususta da Senden yardım istiyorum. Beni bu en büyük düşmanımdan Sen koru. O da bir zamanlar Senin huzurunda idi. Fakat konumunun hakkını veremedi, duruşunu bozdu, isyan etti, kaybetti. Senin huzurundan kovuldu, kapı dışarı edildi. Şimdi ben de Senin huzurundayım. Şeytan bu noktada kaybettiği için, benim de aynı noktada kaybetmemi istiyor. O yüzden namazda bana çok yükleniyor. Sen beni koru Ya Rabbi! Onun gibi kaybetmekten, kapı dışarı edilmekten beni muhafaza eyle." gibi manaları kendisinde barındıran ve *istiâze* denilen sözle Allah'a yönelir.

Arkasından "بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ" diyerek sonsuz merhametin, şefkatin, affın ve müsamahanın sahibi Allah Teâlâ'yı anar. "*Besmele her hayrın başıdır.*" sözünü bir kere daha hatırlar. Bazı alimlere göre, fatiha suresinin ilk âyeti olan besmeleyi duymaya çalışır. Kur'ân'da 114 yerde geçen bu mübarek kelimeyi söyleyerek Yüce Allah'a karşı içinde beslediği hüsnü zannı izhar eder: "Ey benim Allahım! Mademki Sen Kendi merhametini, 114 defa sadece besmele ile ve daha başka yüzlerce âyetle ifade ediyor, nazarlarımıza sunuyorsun. Öyleyse ben de Senin o sonsuz af ve rahmetini Senden talep ediyorum." gibi manaları içinden geçirir.

Sıra "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ"e gelmiştir. Namazın başındaki Sübhaneke'de söylediği hamdi "*Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun!*" diyerek burada da tekrar eder. Evet, bizler Allah'a bazen hamdeder, bazen de şükrederiz. Şükür, yapılan bir iyiliğe karşılık vermenin adıdır. Birisi bize yardım eder örneğin, biz de ona teşekkür ederiz. Allah'a şükretmek, O'nun bize sayıp bitiremeyeceğimiz kadar çok olan lütuflarına mukabelede bulunmak, şükran ve minnet duygularıyla O'na yönelmektir. Hamd ise yine minnet duygularıyla O'na yönelmeyi içermekle beraber, bir nimet veya

ihsanı akla getirmez. Yani Allah hiç kimseye hiçbir lütufta bulunmasaydı bile yine hamde layık, hamdin tek sahibi ve mutahabı olurdu. Tabir diğerle hamd sadece Allah'a aittir, O'ndan başkasına yapılmaz. Yüceler Yücesi'ne yapılan tazim ve teşrif ancak hamdle tamamlanabilir. Allah, Allah olduğu için O'na hamdedilir. Nasıl ki bizler kendisine hüsnü zanda bulunduğumuz, Cenâb-ı Hakk'a yakın olduğuna inandığımız birisiyle karşılaştığımızda hemen ayağa kalkarız, ceketimizin düğmelerini ilikleriz. Bu, o karşı yerine getirilmesi gereken bir saygı gösterimidir. Aynen öyle de, bizler Allah'a hamdederek, O'nun yüceliğini, bu saygı ve övgü ifadesiyle O'na arzeder, bizlere verdiği bütün nimetlerin üstünde ve ötesinde O'nun ululuğunu itiraf ederiz.

Mümin, ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırarak namaza durur. Sanki elleriyle her şeyi ama her şeyi arkasına itmiştir. Artık o an bir kendisi bir de Rabbisi vardır. Rabbisinin ululuğunu *büyük Sensin Allahım* manasına "اَللّٰهُ أَكْبَرُ" diyerek seslendirir. Büyüklük iddiasında bulunanlar Allah'a nispet edildiklerinde bir toz tanesi kadar küçülür ve hiçleşirler. Azamet ve Kibriya ise sadece O'na aittir. İnsan bu düşüncelerle, kendisine şah damarından daha yakın olan Zat'ı Ecelli A'la'nın huzurunda olduğu şuurunu takınmaya, daha doğrusu bu gerçeği aklından çıkarmamaya çalışır.

Mümin ellerini saygı ile bağlar. Yüce Yaratıcı'nın önünde el pençe divan durur. Artık zihnen ve hayalen Allah'ın huzurunda, Kâbe'nin önündedir. Zaman durmuştur. Dünyevî - uhrevî bütün arzu, heves ve istekler silinmiştir, kaybolmuştur. Boyun bükülmüş, kalb Allah'a yönelmiş, dudaklar okunması gereken dua ve âyetlerle kıpırdamaya başlamıştır.

Namazda kıyam yani ayakta durmak, insana Allah huzurundaki hesabı hatırlatır. Bir zaman gelecek, şu anda zihnen huzurunda durulan Zat'ın önüne bu defa hayatın hesabını vermek için durulacaktır. Bacaklarda dermanın kesileceği o büyük günün küçü-

cük bir provası yapılır namazda aslında. Rabbimizin huzurunda duracağımız hesap günü ise, her şey ince elenip, sık dokunacak, hesabı çabucak gören Zat, bizim hakkımızda da hükmedecektir. Dünyada neyi imar etti isek, orada karşımıza o çıkacak. Zulüm denilen şey orada hiç olmayacaktır. Şu anda Cennet sarayları yapıyor da olabiliriz yani. Cehennem çukurları kazıyor da.

Müslüman, bu duygu ve düşüncelerle yol alır namazında. Sübhaneke'den sonra Fatiha'ya başlar. *Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun* âyetini okur. Bütün övgü ve ululuğun sadece Allah'a ait olduğunu itiraf eder. Cenâb-ı Hakk'ın bütün isimlerini mana itibarıyla kapsayan Allah kelimesi -ki *lafzı Celale* veya *lafzai Celal* tabir olunur- insanda ürpertiler meydana getirir/getirmelidir. Çünkü Yüce Allah, gücü her şeye yeten, müthiş icraatların sahibi, azamet ve büyüklüğü idrakler üstü ve ötesi bir Zat'tır. Kur'ân-ı Kerim bu hususa *"Gerçek müminler ancak onlardır ki yanlarında Allah zikredilince kalbleri ürperir, kendilerine O'nun âyetleri okununca bu, onların imanlarını artırır..."* (Enfal, 8/2) diyerek dikkat çekmektedir.

İşte, Allah'ın bu yüceliği karşısında ürpertiler yaşayan, irkilen müminin gönlüne "اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ", *O Rahman'dır, Rahim'dir,* denilerek su serpilir. Yani O evet bütün âlemlerin yaratıcısı; gücü her şeye yeten Azamet sahibi bir Kadîr olmakla beraber yine idrakler üstü ve ötesi bir merhametin, şefkatin de sahibi ve kaynağıdır. Ürpertiyle irkilen mümini, Rahman ve Rahim isimleri şefkatle kucaklar, merhametle sarıp sarmalar.

Bir yandan bunlar hissedilirken öte yandan Allah'a niçin hamdedelim?" gibi akla gelebilecek bir soruya cevap vardır burada. Tabii ki O'na hamdedilmeli, bütün övgüler O'nun için dillendirilmelidir. Zira "O Rahman'dır, Rahim'dir." Sonsuz merhametin, affın ve müsamahanın sahibidir. Dünyanın Rahman'ı, ahiretin Rahimi'dir O.

Besmele çekilirken söylenen bu iki mübarek kelime, Fatiha'da

yine tekrar edilir. Cenâb-ı Hakk'ın Kendisiyle alâkalı nazarlarımıza sunmayı murad buyurduğu en önemli iki ismidir bunlar.

Ayrıca "O'nun azameti, büyüklüğü, yegane galip oluşu siz de bir ümitsizlik meydana getirmesin. O rahmetini size ifade etmek suretiyle size karşı olan genel tavrını haber veriyor. Bir başka deyişle Allah, sizin hakkınızda hayır murad ediyor, onun için bu isimlerini nazarlarınıza veriyor." gibi manaları fısıldar bu âyet gönüllerimize. Zaten bir kutsî hadiste Yüce Allah, Kendine ait merhametin, gazabının önüne geçtiğini ifade etmektedir.[15]

Şakaklarını zonklatırcasına bu manaları mütalaa ve mülahaza eden mümin, (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) *"O, ceza gününün sahibidir."* der. Hesabın Kendisine verileceği Zat'tır O. Kaçış yoktur O'nun huzurundan. O gün, bacağın bacağa dolaşacağı, sevkiyatın Allah'ın huzuruna yapılacağı gündür. Bu âyeti okuyunca kimbilir nice Hak dostunun dermanı kesilmiş, ayakta duramaz hâle gelmişlerdir. Mahkeme-i Kübra'da Allah'a hesap vermek, hesabı Allah'a vermek ne kadar zordur.

Bu âyetleri duyarak, o anda en önemli bir vazifeyi yerine getiriyor olma şuurundaki mümin, Yüce Allah'a hitap etme makamına yükselir. Artık Yüceler Yücesi'ne seslenmeye hazırdır. O âna kadar "O" diyerek Cenâb-ı Hakk'ı anan kul, o anda Allah'a "Sen" diye hitap eder ve (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ), *"Sadece Sana ibadet ederiz ve yalnız Senden yardım isteriz."* diyerek yüreğindeki imanını açığa vurur. Kendisine ibadet edilecek biricik Zatın da, yardımın kendisinden isteneceği yegâne Zatın da Allah olduğunu itiraf eder. Bu ibadet ve yardım talebinde yalnız olmadığını, kendisi gibi milyonlarca müminin de aynı şeyleri talep ettiğini bildiğinden çoğul kipiyle konuşur Cenâb-ı Hakk'la.

Ayrıca bu âyette, "*İbadet etmenin zorluğunu aşmayı da Senden istiyorum.*" manası da gizlidir.

---

[15] Buhârî, *Tevhid* 55; Müslim, *Tevbe* 14-16; İbn Mâce, *Zühd* 35.

Artık sıra en hayatî duayı yapmaya, en önemli talebi rica etmeye gelmiştir.

(اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) *"Bizi dosdoğru yola hidayet eyle!"*

Cenâb-ı Hakk'a seslenme makamına yükselen bir insanın isteyebileceği en hayatî duadır bu. Allah'tan hidayeti istemek yani. Her zaman ve mekânda doğruluğu, iyiliği, hayrı ve güzeli talep etmek Allah'tan. Bir insanın en büyük ve önemli isteği ebedi kurtuluşa ermek olduğundan burada daha ziyade bu mana anlaşılmıştır. Bu yaklaşıma göre "Bizi dosdoğru yola hidayet eyle." âyeti şu manaları içinde barındırır: "Ey bizim Allahımız! Sen bizlere Senin rızana vardıran yolları göster, sonra da o yollarda bizleri yürüt. Bizleri yaratmaktaki muradın neler idiyse, işte ona göre bizleri yaşat. Bizleri dini bütün insanlar eyle, istikametli yaşamada bizleri muvaffak kıl."

Sıratı müstakime hidayet eyle diye de mealini verebileceğimiz bu âyet, istikametin önemine dikkatleri çeker. İstikamet denince de şu hadiseyi hatırlamamak olmaz: Birgün Efendimiz (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) her zaman olduğu gibi hiç ayrılmadığı Kur'ân'ı mütalaa etmiş, ihsas alanına giren his tufanı, mübarek simasına aksetmiş olduğu hâlde ashabının yanına gelmişti. O gün daha da uhrevîleşmişti. En yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) O'nun yüz hatlarındaki derinliği ve farklılığı görmüş ve *"Yaşlanmışsınız Ya Resûlallah"* demişti. Efendimiz, *"Beni Hûd ve Vâkıa sureleri ihtiyarlattı."* buyurdu.[16] Bu sûrelerde Efendimiz'e *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."* (Hud, 11/112) deniyordu. Kendisine yapılan irşadı bütün benliğiyle algılıyor ve istikametini devam ettirebilmek için yüreğini ortaya koyuyor, iradesinin hakkını veriyordu. Yani İnsanlığın İftihar Tablosuna istikametine devam deniyor, Efendimiz de ihtiyarladığını ifade ederek işin zorluğuna dikkat çekiyordu. Tabiri diğerle Allah "dosdoğru

[16] Tirmizî, *Tefsiru Sureti'l-Vâkıa* 6.

ol" diyor, Efendimiz de "İstikametimi devam ettirebilmek için verdiğim mücadele beni yaşlandırdı." diyerek mukabelede bulunuyordu.

Hidayet üzere olabilmek, Allah Teâlâ'nın bizlere çizdiği çizgiden hiç ayrılmamak, sapmamak gerçekten çok zordur. Bu zorluğu aşmak ise Allah'ın yardımı ile ancak mümkün ve müyesser olabilecektir. İşte bunun için bizler, günde ortalama 40 defa bu yardımı Rabbimizden istiyoruz. Şeytan ve nefsi emmaremiz devamlı sûrette bizleri saptırmaya çalıştığından, böyle bir kayma ve sapmayı yaşamamak için yardımı O'ndan talep ediyoruz.

"Bizleri dosdoğru yola hidayet eyle" ifadesinde ayrıca *verdiğin hidayeti sonuna kadar koruyabilmeyi de bize lütfeyle* manası da gizlidir. Yani "Ey Rabbimiz! Bizleri rızana götüren yollarda geçici olarak değil, o yolun sonuna kadar yürüt, yolun yarısında yön değiştirenlerden etme bizi" demektir.

Evet gerçekten de bazı müslümanlar, Allah'ın yasakladıklarından uzakta durabiliyor, emrettiklerini de itinayla yerine getirebiliyorlarsa bu, Allah'ın onların ellerinden tutmasından başka bir şey değildir. Allah bırakıverse, onların bu istikametlerini devam ettirmeleri mümkün olamayacaktır. Onun için her müslüman, şairin şu ifadesiyle Allah'a yönelmelidir: "Tut beni elimden sımsıkı tut ki edemem Sensiz."

Bir başka tarifiyle hidayet; *"Çok muhtaç olan insana, bütün ihtiyaçlarına kâfi gelecek şekilde Allah'ın cevap vermesidir."*[17] Bu tanım, hidayet üzere olmanın sadece ahirete değil, dünyaya bakan tarafları olduğunu da çağrıştırır.

Bir hadiste, namaz kılmanın Allah Teâlâ ile kul arasında bir paylaşım olduğu ifade edilmiştir: "Kul, "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun " dediği zaman Cenâb-ı Hak, "Kulum

---

[17] Gülen, *Fatiha Üzerine Mülahazalar*, 212.

bana hamdetti." der. Mümin "O, Rahmandır Rahimdir." deyince Allah Teâlâ "Kulum beni övdü." der. O "Ceza gününün sahibidir." deyince Allah "Kulum beni yüceltti." buyurur. "Sadece Sana ibadet eder, yalnız Senden yardım isteriz." deyince ise Rabbimiz *"Bu, kulumla Benim aramdadır, namazı kulumla Kendi aramda paylaştırdım. Kuluma istediği vardır."* der.[18] Sanki kulum ne istiyorsa istesin, istediğini ona vereceğim deme gibi bir şeydir bu. İşte tam burada mümin Yüce Allah'ın bu ifadesini duyar gibi olur. Bütün benliğiyle O'na yönelir ve "sıratı müstakime hidayeti istiyoruz." der.

Yüce Allah'ın bu sesini duymaya çalışmak, sonra da sanki duyuyormuş gibi bu en önemli duayı hissederek yapmak ne büyük bir talihliliktir.

(صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ) *"Nimet ve lütfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet. Gazaba uğrayanların ve sapkınlarınkine değil."* diyerek fatiha suresi bitirilir. Burada istikametli yaşamış insanlar düşünülür ki bunlar en başta Peygamberler, sonra da onların arkalarından giden salih insanlardır. Bu âyetler okunarak bir taraftan Yüce Allah'ın maddî manevî, dünyevî uhrevî, bilinen bilinmeyen sayısız nimet ve ihsanlarına mazhar olmuş insanların arkalarında veya yanlarında yer alabilmek arzusu Allah'a arzedilir. Öbür yandan da Allah Teâlâ'nın gazabını üzerlerine çeken, dalalet vadilerinde şaşkın dolaşan insanlardan olmama, o insanların durumuna düşmeme temennisinde bulunulur. Bir istekle bir istiâze iç içedir burada.

Sonra da "*Allahım bütün bunları kabul et.*" manasına "اٰمِينْ" denir ki bunu söylemek sünnettir.

Namazda fatihayı okuyan insan, Allah Teâlâ ile konuşuyor demektir. O'na hamdü senalar ediyor, yüceliğini itiraf ediyor, O'ndan bir şeyler istiyordur. Evet namazda, dünyanın bütün ca-

---

18 Buhârî, *Salat* 38, 40; Ebû Dâvûd, *Salat* 132; Tirmizî, *Tefsiru Sûreti'l-Bakara* 1.

zibesine, şeytan ve nefsi emmarenin hiç durmadan çalışmalarına karşılık, sapmama, sapıtmama adına Allah'tan hidayet üzere olabilmek talep edilir.

Fatiha suresi namazın canı kanı gibidir. Onsuz eda edilen namaz eksik, güdük bir ibadetten ibarettir.

Sıra Kur'ân'dan bir başka yer okumaya gelmiştir ki bu okunan sureye "zamme sûre" denir. Namazda ayakta dururken fatihadan sonra okunan ek bir âyet veya âyetlerdir bunlar. Okunulan bu âyetlerin manasını düşünmek, namazdaki konsantreyi korumak adına tabii ki önemlidir.

Sonra "اَللّٰهُ أَكْبَرُ" denilerek rukûya gidilir. Namazların her bir rüknünde söylenen bu "Allahu Ekber"ler, namaz kılan insanı Yüce Allah'a yükselten basamaklar gibidirler. Rukûda bel bükülmüş, eller dizlere konmuş, dudaklar "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيم"lerle kıpır kıpırdır artık. "*Bütün eksiklik ve kusurlardan uzak ve münezzeh olan benim Rabbim yücedir, azamet sahibidir.*" şeklinde meallendirebiliriz bu duayı. Rukû, insanın Sonsuz Kudret Sahibi'nin huzurunda iki büklüm olması hâlidir. Ondan başka hiç kimsenin önünde böyle eğilmez müslüman. Kendi küçüklük ve aczini idrak eder, O'na ne kadar muhtaç olduğunu hisseder rukûda. Allah'ın öyle değerli kulları vardır ki onlar bu rukû ânında başlarını kaldıracak olsalar Cenâb-ı Hakk'ın Cemali bâ kemalini görecek gibi olurlar. O kadar Allah'a yaklaşırlar, o kadar bu yakınlığı vicdanlarında duyarlar yani.

(سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) "*Allah, Kendisine hamdedeni duydu.*" diyerek rukûdan kalkılır. Rukû ile secde arasındaki bu ayakta durmaya *kaveme* denir. Burada acele etmemek, beli henüz tam dik hâle getirmeden aceleyle secdeye gitmek güzel değildir. Bir nefes alıp verme miktarı kadar bile olsa beklemek, tam bir kıyam hâlinde durmak gereklidir.

Evet, Allah Teâlâ, Kendisine edilen bütün hamdleri, şükürleri ve her çeşidiyle yapılan teveccühleri duyar bilir, kaydeder ve sonra da karşılığını fazlasıyla verir. Bu düşünceler içerisindeki mümin "رَبَّنَا وَ لَكَ الْحَمْدُ" *Rabbimiz! Hamd Sanadır*, deyiverir. Tüm zaman ve mekânlarda yapılan bütün hamdleri duyan Allah'a o anda bir hamd daha takdim eder. Arkasından biliyorsa "حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ" der. *Öyle bir hamd ki içerisinde bereketin olduğu, güzel, olması gereken hâliyle ve çokca olanı* demektir bu da. "Mademki Allah Teâlâ her hamdi duyar, bilir, karşılığını verir. Öyleyse öyle bir hamd ediyorum ki ben Rabbime, sayısı yok bu hamdin. O'na layık ve çok bereketli." şeklinde de ifade edebiliriz bu duayı.

Bir gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırırken rükûdan kalkınca, cemaatten birisi bu duayı okumuş, biraz sesli söylediği için onun bu duasını cemaatten bazıları duymuştu. Namaz bitince Allah Resûlü dönüp o duayı kimin söylediğini sormuş, o zat kendisini belli edince Peygamberimiz *"30 küsur melek gördüm, senin ettiğin duanın sevabını yazmak için birbirleriyle yarış ediyorlardı."* buyurmuştur.[19]

Rükûdan sonra sıra, namazın Allah'a en yakın olunan ânına gelmiştir; secde ânına. Başlar ayakların basıldığı yerlerdedir. Rukûda iki büklüm olan müslüman, secdede büklüm büklümdür. Efendimiz bu ânın kıymetini şu ifadeleriyle nazarlarımıza sunmuştur: *"Kulun Allah'a en yakın olduğu an secde anıdır. Orada duayı çokca yapın."*[20]

Bir defasında da Hz. Sevban'a hitaben *"Çok secde etmelisin. Zira her secde ettiğinde Allah Teâlâ bir derece seni yükseltir, bir hatayı da senden siler."*[21] demiştir.

---

19 Buhârî, *Ezan* 126; Ebû Dâvûd, *Salat* 119; Tirmizî, *Sala* 179.

20 Müslim, *Salat* 215; Neseî, *Mevakit* 35; Tirmizî, *Deavat* 118.

21 Buhârî, *Salat* 87; Müslim, *Salat* 224; Tirmizî, *Salat* 169.

İşte böylesine kıymetli anlardır secde anları. İnsan, Rabbisine en yakın olduğu bu anlarda, Cenâb-ı Hakk'ın azametini "سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلٰي" *Yüceler Yücesi Rabbim Sübhandır, bütün noksanlık ve arızalardan beridir,* diyerek seslendirir. Bunu en az 3 kere o andaki durumunu ve bu duayı mülahaza ederek tekrar eder. Bir daha aynı şeyi söylemeye gerek yok aslında ama yine öyle Hak dostları vardır ki bu secde ânında bu yakınlığı vicdanlarında bizzat duyar, Yüce Allah'ın kendilerine şah damarlarından daha da yakın oldukları gerçeğini iliklerine kadar hisseder ve ürperirler...

İki secde arasındaki oturmaya *cilse* denir ki burada da acele etmemek, bir saniye bile olsa diz üzerinde tastamam oturmak sonra ikinci secdeyi yapmak lazımdır.

Secdede başını yere mıhlayan müslüman, Allah'a en yakın olduğu bir vaziyet içerisindedir. O ânı bütün zerrelerine kadar duymaya, hissetmeye çalışır. Sonra ilk secdeyi yapıp dizleri üzerine oturur, bir an öylece durur. Biliyorsa (رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ تَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الأَعَزُّ الأَكْرَمُ) *"Rabbim bağışla, merhamet et, hakkımda bildiklerini görmezlikten gel. Çünkü Sen en aziz, yegane galip ve en kerim, şeref ve ululuğun tek sahibisin."* der. Bu dua, farz namazların dışında iki secde arasında yapılabilir. Bu duada, Allah Teâlâ'nın her hâlimize nigahban olduğu, O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şeyin olmadığı; dolayısıyla da bizim açık- gizli, iyi- kötü, ayıp olan- olmayan her hâlimizden haberdar olduğu itirafı gizlidir. Hakkımızda bildiklerini bilmiyormuş, sanki onlar yokmuş gibi mualeme edivermesi ricası vardır.

Sonra ikinci secdeye varılır. Bu da aynı ciddiyet ve mahviyetle eda edilir.

Her hâliyle Cenâb-ı Hakk'ı hatırlatan Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) secdeleri ise daha bir başkaydı. Görenler Allah Resûlü'nün bu hâlini *"Secde ettiği zaman Allah tecelli ederdi."* şeklinde anlatır-

lar. Allah'ı en iyi bilen ve O'na ibadette eşi benzer olmayan Efendimiz, secdeye vardığında kimbilir nasıl ürpertiler yaşıyor, etrafındakiler de O'nun bu hâlinden nasıl etkileniyorlardı?

Bu ikinci secdeyi de kâmilen yerine getiren insan, ikinci rekat için ayağa kalkar. Ne yapıyor olduğunun bilinci ile yine fatihayı, zamme sûreleri okur, yine rukû ve secdelerini eda eder, sonrasında *teşehhüd* için oturur. *Ettehiyyâtu* duasını okumaya başlar. Başı öne eğik, kendisi dizleri üzerinde, elleri de dizlerinin üzerindedir. Kul ile Rabbisi arasındaki güzel bir atmosfer, tam bir itaat ve inkıyat pozisyonudur bu. Bu an, kendi çapında bir miraç yaşayan müslümanın, Allah'a övgüler yağdırdığı andır. Bütün övgüler, selam ve saygılar, iyilik ve güzellikler Allah'a aittir. Allah'ın selamı, merhameti ve bereketi Senin üzerine olsun En Nebi. Allah'ın selamı aynı zamanda bizim ve Allah'ın diğer salih kullarının üzerine de olsun. Ben şehadet ediyor; görüyor gibi iman ediyorum ki Allah'tan başka gerçek bir İlah, layıkınca ibadet edilecek birisi yoktur. Ve yine şehadet ediyor; gözlerimle apaçık müşahede edercesine inanıyorum ki Muhammed (aleyhisselâm) O'nun hem kulu, hem de elçisidir der.

Bu duadaki Allah'a tazim; saygı ve yüceltme ifadelerini söylerken sanki Yüce Allah'la konuşuyormuş gibi hisseder kendisini. Bütün mesafeler aşılmış, zamanın üstüne çıkılmıştır o vakitte. Efendimiz'e salatü selam ederken, sanki 15 asır öncesindeki Arap yarımadasına gitmiş, Ashab efendilerimizin arasına katılıp O'nun nurlar saçan simasına bakıyormuş gibi olur ve dudaklarından Allah Resûlü'ne bağlılık ifadeleri dökülür. Veya kendisini Efendimiz'in mübarek kabri şerifleri önündeymiş gibi düşünür. Demir parmaklıklar arasından O'nun kabrini görmek için nazarlarıyla içeriye süzülürken aniden Efendimiz'in şimşekler gibi çakan gözleriyle karşılaşıverecekmiş gibi bir haleti yaşar o anda. Sonrasında kendisinin de içerisinde olmayı arzu ettiği salih insan-

lara getirir sırayı. Onların da Allah'ın selam, rahmet ve bereketine mazhar olmalarını dilenir Rabbisinden. En son da imanını deklare eder ve kalbinin söylediği kelimei şehadeti seslendirir.

Üç veya dört rekatlık bir namaz kılıyorsa ayağa kalkar ve namazına devam eder. Eğer iki rekâtlık bir namazsa kıldığı, o zaman teşehhüde devam eder ve *salli bârik* dualarını okur. Bu dualar Türkçe'de: *Ey benim Allahım! Muhammed'e* (aleyhisselâm) *ve Muhammed'in* (aleyhisselâm) *aile efradına salât et. (Salât kelimesi burada "onları mağfiretine mazhar ve merhamet et" manasına gelmektedir.) Tıpkı İbrahim Aleyhisselam'a ve İbrahim'in* (aleyhisselâm) *aile efradına salât ettiğin gibi. Ey Allahım! Muhammed Aleyhisselam'a ve Muhammed'in* (aleyhisselâm) *aile efradına bereketler ihsan eyle. Tıpkı İbrahim'e* (aleyhisselâm) *ve İbrahim'in* (aleyhisselâm) *aile efradına bereketler ihsan buyurduğun gibi* şeklinde ifade edilebilir.

Efendimiz'in aile ve ehlinin İbrahim'in (aleyhisselâm) aile ve ehli gibi olabilmesi için yapılan dualardır bunlar ve hayli manidardır. Şöyle ki; İbrahim'in (aleyhisselâm) oğulları olan İshak ve İsmail (Allah'ın selamı Efendimiz'in ve onların üzerine olsun) de babaları gibi peygamber idiler. Hassaten İshak'ın (aleyhisselâm) neslinden birçok peygamber gelmiş, onlar Allah'ın muradını insanlara bildirmiş, insanların yaratılış gayelerine uygun yaşayabilmeleri için onlara rehberlik etmişlerdi. Efendimiz (aleyhisselâm) ise son peygamberdi. Artık O'ndan sonra doğrudan vahye mazhar hiç kimse olmayacaktı. Kıyamete kadar gelecek insanların peygamberi O idi. Bununla beraber O'nun vefatı ile, insanlara rehberlik yapma vazifesini Efendimiz'in neslinden gelen insanlar ve O'na vefadan hiçbir zaman dur olmayan salih kullar yapacaktı. Ömer bin Abdulaziz'ler, Ebû Hanife'ler, Abdulkadir Geylani'ler, Şahı Nakşibendi'ler, Bistami'ler, İmam Gazali'ler, İmam Rabbani'ler, Şazeli'ler, Bediüzzaman'lar gelecek, insanların önüne geçecek,

eğer onlar yanlış yerlere gidiyorlarsa ellerine ayaklarını makas gibi açacak, "Durun kalabalıklar, burası çıkmaz sokak!" diyecek ve onlara sıratı müstakime giden yolları göstereceklerdi. Nitekim öyle de oldu. İsimleri andıklarımızın yanında zikredemediğimiz daha binlerce Hak dostu geldi. Efendimiz'in davasına mirasçı oldu. Peygamber varisi olarak yaşadı ve insanları Allah'a yönlendirdiler. Onlar gibi daha binlercesi de günümüzde bu en hayırlı işi yapmakla meşguller.

İşte salli bârik duaları sinelerinde bu engin manaları barındırır. Bu salih insanlara dualar edilir namazın bu ânında. Onların da Allah'ın merhamet ve bereketine mazhar olabilmeleri için yalvarılır, yakarılır.

Namazda salli bârik dualarını okuyan müslüman, bu duaları (إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) *"Hiç şüphe yok ki Sen hamde ve övgüye en layık olansın!"* diyerek bitirir. Sonra *Rabbenâ, Rabbenağfirlî ve Rabbicalnî* dualarını okur. Meallerini şöylece verebiliriz bu duaların: *Ey bizim Rabbimiz! Bizlere dünyada da, ahirette de iyilikler ve güzellikler lütfeyle ve bizleri azabının ateşinden koru. Ey bizim Rabbimiz! Beni, annemi babamı ve bütün müslümanları hesabın kızıştığı gün affeyle. Rabbim! Beni ve neslimden gelenleri, namazlarını kamilen eda edenlerden eyle. Rabbimiz! Dualarımızı kabul eyle.*

Hem dünyaya hem de ahirete ait beklentilerimizi arzederiz Rabbimize bu dualarımızla. Bunları zaten bize Rabbimiz öğretmiştir Kur'ân'da. Bizim ihtiyaçlarımızı bizden daha iyi bilen bir Zatı Ecelli A'la'nın kapısını çalma adına en uygun üslup ve ifadelerdir bunlar. Özellikle *"Kıyamet günü bütün müslümanları affeyle!"* şeklinde yapılan duadan ötürü bazı Hak dostlarının, o gün müslümanlara yönelik umumi bir af beklentisine girdiklerini hatırlatıp geçelim.

Sonra sağa ve sola selam verilerek namazdan çıkılır. Bu selam

verme ânında melekleri ve/veya Peygamberlerin ruhaniyetlerini selamlıyor olma mülahazası namazın tamamiyeti adına çok güzeldir.

Bir farz namazı eda ettikten sonra şu üç işi yapmak sünnettir:

1. Üç defa *Estağfirullah* diyerek Allah'tan af talebinde bulunmak.

Namazın hemen akabinde böyle bir dilekte bulunulmasında şu düşünceler saklıdır:

a. Namazdan sonra yapılan dualar Hak katında daha makbuldür.

b. Namazı eda ederken tam istenilen şekliyle onu eda edememe endişesinden ötürü Cenâb-ı Hakk'a sanki şöyle bir yalvarma vardır: "Ya Rabbi! Ben bu en önemli işi yaparken tam hakkını vererek onu yerine getiremedim. Ne yaptığımın şuuru ile namazımı kılamadım. Her zaman olduğu gibi yine namaz dışı ve dünyaya ait düşünceler ara sıra da olsa aklıma geldi. Ne olur Sen beni affet. Namazı eda ile alâkalı kusurlarımı bağışla."

2. (اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَام) demek ki kısa mealini şöyle verebiliriz:

"Allahım! Sen her çeşit arıza ve hadiselerden uzak ve salimsin. Cennetteki kullarına selam edensin. Selam da Sendendir. Kullarını her türlü tehlikelerden selamete çıkaran, onlara saadet lütfedensin. Ey celal ve ikram sahibi! Sen bütün bereketlerin, hayırların ve güzelliklerin kaynağısın."

Bu ifade de "Ya Rabbi! Bize de Selam isminle tecelli buyur. Bizi de cennetine alıp bize de selam et. Bizi de dünyada ve ahirette her türlü tehlike ve istenmeyen vaziyetten koru, korkularımızdan emin eyle. Bizi selamete çıkar." denmek istenmektedir.

3. (اَللّٰهُمَّ أَعِنَّا عَلٰي ذِكْرِكَ وَ شُكْرِكَ وَ حُسْنِ عِبَادَتِكَ) *"Allahım! Seni anıp*

zikretme, Sana layıkınca şükretme ve Senin yüceliğine yakışan bir güzel ibadet ortaya koyabilme hususlarında bize yardım et!" demek.

Birgün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bineğine Hz. Muaz bin Cebel'i almıştı. Ona *"Ey Muaz! Farz namazlarının arkasından bu duayı yapmayı hiç aksatma!"* demiş, sonra da üçüncü şıkka koyduğumuz duayı öğretmişti.[22]

Allah'ı her çeşidiyle zikretme, O'nun bizlere ihsan buyurduğu nimetlere layıkınca şükretme ve bir ömür boyu bıkıp usanmadan, ne bıkıp usanması, şeker şerbet yudumlarcasına ibadetle dolu bir hayatı geçirme taleplerinin ne kadar yüksek ricalar olduğu aşikar değil midir?

Bunlardan sonra bir de Allah Resûlü'ne bir salatu selamda bulunmak, *salâtı münci*eyi okumak örneğin tabii ki güzeldir.

Evet, namaza ayırdığımız vakitlerimiz, dünya ve ona ait neler varsa işte onların hepsinden geçici de olsa ayrılıp uhrevîleştiğimiz zaman dilimleri; günün altın kıymetindeki dakikalarıdır. Ve eğer bir de tam konsantrasyon ile eda edebiliyorsak bizi Allah'a uçuran nuranî kanatlar hükmündedir. Beş vakit namaz etrafına öyle nurlar saçar ki aralarında işlenen günah karaltılarına bile erişir, onları da aydınlatır. Işık gelir karanlığı boğar yani. Bir başka ifadeyle, namazların arasındaki vakitlerde işlenen küçük günahlara, beş vakit namaz keffaret olur, onları temizler, yok eder.

c) Herkes, Rabbisi ile Olan Bağını Namazlarına Bakıp Anlayabilir

Namaz, hayatın sıkışmışlığı içerisinde bunalan insan için bir teneffüs; günde beş defa Yüce Allah ile bir içtima; O'na tekmil verme olup insanın Cenâb-ı Hakk ile olan bağını gösteren en önemli bir kriterdir. Namazlarına dikkat eden insan, Yüce

22 Ebû Dâvûd, *Vitr* 26; Neseî, *Sehv* 60.

Allah'ın en çok kıymet verdiği şeye önem veriyor demektir ki imanının göstergesidir.

Unutmayalım! Namazlarımız ne kadarsa, bizler de işte o kadarız; biz namazlarımıza ne kadar değer veriyorsak, Hak katında işte o kadar değerliyiz veya değiliz demektir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir defasında arkadaşlarına *"Sizlere, yaptığınızda Allah'ın hataları sildiği ve dereceleri yükselttiği bir ameli haber vereyim mi?"* demiş sonra da şu meşhur sözleri ifade buyurmuştur: *"Her türlü zorluğa rağmen abdesti güzelce almak, mescide doğru çokça adımlar atmak ve bir namazdan sonra diğer namazı beklemek; işte bu sizin yaptığınız, Allah ile olan irtibattır."*[23]

Evet, su ile alâkalı bir problem yaşadığınızda bu problemi çözecek, tastamam abdest alacaksınız. Yine Efendimiz'in ifadeleri içerisinde abdest alırken ellerinizden, yüzünüzden, kollarınızdan ve ayaklarınızdan akıp giden suların, aynı zamanda bu azalarla işlenen az çok bütün günahlarınızı da yuyup yıkadığına inanacaksınız. Günahların abdest suyuyla beraber lavaboya döküldüğüne itikat edeceksiniz. Sonra günün en mühim işini yapmak üzere -daha ziyade erkekler için geçerlidir- yürüyerek veya arabanızla mescide gideceksiniz. Attığınız her adımla veya arabanızın tekerleklerinin her attığı turla, hatalarınızın silindiğini ve aynı anda Hak katında derecenizin arttığını görür gibi olacaksınız. Namazı, şakaklarınızı zonklatırcasına eda etmek için kendinizi zorlayacaksınız. O anda ne yapıyor olduğunuzun şuurunda olarak hareket edecek, zihninizi dağıtmamaya çalışacaksınız. Tesbihat ve zikirlerinizi tastamam yerine getireceksiniz. Mescidden ayrılırken ise bir sonraki namaz vaktini mülahazanıza alacak, o aradaki işlerinizi düzenleyecek, namaza göre gününü programlayacaksınız. Böylelikle namaz yörüngeli bir hayat standardına yükseleceksiniz.

23 Müslim, *Taharet* 41; Tirmizî, *Taharet* 39; Muvatta, *Sefer* 55.

Zamanla, namaza kalbden bağlanacak, bu bağlılığın aslında Yüce Allah'a olan bağlılık ve irtibat olduğuna iman edecek, huzur ve mutlulukla köpüreceksiniz.

Bütün bunları yaparken, şeytanın ve nefsi emmarenin bin bir türlü hile ve tuzaklarına maruz kalacağınızı aklınızdan çıkarmayacaksınız. En mühim vazifeden sizi alıkoymak isteyen bu düşmanlara karşı siz de savunmaya geçecek, kendinize göre stratejiler geliştireceksiniz. Her konuda olduğu gibi bu konuda da Allah Resûlü'nün rehberliğini çok önemsemelisiniz. Örneğin; namazların son namazmış gibi edası ki buna *veda namazı* diyorlar, tavsiye edilmiştir hadislerde.[24] Artık bir daha namaz kılamayacak, o anda kılmakta olduğunuz namazdan sonra bu dünyadan ayrılık vâkî olacakmış gibi bir düşünceye sahip olmak yani. Bu durumda nasıl namaz kılar insan? Nasıl konsantre olur? İşte o haleti ruhiyeyi yakalamaya çalışmak, namazın gerçek namaz olabilmesi adına hakikaten önemlidir.

Bir fikir vermesi adına bir başka kâmil namaz eda haleti üzerinde duralım:

Bazı Hak dostları, namaz ânında kendilerini mahşer günü Allah Teâlâ'nın huzurunda hesap veriyormuş gibi düşünmüşlerdir. Ama hesap çok ağır geçmekte, Cenâb-ı Hakk'ın gadabı bir türlü bitmemektedir. Kul, Rabbisinin huzurunda elleri bağlı, başı eğik, gözleri yerde, kalbi buruk vaziyette fatiha ve zamme sureleri okumakta, Allah'ın rahmetinin tecellisini beyhude beklemektedir. Rabbül Âlemin, kuluna "Niçin hayatını iyi geçirmedin? Niçin senin karşına çıkarttığım fırsatları iyi değerlendirip affıma mazhar olamadın?" demekte, iş git gide kötüleşmektedir. Kulun ar-

---

24 Bir zât Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelir ve şöyle der: "Ya Resûlallah, bana bir şeyler öğret, ama kısa olsun." Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Namaz kıldığında onu veda namazı gibi kıl! Yarın pişman olup, özür dileyeceğin bir sözü söyleme! İnsanların elindekinden de ümidini kes." (İbn Mâce, *Zühd* 15; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 5/312)

tık belini tutacak takati kalmadığından rukûya eğilmiş, “Yüceler Yücesi Rabbim, Sen bütün arıza ve kusurlardan uzaksın!” duasını ardı ardına okumaktadır. Âlemlerin Rabbi ise “Kaldır başını! Sorduklarıma cevap ver!” demeye devam etmektedir. Kul, “semiallahu limen hamideh” diyerek zar zor başını kaldırır. Kaldırır ama Allah’ın aynı sorularına muhatap olmadan da kurtulamamaktadır. Kulun artık vücudunu taşıyarak gücü kalmaz. Affolunma beklentisi ile “Allahu Ekber” diyerek kendini yerlere atar, secdelere kapanır. Ama nafile. “Kaldır başını ve hayatının hesabını ver!” sözleriyle irkilir bir defa daha. Ayağa kalkacak dermanı olmadığı için oturur dizleri üzerine. Bir an öylece durur. Sonra tekrar secdeye kapanır... ve bu hâl böylece devam eder gider.

Allah Teâlâ sonsuz merhamet sahibidir. Mümin kullarına hesap ânında inşaalah böyle zorluk vermeyecektir.

Arz ettiğimiz örnekten daha güzelleri de şüphesiz vardır. Bu ve bunun gibi konsantrasyon yolları bulunup, namazları o psikoloji ile en yüksek bir kıvamda eda etmek tabii ki çok önemlidir.

2. Zikir, İnsanı Hakk’a Ulaştıran Yolların En Eminidir

Zikir kelimesi hatırlamak, yadetmek, anmak gibi manalara gelir. Allah Teâlâ’yı akla getiren her türlü fikir gezintisi de zikir çatısı altında değerlendirilir. Mesela bir yerde birisi Cenâb-ı Hak’kı anlatıyor ve dinleyenler duydukları sözlerin tesiriyle O’nu hatırlıyorlarsa, işte bu mecliste de Yüce Allah zikrediliyor demektir. Yani, Allah’ın ad ve unvanlarının teker teker veya birkaçının birlikte tekrar edilmesi zikir olduğu gibi; akla O’nu getiren her türlü sohbet de zikir manasına gelir.

Evet, namazların ardından yapılan tesbihatlar, okunan dua mecmuaları, cevşenler, günlük olarak yerine getirilen virdler gibi meşguliyetler “zikir” kelimesinin kapsamına girer.

“Hangi şekliyle olursa olsun “zikrullah” yolu, Hakk’a ulaşma yollarının en kavîsi ve en eminidir. O olmadan Hak’ka vuslat zordur. Evet, vicdanların şuurla O’nu anması, letâifin her an O’na dem tutması ve lisanın bu armoniye tercüman olması, sonsuzluk yolunun yolcuları için ne tükenmez bir zâd ü zahîre ve ne bereketli bir kaynaktır!”[25]

Rabbimizi dil ile zikretmek, O’nu aynı zamanda kalb ile yadetmek şeklinde anlaşılmalıdır. Aklı başka yerde olan bir insanın Allah Teâlâ’yı zikretmesinde de sevap vardır şüphesiz. Bediüzzaman hazretlerinin ifadesiyle “مِنْ حَيْثُ لاَ يَشْعُرُ” yani ne dediğinin farkında olmadan yapılan zikirlerin de faydası ve kazandırdıkları vardır elbette. Bu böyle olmakla birlikte, dilin ritmine kalbin de eşlik etmesi durumunda insanın manevî hayatında çok ciddi inkişaf ve terakkiler meydana gelir. Zaten zikir denilince anlaşılan; dil ile kalbin beraberce Allah’ı anmalarıdır.

Bizim maddî hayatımızın yanında bir de manevî hayatımız vardır ve bu hayatımızın merkezinde de kalblerimiz bulunmaktadır. İyiliğe de kötülüğe de açık bir yanı vardır kalblerimizin. Yaratıldığı istikamette kullandığımızda bizi Allah’a uçuracak bir özelliği olmakla beraber; sûi istimal ettiğimizde ise şeytanı bile utandıracak duruma düşürebilir bizleri. İman kalbde bulunduğu gibi, küfür ve nifak da kalbde gelişir; ihlâs, kalbin bir ameli olmakla birlikte, riya, ucb ve kibir de kalblerde kendilerine yer bulabilirler. Bizden istenen, şeytanın zehirli oklarından kalblerimizi korumak; onu, Allah’tan başta her şeye kapalı hâle getirmektir. İşte tam bu bağlamda zikir fevkalade önem kazanıyor. Dili ile kalbini beraberce Allah’a yaklaşmada bir “kurbet helezonu” gibi kullanan mümin, sırlı bir asansöre binmiş gibi olur, Yüceler Yücesine yükselir, kalbin zümrüt tepelerinde kanat çırpar, yükselir.

---

25 Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1/182-183 (Zikir Makalesi)

Zikirle alâkalı bir diğer önemli husus da onun herhangi bir vakte ve tutuma bağlı olmamasıdır. Gerçekten de zikrin belirli bir vakti yoktur ve o, herhangi bir hâl ile de sınırlandırılmamıştır. Kur'ân bu hakikatı ifade sadedinde *"Onlar Allah'ı, ayakta, oturarak, hatta yanları üzere yatarlarken de zikrederler."* (Âl-i İmrân, 3/191) buyurur.

Allah Teâlâ'yı değişik isim ve sıfatlarıyla anmak, en başta Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından temsil edilmiştir. Aslında Allah Resûlü hiçbir anını O'nsuz geçirmemiştir. Gözleri uyuduğunda bile kalbi uyumamış, Allah Teâlâ'dan kopuk bir an bile yaşamamıştır. Bununla beraber günlük pratik hayat içerisinde birtakım zikirlerle hayatını süslemiş, kâmil insan olmanın gereğini yerine getirmiştir. Günahlardan en uzak insan olmasına rağmen günde 100 defa istiğfarda bulunmuş, af talepleriyle Allah'a yönelmiştir. Arkadaşlarına birtakım zikir tavsiyelerinde bulunmuş, onlardan önce bu dediklerini kendisi yaparak, bütün insanlığa kul-Allah münasebeti adına edeb adab öğretmiştir.

a) Zikrin En Faziletlisi "Lâ İlâhe İllallah"tır

Zikir kelimesinin, Allah Teâlâ'yı hatırlamak, anmak ve yadetmek manalarına geldiğini daha önce belirtmiştik. Bu hatırlama ve anma, Yüce Allah'ı unuttuktan sonraki bir hatırlama ve anma değil; bilakis O'nu hatırlama ve yadetmenin sürekliliği anlamında anlaşılmalıdır. Gerçek zikir, Yüce Allah'ı her daim hatırda tutma, her fırsatta O'nu anma ve hayatı duyarak yaşamaktır. O, varlık koridorlarında gezerken karşılaştığımız her nesneden Allah'a ait bir mesaj almak; etrafımızda cilvelenip duran Esma-i İlahiye tayfları altında devamlı aydınlanmak demektir.

Bu seviyede bir zikrin kâmil manada edasının zorluğu aşikardır. Ama hiç olmazsa günün belirli bir kısmını iradî olarak dille yapılan zikrullaha ayırmak, insanı bu seviyeye yükseltme adına

bir basamak teşkil edebilir. Hadis olarak rivayet edilen bir sözde *"Benim Allah ile öyle bir anım vardır ki bu vakitte yanıma hiç kimse, hatta Allah'a çok yakın bir melek bile giremez."* denmiştir. Evet herkesin Allah Teâlâ'ya ayırdığı bir zamanı olmalı, o vakitte O'nu değişik isimleri ve sıfatlarıyla yadedip hatırlamalıdır. Yapılan bu zikrin mükemmeliği nispetinde de Allah'a yakınlık hasıl olacak, imanda çok ciddi artışlar yaşanacaktır.

Bir zat Peygamber Efendimiz'e gelip yapabileceği bir ameli sorunca Efendimiz *"Allah'ı zikretmenin ıslaklığı, dilinden hiç eksik olmasın."* buyurmuştur.[26]

Bediüzzaman hazretleri Ashab Efendilerimizin yaptıkları zikirler ile alâkalı şunları söylemiştir: Allah Resûlü döneminde, Kur'ân-ı Hakim'in nuruyla sosyal hayatta meydana gelen o büyük inkılapta, iyi- doğru, güzel-çirkin gibi zıtlar birbirinden ayrılıp; kötü ve şer olan şeyler, iyi ve hayırlı olanlarla tamamıyla karşı karşıya geldiğinden, o çok heyecanlı zaman diliminde her zikir ve tesbih, bütün manalarını turfanda ve taze bir sûrette ifade ettiği gibi, o büyük inkılabın gürültüsü, insanların bütün hissiyatlarını ve manevî duygularını uyandırmıştı. Hatta vehim, hayal ve sır gibi duygular, gayet hüşyar ve uyanık vaziyette yapılan o zikir ve tesbihlerdeki farklı manaları kendi zevklerine göre alır emerlerdi. İşte Efendimiz'in arkadaşları, bütün hisleri ve duyguları uyanık bir hâlde, imana ait nurları içinde barındıran mübarek kelimeleri söyledikleri vakit, kelimenin bütün manasıyla söyler ve bütün duygularıyla hisse alırlardı.[27]

Evet, zikrin en üst mertebede hükmünü icra edebilmesi, zikirden maksadın tam olarak hasıl olabilmesi için onun duyularak, söylenilip tekrar edilen kelimelerin manaları üzerinde düşünülerek eda edilmesi şarttır. Bu mevzuda mesafe kat eden müminler

---

26 Tirmizî, *Deavat* 4.

27 Nursî, *Sözler*, 27. Sözün Zeyli.

zamanla zikrullahla bütünleşecekler, onu fıtratlarının bir yanı hâline Allah'ın izniyle getirebileceklerdir.

Zikri tavsiye eden zatın Efendimiz olduğunu bir kere daha hatırlatıp O'nun değişik üsluplarla ifade buyurup nazarlara sunduğu bazı zikir çeşitlerinden örnekler vereceğiz.

Bu örnekleri verirken aslında ve aynı zamanda hayatımızı onlarla nurlandırmamız gerektiğini ifade etmeyi zaid görüyoruz.

1- Hz. Cabir'in rivayet ettiği bir hadislerinde Peygamber Efendimiz *"Zikrin en faziletlisi Lâ ilâhe illallah'tır."* demiştir.[28]

"Kelime-i tevhid" veya "tehlil" de denilen bu zikir, en büyük hakikatın seslendirilmesi olup İslâmiyetin koyduğu ölçüler içerisindeki en birinci ve en yüksek değere sahiptir. Yüce Allah'ın varlığının ve birliğinin ifadesidir. Kısaca meali "Allah'tan başka ilah yoktur." şeklindedir. Manasının içerisinde, ibadete layık yegane ilahın Allah Teâlâ olduğunu; aynı zamanda O'nun kendisine duayla yönelinmeye layık biricik Zat olduğunu itiraf etmek vardır.

Bu tevhid kelimesinin ve onu söylemenin Hak katındaki değeri çok büyüktür. Bazı hadislerde bu durum şu şekilde nazarlara sunulmuştur: Mahşer gününde sevaplar günahlar tartılırken aniden muska şeklinde bir şey gelip sevap kefesine konulur. Konulur konulmaz da sevap kefesinde çok ciddi bir ağırlık meydana gelir. Sevap kefesini ağdıran bu maddesi küçük ama manası büyük muska şeklindeki şey, sevapları günahları tartılan zat tarafından çokca söylenen *Lâ ilâhe illallah* kelimesidir.

Evet, *Lâ ilâhe illallah* diyen bir insan, kalbinde beslediği imanını dillendiriyor demektir. Her namazın akabinde, normal tesbih çekip dua ettikten sonra 33 defa bu tevhid kelimesini söylemek çok faziletlidir. Veya günün sair vakitlerinde en azından 100 defa tekrar edilmelidir. Manası da düşünülerek eda edildiğinde, ima-

---

28 İbn Mâce, *Edeb* 55.

nın bu en önemli rüknünün, insanın manevî hayatına çok büyük katkı sağlayacağında şüphe yoktur.

b) Kâmil Müminler, Seherlerde Af Talebiyle Allah'a Yönelirler

Her gün, günün belirli bir vaktinin kendisine tahsis edilmesi gereken bir başka zikir çeşidi *istiğfar*dır. Allah Teâlâ'nın mağfiretini, merhamet edip affetmesini O'ndan istemek manasına gelir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Ey insanlar! Ben Allah'a günde 100 defa tevbe ve istiğfar ediyor, affedilmeyi istiyorum. Siz de O'na tevbe ve istiğfar edin."*[29] diyerek mevzuya direkt olarak dikkatlerimizi çekmiştir. Allah Resûlü *Sübhânekallahümme innî estağfiruke ve etûbu ileyk* diyerek istiğfarda bulunmuştur ki "Ey bütün arıza ve eksikliklerden münezzeh ve uzak olan Allahım! Ben, Senden günahlarımın affını talep ediyor ve Sana yöneliyorum." şeklinde meali verilebilir.

Efendimiz muhakkak daha başka üsluplarla da Allah'a yönelmiştir. Fakat bu ifade şekli çok meşhur olduğundan, biz onu nazara vermeyi uygun gördük.

Daha önce de ifade edildiği üzere Allah Teâlâ'yı değişik ad ve unvanlarıyla anmanın belirli bir vakti yoktur. Yani zikrin kapsama alanı çok geniştir. Hatta insan yanı üzere yatarken bile Allah'ı zikredebilir, tesbih çekebilir.[30] Ama burada hemen şunu arzedelim: Bu, böyle olmakla birlikte, Cenâb-ı Hak'kı yatarken zikretmemek, mümkünse daha doğru dürüst bir pozisyonda O'nu yadetmek daha hayırlı ve daha güzeldir. O'nu zikretme vaktindeki en güzel hâl, kıbleye karşı ve diz üstünde olma hâlidir. Yatağa uzanmış bir vaziyette Allah Teâlâ'yı anma, bu işin yapılabileceği en sonki aşaması ve şekli olarak düşünülmelidir.

---

29 Müslim, *Zikir* 42.

30 Bkz. Âl-i İmrân, 3/191.

Allah'ı yadetmenin belirli bir vakti olmamakla; tabiri diğerle zamanın hemen her diliminde O'nu anmak mümkün olmakla birlikte, istiğfar için Kur'ân'ın tavsiye ettiği bir zaman aralığı vardır ki o da seher vakitleridir. Seher vakti, imsak vakti ile sona eren gecenin üçte birlik zaman dilimidir. Yüce Allah, müminlerin özelliklerini anlatırken sözü, üzerinde durduğumuz mevzuya getirmiş ve *"Seher vaktinde istiğfar ederler."* (Zariyat, 51/18) buyurmuştur.

İstiğfar için en iyi vakit seher vakti olsa da eğer bu vakitte çeşitli sebeplerden dolayı bu önemli vazife yapılamıyorsa, günün sair vakitlerinde ama kesinlikle ihmal edilmeden, manası da düşünülerek Allah'a teveccüh edilmeli ve istiğfarda bulunulmalıdır.

Melekler, şerre ve günaha tamamen kapalıdırlar. İnsanoğlu ise hayra da şerre de açık ve müsait olarak yaratılmıştır. Manevî donanımını iyi kullanabilenler, melekleri bile geçebilecekken; şer ve günaha kendilerini salanlar, -maazallah- şeytanları bile utandıracak durumlara düşebilirler. İnsanoğlu, işte böyle gelgitlerin ağında, inişlerin çıkışların çocuğu pozisyonunda varedilmiştir. Cennet de, Cehennem de ayakkabılarımızın bağcıkları kadar bize yakındır. İşte böyle bir konumda duran insanın üzerine düşen ise, tevbe ve istiğfarla Allah'a yönelmesi, bilerek bilmeyerek yaptığı yanlışlıktan ötürü rahmet kurnaları altında yunması yıkanmasıdır. Bir başka deyişle duyguda, düşüncede, tasavvur ve davranışlarda Cenâb-ı Hakk'a karşı içine düşülen muhalefetten kurtulup, O'nun emirleri ve yasakları ışığı altında muvafakat ve mutabakata ulaşmaya çalışması; anlaşmazlığa düştükten sonra tekrar uzlaşma yolları aramasıdır.

Bir başka açıdan konuya yaklaşacaksak; Bir müslüman için günde 100 defa istiğfar etmek, af ve rahmet talebiyle Yüceler Yücesi'ne yönelmek, onun Allah karşısındaki duruşu açısından fevkalade mühimdir. Yani bir müslüman hiç günah işlemese bile

yine O'na istiğfar etmeli, yine tevbe kurnaları altına koşmalıdır. Tıpkı Efendimiz hazretleri gibi.

O, günaha büsbütün kapalı bir hayat yaşamıştı. Günahın gölgesi ile kendisi arasındaki mesafe, doğu batı arası kadardı. İradesi ve sabrı, O'nu günahtan en uzak insan konumuna yükseltmişti. Ayrıca her Peygamberde olan "ismet" sıfatı, O'nu da günahlara karşı koruyan bir sera, bir kalkan hükmündeydi. Ama bütün bunlara rağmen O, günde 100 defa tevbe ve istiğfar dileğiyle Allah'a yönelmiş, af ve rahmete olan ihtiyacını Sonsuz Merhamet Sahibine açmıştı.

c) Efendimiz, Her Vakit Ayrı Bir Terakki ile Allah'a Yaklaşıyordu

Nebiler Sultanı her gün hem de hiç aksatmadan 100 defa af ve mağfiret dilekleriyle Allah'a yönelmiş; günah O'nun için hiçbir zaman bahis mevzuu olmamasına rağmen, Allah'a teveccühden bir gün olsun geri kalmamıştı. Zira O'nun en önemli vazifelerinden birisi de insanlara güzel örnek olmak idi. Günümüz dünyasında da bu böyledir aslında. Yani bilenler bilmeyenlere örnek olur, onlara yol yordam gösterir ve öğretirler. Zaten insan genelde muhtaç olarak yaratılmıştır. Bizler herhangi bir işte belirli bir seviyeye ulaşıncaya kadar başkalarının yardımına ihtiyaç duyarız. İşte Allah Resûlü, hem kendi zamanındaki arkadaşlarına, hem de kıyamete kadar gelecek olan bütün müslümanlara Allah Teâlâ karşısında geçmeleri gereken duruşu talim ediyordu. O *"Ey insanlar! Ben günde 100 defa Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunuyorum. Siz de O'na tevbe ve istiğfar edin."* derken, satırlardaki manalar taşıyor, satırların aralarına sanki şu ifadeler dökülüyordu: Ey insanlar! Ben Allah'tan en çok korkanınız, günahlardan da en uzak olanınızım. Günahın benim yanıma yaklaşması bile söz konusu olamaz. İsmet sıfatı beni her zaman kendi himayesi altında tutmaktadır. Size gelince; siz, benim kadar müttaki değilsiniz. Günaha girmek sizin

için her zaman muhtemel. İsmet sıfatı gibi bir özel korunma durumu sizin hakkınızda bahis mevzuu değil. Fakat buna rağmen ben hergün aksatmadan Allah'a teveccüh ediyor, merhametini talep ediyorum. Peki bu durumda siz de en azından benimki kadar bir af tabeliyle O'na yönelmeli değil misiniz...?

Efendimiz'in nezaketi ve Ashab efendilerimizin anlayışları, sözü bu kadar uzunca söylemeye gerek bırakmamıştı herhalde. Bu yüzden de Allah Resûlü kestirmeden ben yapıyorum siz de yapın deyivermişti.

Fazla söze ne hacet! Günahlara karşı korunmasız yaşayan bizlerin merhamete olan ihtiyacı gayet açık değil mi? Efendimiz bile böyleyken, biz hiç başımızı secdeden kaldırmadan günahlarımız için yalvarıp yakarsak değmez mi? O, Rabbimizi öyle iyi tanıyor idi ki bir defa "Allahım! Beni affet!" deyince kimbilir neler hissediyor, bu sözü nasıl inanarak ve semaları titreterek söylüyordu. Keşke bütün ömrümüz boyunca yapmaya çalıştığımız tevbe ve istiğfarlar yerine, Efendimiz hazretlerinin bir tek istiğfarına mazhar olabilseydik. O'nun dediği gibi diyebilip, O'nun o anki hissettiklerini hissedebilseydik. İşte o zaman hafsalalarımızı aşan mazhariyetlerin de sahibi olabilecektik.

Allah Resûlü ayrıca, bizim günahlarımıza da ağlayan, onlar için de tevbe ve istiğfarda bulunan bir Peygamberdi. Ümmetine çok tutkundu. Bir defasında -herhalde bizim zamanımıza gayb aşina gözleriyle muttali olmuştu- ümmetinin perişanlığını görmüş, *"Ümmetim Ya Rabbi!"* demiş, çok da hüzünlenmişti. O'nun bu mahzun hâli semaları harekete geçirdi. Hz. Cebrail hemen huzurullaha çağrıldı ve *"Habibime selam söyle ve niçin ağladığını sor bakalım!"* emri verildi. Emri alan Cebrail, derhal Efendimiz'in huzuruna geldi, "*Allah'ın selamı var Ya Resûlallah! Bir de bu hüzünlü hâlinizin sebebini soruyor.*" deyince Allah Resûlü, ümmeti ile alâkalı; onların durumlarından ve ileride meydana gelmesi

muhtemel olumsuz hadiselere ait endişelerinden bahsetti. Hz. Cebrail Allah'ın huzuruna yükselip cevabı arzettiğinde ise kendisine bu kez şu talimat verildi: *"Ey Cebrail! Git ve Habibime söyle. O'nu, ümmeti hakkında mahzun etmeyecek, üzmeyeceğiz."* Bu sözler kendisine iletilince Efendimiz'de de bir rahatlama ve ferahlık meydana geldi."[31]

Peygamber Efendimiz'in istiğfarda bulunmasının bir başka sebebi de şudur: O, her vakit ayrı bir terakki helezonu içerisinde Allah Teâlâ'ya yaklaşıyor, her an bambaşka his, duygu ve sezişlerle hâlden hâle atlıyordu. Yüce Allah'a olan idraklerimizi aşkın imanı; İslâmiyete birinci derecede ve en keyfiyetli hizmetleri; ibadetlerindeki hayali bile imkansız derinliği gibi hasletleri O'nu kesintisi olmayan bir yükseliş rampasında tutuyordu. Bir üst seviyeye yükselince de, bir önceki bulunduğu makamı gölgeli görüyordu. Ben nasıl böyle gölgeli bir hâli yaşadım diye de Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunuyordu.

Hemen şunu arzedelim: Peygamberlerin konumları, yaşadıkları ve hissedikleri tamamen kendilerine özeldir. Bu açıdan, Efendimiz'in elde ettiği yeni makamı da, gölgeli kelimesiyle ifade ettiğimiz önceki hâli de kendi Peygamberlik ufkuna göre cereyan etmiştir. Normal insanların onların makamlarını uzaktan seyretmeleri bile imkansızdır. Mesela bir Hak dostu, binlerce yıl yüksek bir ilim, ibadet ve hizmet insanı olarak yaşasa, başını secdeden hiç kaldırmasa dahi, bir Peygamberin ayağının topuğuna bile yetişemez. Onun tozu bile olamaz.

d) Dile hafif, Mizanda Ağır, Rahman'a Sevgili İki Kelime

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) nazara verdiği bir başka zikir çeşidi "سُبْحَانَ اللّٰهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيم"dir. Türkçe manasını

[31] Buhârî, *Tevhid* 36; Müslim, *İman* 326; Tirmizî, *Kıyamet* 10.

"Bütün eksiklik ve kusurlardan uzak ve beri olan Allahım! Sana hamdederim. Bütün arıza ve kusurlardan münezzeh olan Allahım. Sen Yüceler Yücesisin!" şeklinde verebiliriz. Allah Resûlü bu virdi nazarlarımıza sunarken, yazıya başlık olarak koyduğumuz cümleyi sarfetmiştir: *"İki kelime; dile hafif, mizanda ağır, Rahman'a sevgili:* "سُبْحَانَ اللهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيم"[32]

Evet iki kelime vardır ki bunların dille söylenmesi kolaydır. Dil, çok zorlanmadan bu kelimeleri seslendirebilir. Hesap gününde sevaplar günahlar tartılırken, sevap kefesini ağdıracak bir özelliği vardır ayrıca. Yani söylemesi çok sevaplıdır. Bir de Sonsuz Merhamet Sahibi Allah Teâlâ'nın çok sevdiği kelimelerdir bunlar. Cenâb-ı Hak, Kendisinin bu kelimelerle yadedilmesinden çok hoşlanır. Bu kelimeler "سُبْحَانَ اللهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيم" kelimeleridir. Manevî değerinin yüksekliğinden olsa gerek, İmam Buhârî hazretleri, meydana getirdiği o çok değerli hadis kitabı Sahih-i Buhârî'nin en sonuna hitâmı misk olsun diye teberrüken bu hadisi koymuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın bütün kâinatta ve kulları üzerinde hem celalî ve hem de cemalî tecelli ve tezahürleri vardır. Anlamada hafsalalarımızı aşan kâinatın büyüklüğü, milyarlarca gezegen, yıldız, kara delik ve güneş sistemleri, onların akıl almaz dengeleri, milyon ışık yılı uzaklarda keşfedilmiş veya keşfedilmeyi bekleyen büyük kütleler ve sistemler, Yüce Allah'ın büyüklük, azamet ve ululuğuna ve O'nun celalî tecellilerine örnektir. Yani bir insan, örnekleri verilen muazzam varlıkları görüp, duyup öğrendiğinde "سُبْحَانَ اللهِ" diyerek teneffüs eder. Allah Teâlâ'nın diğer varlıklara birlikte bütün bunların da Yaratıcısı olduğunu; Yaratanın, yarattıklarından tabii ki üstün ve yüce olduğunu düşünür. Ne kadar büyük olursa olsun ve ne kadar ürpertiler meydana getirirse getirsin, bütün bunların Allah'ın Sonsuz Kudretinin göstergeleri, O'nun sanat

32 Buhârî, *Deavat* 65; Müslim, *Zikir* 31.

eserleri olduğu bilinciyle imanını tazeler. "Âleme bakarken, idrakinden aciz kaldığı, uçsuz bucaksız fezada meydana gelen İlahî manevraları görmekle hayretler içinde kalır. İşte bu gibi hayret ve dehşetli vaziyetleri ancak "سُبْحَانَ اللّٰهِ" cümlesinden nebean eden tatlı suyu içmekle o hayret ateşi söner."[33]

Celalî tecellilere başka örnek olarak, insanın maruz kaldığı hastalıklar, acılar mahrumiyetler, eziyetler verilebilir. Şükürden ziyade sabırla karşılanıp göğüs gerilmesi gereken hayatın meşakkatleridir bunlar. Dünya hayatının Cennet hayatı olmadığını hatırlatan, her şeyin kendi istediğimiz doğrultuda gitmediğini/gitmeyeceğini gösteren değişik sıkıntılardır. Bu gibi durumlarda müminlere düşen, "Gelse celalinden cefa bu da cana safâ" deyip diş sıkıp, düşünce ve davranış yanlışlıklarına girmeden sabretmesidir. Çok zordur, ama olması gereken budur.

İşte "سُبْحَانَ اللّٰهِ" kelimesi insanın örnekleri verilen olaylarla karşılaşması veya Yüce Yaratıcı'nın müthiş icraatlarını farketmesi neticesinde kendisinde meydana gelen hayret ve dehşeti ifade eder.

Hemen arkasından gelen "وَ بِحَمْدِه" kelimesinde ise cemalî tecelliler vardır. Cemal kelimesi, güzellik, hoşluk gibi manaları kendisinde barındırır ki, hayatımızda memnuniyet ve sevinçle karşıladığımız olaylar bu türden meydana gelen tecellilerdir. Biz de hamd ve şükür duygusunu uyandıran, minnetle Allah Teâlâ'ya yönelmemize vesile olan şeylerdir bunlar. Mazhar olunan nimetlerin arkasında, o nimetleri lütfeden Mün'im'i (Gerçek Nimet Verici olan Cenâb-ı Hak) görmenin bir tezahürüdür. Allah'a hamdetmek, maddî manevî imkânların aslında O'nun tarafından lütfedildiğini itiraf etmek ve o imkanların devam etmesini, gittikçe de artmasını ummak demektir.

Evet, "سُبْحَانَ اللّٰهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيم" diyen bir müslüman,

---

33 Nursî, *Mesnevî-yi Nûriye* 118.

Allah'ın celalî ve cemalî tecellilerini birden nazarak alarak söyleyebilirse, bu zikrin hakkını vermiş olur. Bütün bunları düşünemeden söylese de muhakkak yine sevabı vardır. Günde 100 defa bu mübarek kelimeleri tekrar etmek, insanın 6-7 dakikasını ancak alır. Fakat manevî hayatına kazandırdıklarının çok fazla olduğunda şüphe yoktur.

e) Cennet Hazinelerinden Bir Hazine

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) zikir buketindeki bir diğer Allah'ı anma ifadesi "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ"dir. Türkçe manasını *"Yüceler Yücesi Allah'ın güç ve kuvvetinden başka herhangi bir güç ve kuvvet yoktur."* şeklinde verebiliriz.

Peygamberimizin bu duayı nazarlara sunumuyla alâkalı rivayetlerden birkaçı şunlardır:

Birgün Allah Resûlü, ordusunun önünde gaza için Hayber'e doğru yola çıkmıştı. Bir vadiden geçerken Ashabdan bazıları yüksek sesle tekbir getirmeye başladılar. Efendimiz: *"Yavaş tekbir getiriniz. Çünkü siz ne sağıra dua ediyorsunuz, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki siz, her şeyi işiten ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz. O her zaman sizinle beraberdir."* buyurdu. Peygamberimizin arkadaşlarından Abdullah bin Kays diyorki: *"Ben bu sırada Peygamberimizin binitinin arkasında idim ve "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh"* demeye başladım. Efendimiz sesimi işitti ve *"Ey Abdullah"* diye seslendi. Ben: *"Buyur Ey Allah'ın Resûlü"* dedim. *"Ey Abdullah, sana Cennet hazinelerinden bir hazineyi haber vereyim mi?"* dedi. Ben de *"Haber ver Ey Allah'ın Resûlü anam babam sana feda olsun!"* dedim. Efendimiz: *"O kelime,* لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ*'tır."* buyurdu."[34]

[34] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 5/156.Buhârî, Müslim, *???*

Hz. Ebû Musa, Efendimiz'in kendisine *"Sana Cennet hazinelerinden bir hazineyi haber vereyim mi?"* diye sorduğunu, arkasından da "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ" dediğini haber vermiştir.[35]

Hazım bin Harmele adındaki sahabi birgün Efendimiz'e uğramış, Allah Resûlü: *"Ya Hazım! "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ"ı çokça söyle. Zira o Cennet hazinelerinden bir hazinedir."* buyurmuştur.[36]

Peygamber Efendimiz'in bu duayı nazara verirken *"Cennet hazinelerinden bir hazine"* demesi gayet manidardır. Demek ki Cennetin de kendine göre hazineleri vardır, onlardan bir tanesi de bu duadır. Anlaşılan o ki, Cennet hazinelerinden biri olan bu duayı yapmak, insanı Cennete layık ve ehil hâle getirmektedir. Bu duayı manasını anlayarak ve tam duyarak söyleyebilenler, Cennete girenlerin tattıklarını tadacak, onların orada elde edecekleri keyfiyet ve psikolojiyi henüz dünyada iken elde edebileceklerdir. Bir başka yaklaşımla; bu duayı çokça söyleyenler bir Cennet hazinesine sahip olacaklar ve bu sahipliğin faydasını hem dünyada hem de ahirette görecekler demektir.

Duanın içinde bulunan "havl" ve "kuvvet" kelimeleri hemen hemen aynı manada olup, güç ve kuvvet manalarına gelmektedir. Zaten bizler, kuvvet kelimesini Arapça'dan almış ve aynı manada kullanagelmekteyiz. Bununla beraber bu duayı yorumlayanlar, bu kelimelere farklı anlamlar yüklemiş, "havl" kelimesini negatif, "kuvvet" kelimesini pozitif manada alıp öylece açıklamaya çalışmışlardır. Şöyle ki: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ diyen birisi لَا حَوْلَ yani *"gücüm yok"* derken "Benim kendimi günahlardan koruyacak bir gücüm kuvvetim yok." demek istemekte; وَلَا قُوَّةَ *"kuvvetim yok"* derken de "Benim hayırlı işler yapacak, ibadet edecek kuvvetim, takatim yok." demek istemektedir. إِلَّا بِاللهِ deyince de bütün güç ve kuvvetlerin kaynağı Allah Teâlâ'ya

35 Buhârî, *Deavat* 50; Müslim, *Zikir* 44.

36 İbn Mâce.

teveccüh ederek, *"Benim herhangi bir gücüm ve kuvvetim yok. Fakat Allah'ın sonsuz gücü ve kuvveti var. Ben günahlardan tek başıma korunamam, hayırlı işleri ve ibadetleri kendim yerine getiremem. Fakat bütün bunları Allah'ın gücü ve kuvvetine dayanarak yapabilirim. O yaptırırsa yapabilirim."* demeyi murad etmektedir. Burada, Yüce Allah'a dayanma (nokta-i istinad), bütün işleri O'nun yaptığına dair bir itiraf; şerden korunmanın da, hayırda yol almanın da Allah'tan olduğuna, O'nun yardım ve lütfu ile meydana geldiğine dair bir itikat (nokta-i istimdat) söz konusudur.

Evet mümin, bütün gücünü ve kuvvetini Allah'tan almaktadır. O tutmasa, günahlardan uzak duran birisinin böyle olabilmesi mümkün değildir. Müslüman, günah, şer ve haramlardan uzak durabiliyorsa bu, tamamen Âlemlerin Rabbinin ona kol kanat germesinden ötürüdür. Onun kendinden değildir. Aynı şekilde bir müslüman Allah Teâlâ'nın dediklerini şöyle böyle yapabiliyor, mümince yaşabiliyorsa, bu da yine o müslümanın kendisine ait fazilet, özellik ve güzelliklerden değil, bilakis Yüce Allah'ın onu koruyup kollamasından dolayıdır.

Evet, yoklukta kalmayıp var olabilmek; zevale gitmeyip beka bulabilmek; zararlılardan kurtulup faydalı olanları elde edebilmek; musibet ve belalardan uzak kalıp arzu edilenlere erebilmek; günahlara düşmeyip hayırlı işlere devam edebilmek; azaba uğramayıp nimetlere mazhar olabilmek; karanlıklarda kalmayıp ışık tayfları altında nurlanabilmek... bizim kendi güç ve kuvvetimizle elde edebileceğimiz şeyler değildir. Bunların hepsi Sonsuz Kudret Sahibi ve Gücü Her şeye Yeten Allah Teâlâ'nın güç, kuvvet ve dilemesi ile olabilecek şeylerdir.

Bu duayı günün herhangi bir vaktinde 100 defa söylemek, söylerken de onun manası üzerinde fikir odaklanmasını başarabilmek, manevî hayatımızı ışıklandıracak, kendimizi beğenme

hastalığından bizi kurtaracak, yüreklerimizde beslediğimiz ümit ve teslimiyet meşalesini daha da alevlendirecektir.

f) Her Farz Namazın Ardından Yapılması Gereken Üç Dua

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), farz namazlardan sonra bazı dua ve zikirler yapmıştır. Burada onlardan 3 tanesini arz etmek istiyoruz. Konuyla alâkalı zikredeceğimiz iki hadisten birincisi şudur:

1. Hz. Sevban (radıyallahu anh): *"Allah Resûlü farz namazını bitirince üç defa istiğfar eder, sonra da "*اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ*" derdi."* demiştir. Bunu duyanlardan birisi istiğfarın nasıl olduğunu sorunca Hz. Sevban *"estağfirullah, estağfirullah"* diyerek cevap vermiştir.[37]

Evet, Efendimiz her farz namazının hemen ardından ilk olarak 3 defa "estağfirullah" demiş, "Allah'ın beni affetmesini talep ediyorum." şeklinde manasını verebileceğimiz duayı yapmıştır.

Farz namazını eda ettikten sonra "estağfirullah" demenin hikmetleri ile alâkalı olarak şunlar söylenebilir: o andaki müslüman sanki şöyle demektedir: "Allahım! Ben, Senin huzuruna geldim. Namaz kıldım. Ama Senin huzurunda olma adabını takınamadım. Zihnimi tam toparlayamadım. Emrettiğin namazın hakkını veremedim. Namazın ruhunu yakalayıp kâmil manada yerine getiremedim. Beni affeyle."

Ayrıca, namazların akabinde yapılan duaların makbuliyetine dair olan rivayetler ve bu mevzudaki kuvvetli inanç da, bu vakitte yapılan istiğfarın bir başka hikmeti olarak burada anılabilir.

2. Peygamber Efendimiz'in farz namazını eda edip henüz pozisyon değiştirmeden yaptığı ikinci dua, üstteki hadiste ifade edilen: "اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ"dır

---

[37] Müslim, *Mesacid* 135, 136; Ebû Dâvûd, *Vitr* 25.

ki manasını "Allahım! Sen selamet ve esenlik kaynağısın. Bütün selamet, hoşnutluk ve her türlü memnuniyet Sen'dendir. Ey Celal ve İzzet sahibi olan Allahım! Sen bütün hayır ve bereketlerin kaynağısın." şeklinde verebiliriz.

Yaşadığımız bütün rahatlık, huzur, mutluluk, sevinç ve ferahlık Rabbimizden ötürüdür. Bunları değişik vesilelerle etrafımızda ve gönüllerimizde yaratan O'dur. Namaz kılma şuurunu veren, namazda yakınlığını bize hissettiren ve bizi kulluk zevkine uyaran da O'dur. O aynı zamanda bizi zorluklarla test eden azamet ve yücelik sahibidir. O, hayır ve bereketi sınırsız olan Mukaddes Zat'tır.

Namazını eda eden, sonra da tevazu ve mahviyet içerisinde af talebinde bulunan müminin, bu manaları sinesinde barındıran bu duayı yapması, Rabbisiyle kendisi arasındaki sıfır- sonsuz münasebetinin itirafı olan bu kelimelerle O'na yönelmesi ne kadar güzeldir.

Namazı müteakiben Efendimiz'in zikrettiği üçüncü dua ile alâkalı kaydetmek istediğimiz hadis şudur:

3. Birgün Allah Resûlü, arkadaşlarından Hz. Muaz'ın elini tutmuş ve *"Ey Muaz! Vallahi seni çok seviyorum."* demiş, ardından da *"Ey Muaz! Her farz namazdan sonra hiç aksatmadan* 'اَللّٰهُمَّ أَعِنِّي عَلٰى ذِكْرِكَ وَ شُكْرِكَ وَ حُسْنِ عِبَادَتِكَ' *demeni sana tavsiye ediyorum."* buyurmuştur.[38] Bu dua *"Allahım! Seni lakıyınca zikredebilme, Sana hakkıyla şükredebilme ve güzelce ibadet edebilme hususlarında bana yardım et."* manasına gelmektedir.

Namazın arkasından yapılan bu duada aslında namazın özü ifade edilmektedir. Zira namazda hem Allah'ı hatırlayıp yadetme, hem O'nun lütuflarını farkedip minnet duygularıyla O'na yönelme vardır.

---

[38] Ebû Dâvûd, *Vitr* 26; Neseî, *Sehv* 60.

Bu ifadelerde ayrıca bir haddini bilme ve bütün hayır ve bereketlerin kaynağı olan Allah Teâlâ'ya teveccüh etme vardır. Namaz, zaten bütünüyle Allah'ı hatırlatan bir ibadettir. Namazdaki konsantırasyonu, daha güzel ifadesiyle "kemerbeste-i ubudiyyet"i bize lütfedecek de; namaz haricinde bize kendisini hatırlatacak olan da; verdiği nimetler üzerinde kendi varlığını bize hissettirecek olan da; emredilenleri yerine getirme, yasaklananlardan uzak kalabilmeyi nasip edecek de O'dur. Bütün güzellikler O'ndandır, O'nun yardımı sayesindedir. Bizim kendi başımıza bu hayırları elde edebilme imkânımız yoktur. Rabbimizi anma, şükran hisleriyle gerilme, ibadet şevkiyle dopdolu olma, tamamen O'ndan bize akıp gelen varidat ve mevhibelerden, İlahî ihsanlardan ötürüdür. Kendimizden kaynaklanan şeyler değildir.

g) "Allahım! Ümmet-i Muhammed'e Merhamet Et!"

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatına bakıldığında, hemen her karesinde O'nun, insanların kurtuluşu; iki dünyada da gerçek saadete ulaşabilmeleri adına çabası, çalışması ve duası görülür. Bu bir bakıma normaldir. Çünkü Peygamberlerin dünyaya gönderiliş gayeleri, Hak ve hakikatı tebliğ ve insanları doğru yola irşaddır. Onların bu vazifeden ayrı geçirdikleri bir anları bile olmamıştır. İnsanlarla beraberken onları imana uyarmak, yalnızken de bu âlî işi hakkıyla yapabilmek için strateji ve projeler geliştirmek, başarılı olabilmek için Allah'tan yardım istemek, insanların Hak'tan uzak durumları karşısında da yine Yüceler Yücesine yönelip onlar namına, onların affedilmeleri için yalvarıp yakarmak... her Peygamberin hayatında görülen en belirgin işler cümlesindendir.

Pek tabii ki Efendimiz'in hâli de bu idi. O ümmetine çok düşkün ve onlarla çok alâkalı idi. O'nun bu durumunu Kur'ân-ı Kerim: *"Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete*

uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe, 9/128) şeklinde ifade buyurur.

Evet Efendimiz dünyada olduğu gibi, ahirette de insanların kurtuluşu için çalışacak, onların affa mazhar olabilmeleri için Allah’a niyazda bulunacak, şefaat hakkını kullanıp layık olanların mağfirete ermelerine vesile olacaktır.

İşte günümüzde de bir müslümanın, Efendimiz gibi diğer müslümanların durumlarıyla çok alâkadar olması, onların İslâmiyeti öğrenip iki cihan mutluluğuna uyanabilmeleri için çalışması, en azından onlara dua etmesi, bir peygamber ahlakıdır. İşte bu yüzden kâmil müminler “اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ” “Allahım! Muhammed ümmetine merhamet et!” duasını eskiden beri kendilerine vird edinmişlerdir.

İfade edilmeye çalışıldığı üzere bu duada Peygamberlerin âlî ufuklarına bakış ve onların yüksek düşüncelerini onlarla paylaşma vardır. Bu yüksek ufkun insanları bazen *“Allahım! Vücudumu o kadar büyüt ki Cehennemi sadece ben dolduravım. Başkalarına yer kalmasın.”* demişler. Bazen de *“Ben, insanların imanları için dünyamı da ahiretimi de feda ettim. Milletimin imanını selamette görürsem, Cehennem alevleri içerisinde yanmaya razıyım...”* deme ve o çizgide yaşama fedakârlığını göstermişlerdir.

Konumuzu bir kıssa ile somutlaştırmaya çalışalım:

Bir vakit, kendisine “zamanının en iyisi” diye bakılan bir zatın aklına, “Acaba günümüzde benden daha kâmil bir insan var mıdır?” sorusu düşmüş. Ona gaybdan “Evet birisi var. O şahıs falanca yerde demircilik yapan Ahmet efendidir.” denilmiş. Bu zat, Ahmet efendiyi aramış bulmuş, farkettirmeden onu gözetlemiş, hayatındaki fevkaladelikleri görmeye çalışmış. Çok bir farklılık da görememiş. Bir gün o zatın dükkanına gitmiş. Her şeyi başından sonuna kadar anlatmış. Demirci Ahmet efendi demiş ki “Evet, senin de müşahede ettiğin gibi, benim öyle çok derin bir dinî ha-

yatım yok. Geceleri devamlı uyanık, gündüzleri her zaman oruçlu değilim. Fakat bazen işim gereği demiri ateşe koyarım. Demir, iyice kızarır. Ben tam onu döverek biçimlendirirken, ümmet-i Muhammed aklıma gelir. Onların Allah'tan uzak hâllerini, günahlar içerisindeki gafil durumlarını düşünürüm. Sonra da "Allahım! Müslümanları affet, onlara merhamet et, içinde bulundukları perişanlıktan onları kurtar." derim. Bu dua ve düşünceyle öyle bütünleşirim ki bazen demirin, ateşin içindeki tarafını tutarım da elim yanmaz, elim ateşin sıcaklığını hissetmez." demiş. Bunun üzerine diğer zat, "Tamam, ben senin Hak katında niçin bu kadar değerli birisi olduğunu anladım." demiş.

Evet, günümüzde de çok önemli bir ahlak olan bu düşüncenin vicdanlarımızda yerini alabilmesi için "اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ" duasını her gün yapmak çok önemlidir. Umulur ki, bu duayı günde 100 defa zikretmek, söyleyeni çok faziletli bir insan hâline getirecek, onu *ebdal* denilen yüksek müminler sınıfına dahil edecektir.

h) İsm-i Âzam Duası

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığına dair bir rivayet olmamakla birlikte, günümüze varıncaya kadar birçok Hak dostu, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden altı tanesini "İsm-i Âzam" adı altında zikredegelmişlerdir. Birazdan kısa manalarını da arz etmeye çalışacağımız isimler *Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs*dür.

Bediüzzaman'ın talebelerinden Refet bey, kendisine İsm-i Âzam'ı sorunca şu cevabı almıştır: *"İsm-i Âzam gizlidir. Ömürde ecelin, Ramazan ayında kadir gecesinin gizli olması gibi, Allah Teâlâ'nın isimleri içerisinde de âzam (en büyük) isimler mühim hikmetlere binaen gizlenmiştir. Fakat bazı yüksek havas tabakası onları bilebilir. Aslında Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin her birinin azamî bir mertebesi vardır ki o mertebe, İsm-i Âzam hükmüne*

geçer. İşte bu sır içindir ki Hak dostları, İsm-i Âzam'ı ayrı ayrı bulmuşlardır. Hz. Ali, İsm-i Âzam'ı altı isim olarak zikretmiş, İmam Gazali de bu isimleri şerh ve izah etmiştir. Bu altı isim, Ferd, Hay, Kayyûm, Hakem, Adl ve Kuddûstür.'"[39]

Genel kanaate göre İsm-i Âzam, *Allah* lafzai celalidir. Ebû Hanife'ye göre *Hakem ve Adl*, Abdülkadir Geylani'ye göre *Hayy ve Kayyûm*, İmam Rabbani'ye göre sadece *Kayyûm* ismidir. Az önce zikredildiği üzere Hz. Ali, Allah'ın 99 isminden altı tanesini İsm-i Âzam olarak anlamış ve kabul etmiştir.

Bir müslümanın günde 100 defa bu altı ismi manalarını da hissetmeye çalışarak söylemesi, onun maneviyatına çok ciddi katkı sağlayacaktır.

Biz, bu altı ismin manalarını kısaca arz etmekle yetinecek, tafsilatlı bilgiye ulaşmak isteyenleri Bediüzzaman hazretlerinin Lemalar adlı kitabının 30. Lemasını okumaya ve üzerinde düşünmeye yönlendireceğiz.

1. *Ferd*: Sözlük manası itibarıyla "tek, bir ve eşşiz" demektir. Bu isim, Yüce Allah'ın *Vâhid* ve *Ehad* isimlerini de kapsar. Cenâb-ı Hakk'ın zatında, sıfatlarında, bütün icraatlarında ve hükümlerinde dengi, ortağı, benzeri, zıddı olmadığını ifade eder.

Kâinatta görülen o baş döndürücü denge ve intizam, Cenâb-ı Hakk'ın, her şeyin yegane yaratıcısı olduğunun delilidir. Müşahede edebildiğimiz kadarıyla kâinatta ve dünyada fevkalade bir yardımlaşma ve dayanışma vardır. Ağaç dalında bir meyvenin meydana gelebilmesi için, güneş, toprak ve havanın beraberce çalışmaları bunun örneğidir.

Aynı beden ve azalara sahip olmakla beraber, insanların her birerlerinin değişik görüntü ve sese sahip olmaları da Yaratıcı'nın "Bir" olduğunun delillerindendir.

---

[39] Nursî, *Barla Lâhikası*, 316.

2. *Hayy*: "Diri ve hayat sahibi" demektir. Allah Teâlâ, başlangıcı ve sonu olmayan bir hayatın sahibidir. Ölüm, yok oluş, bitiş gibi kelimeler, Allah'ın zatı hakkında muhaldır, imkânsızdır. Başlangıcı olmayanın, bitişi nasıl olabilir ki?

Diğer bütün canlılardaki hayat ise O'nun *Hayy* isminin, küçücük tecelli ve yansımalarından ibarettir. Bir başka deyişle *Hayy* olan Cenâb-ı Hakk, aynı zamanda *Muhyî*'dir. Bütün canlılara hayat veren, hayatın yegâne kaynağı O'dur.

Bizim hayatımız, hem kısa ömürlü hem de bazı şartlara bağlı olarak devam etmektedir. Bizler, nefes alıp verme, yeme içme, uyuma gibi gereksinimler vasıtasıyla hayatımızı ancak devam ettirebiliriz. Rabbimiz ise bizim dünyevî anlayış ve ihtiyaçlarımızın ötesinde, bütün eksiklik ve kusurlardan uzak bir hayata sahiptir. O, hiçbir şeye muhtaç olmadan hayatını devam ettirir.

3. *Kayyûm*: "Gökleri, yeri ve her şeyi ayakta tutan, onları olması gereken pozisyonda devam ettiren" manalarına gelir. Evet Cenâb-ı Hak, Kayyûm'dur. Yani zatıyla Kâim, Dâim ve Bâkîdir. Bütün mevcudat ise O'nunla kâimdir, O'ndan ötürü devam etmekte ve vücutta kalmaktadırlar. Eğer kâinattan bir an olsun o nispet kesiliverse her şey mahvolup gidecektir.

Tabiri diğerle her şey, Allah Teâlâ tuttuğu için olması gereken yerde durmaktadır. Kendimizden örnek verelim: Eğer Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizde kayyûmiyeti olmasaydı, bizim nefes alıp verebilmemiz, et ve kemikten ibaret olan bedenimizi hareket ettirebilmemiz, kan deveranımızı devam ettirebilmemiz, kalb atışlarımızı sürdürebilmemiz, aklımızı başımızda tutabilmemiz, kendimizi kontrol edebilmemiz v.s mümkün olamayacaktı.

Aynı bakış açısını gökyüzüne, toprağa, suya çevirip bütün bunlarda cereyan eden ve başlarımızı döndüren müthiş icraatlar için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

4. *Hakem*: Rabbimiz Hakemdir. O "Her şeyin biricik hakimi ve her işini hikmetle yapan"dır. Allah Teâlâ kâinatı murad buyurduğu şekil, sayı ve durumda yaratmış, bu yarattıkları üzerinde de her zaman tasarrufta bulunmaktadır. Dünyada keşfedip anlamaya çalıştığımız fizik, kimya kaideleri gibi bütün kurallar, O'nun koyduğu sisteme ait argümanlardır.

Her şeyi istediği gibi ve istediği kadar yaratan, sonra da varlık âleminden kaldıran O'dur. Yaptığı her icraatını binlerce hikmet ve manayla yaratan O'dur. Her işini sonsuz güzellik ve mükemmellikte vareden O'dur.

Günümüz biliminin keşfettiği bütün kanunlar, O'nun *Hakem* ve *Hakîm* isimlerinin birer cilve ve yansımasından ibarettir.

5. *Adl*: *Adl* kelimesi masdar olup, "adalet" manasına gelir. Cenâb-ı Hakk'ın Âdil şeklinde değil de *Adl* olarak isimlendirilmesi ise O'nun adaletin ta kendisi olduğunu vurgulamak içindir. Bununla birlikte bu kelimeyi "tam adaletli, hiçbir şeyin hakkını zayi etmeyen, denge ve düzenin sahibi" şeklinde de anlayabiliriz.

Bu ismin tecellisi hem dünyaya ve hem de ahirete bakar. Dünyaya bakan yanı, kâinatta kurulan o büyüleyici düzen ve sistemde kendisini gösterir. Bu dünyada hiçbir şey başıboş değildir. Kendi hâline bırakılan hiçbir nesne yoktur. Varlık âleminde vücud bulan her şey, bir denge ve sisteme uygun olarak yaratılmıştır. İşte bu nizam ve denge Cenâb-ı Hakk'ın Adl isminin tecellisidir. Eğer böyle olmasaydı kâinata konulan denge ve uyum bozulacak ve mesela denizler karma karışık şeylerle dolacak, kokuşacak, hava zararlı gazlarla zehirlenecek, yeryüzü bir çöplük ve bataklığa dönecekti.

Ahirette de Allah Teâlâ, *Adl* isminin tecellisiyle insanlara ve cinlere muamele edecek ve herkese müstehakını verecektir.

Zulüm denilen mananın sadece dünyaya ve insana ait olduğu-

nu, ölüm ve ötesinde zulüm denilen şeyin hiçbir zaman olmayacağını ifade edip geçelim.

6. *Kuddûs*: Bu isim genelde iki manada anlaşılmıştır. Birincisi Yüce Allah'ın "Mukaddes" olması yani O'nun hatadan, gafletten, aczden ve her türlü eksiklikten çok uzak olması ki *Sübhân* ismini çağrıştırır.

Evet Allah, hissin idrak ettiği, hayalin canlandırdığı, fikrin tasarladığı her vasıftan münezzeh ve müberradır. O her türlü takdise layıktır.

Kuddûs kelimesinin yüklendiği ikinci mana ise kâinatta tamamen natürel olarak meydana gelen büyük küçük her çeşit temizliğin Cenâb-ı Hakk'a ait olduğunu ifade etmesidir.

Evet gerçekten de dünyada ve bilebildiğimiz kadarıyla kâinatta fevkalade bir temizlik vardır. İşin bize bakan, insanoğlunun ihmal ve kötü kullanımından kaynaklanan bozukluk ve kirliliği bir tarafa bıraktığımızda, etrafımızda bütün nevileriyle şahit olduğumuz bir taharet ve paklığın söz konusu olduğunu görürüz. Yeryüzünde bir yılda milyonlarca canlının ölmesi neticesinde ortaya çıkması beklenen kirliliğin olmaması ilk örnek olarak zikredilebilir. Sadece sineklerin bile arzı kaplayacak kadar çok yaratılmaları, öldüklerinde ise -tabii ki sebepler dairesinde- ortadan kaybolmaları, her tarafın ölmüş sineklerle dolmaması, *Kuddûs* isminin bir cilvesidir.

Milyarlarca insanın ve diğer canlıların kullanarak eskittikleri havanın her sabah tazelenmesi; göz kapaklarının devamlı sûrette gözleri temizlemeleri; bulutların gökyüzünü temizlemeleri; yağmurun yağıp yeryüzündeki tozu toprağı yatıştırması; nefes alıp verme ile kanın temizlenmesi; yine kandaki alyuvar ve akyuvarlar vesilesiyle beden hücrelerinde bir temizlik ve yeniliğin yapılması gibi örnekler, bu ismin hemen her yerde cilvelenmesinden kaynaklanmaktadır. Kâinatın temizlenmesinde toprak ve su gibi maddelerin önemli rol oynamaları bizi şaşırtmamalıdır. Bu dün-

yada her şey bir sebeple ve hikmetle meydana gelmektedir. Etrafımızda müşahade ettiğimiz bu temizlik ve taharet, Rabbimiz tarafından konulan ve bizim fizik, kimya diye isimlendiğimiz bilim dallarına ait kural ve kanunlara göre cereyan etmektedir. Bir başka deyişle her türlü yenilenme ve tazelenmenin dünyevî bir açıklaması vardır. Havanın temizlenmesinde ağaçların oynadığı rol gibi. Ama havayı yaratan da, ağaçları vareden de, ağaçlara birçok faydası yanında, havayı temizleme vazife ve rolunü veren de O'dur. Zaten önemli olan, eser ve sanatın arkasındaki Yüce Sanatkar'ı görebilmektir.

Evet bir insan, İsm-i Âzam denilen bu altı ismi, mümkün mertebe manalarını da düşünerek günde mesela 100 defa söyleyebilirse, kanıksamış olduğu dünyevî bakış açısını kırıp, Cenâb-ı Hakk'ın gizli elini görebilir, etrafında cilvelenip duran Esma-yı Hüsna'yı avlayarak imanını inkişaf ettirebilir. Allah'ın izniyle çok kuvvetli bir imana sahip olabilir.

i) "Allah Bize Yeter, O Ne Güzel Vekildir."

Yüce Allah'ı bir başka anma ifadesi "حَسْبُنَا اللّٰهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ"dir ve Türkçe karşılığı *"Allah bize yeter. O ne güzel vekildir."* manasına gelmektedir.

حَسْبُنَا اللّٰهُ "Allah bize yeter." kelimesi bize, bizim yetersizliğimizi, başka kelimelerle ifade edeceksek, bizim Rabbimize olan şiddetli ihtiyacımızı ifade eder. Biz bu bereketli sözleri sarfetmekle, dünyevî- uhrevî, maddî- manevî, her türlü işimize aslında yetemediğimizi, her an O'na çok muhtaç olduğumuzu ifade ve itiraf etmiş oluyoruz. Bizim, O'nsuz nefes alıp vermemiz bile mümkün olamayacağına göre, Rabbimize ne kadar muhtaç; O'na karşı ne kadar fakir olduğumuz gayet açık ve aşikar değil midir?

وَنِعْمَ الْوَكِيلُ"O ne güzel vekildir." ifadesi ise, bizim kendimize yetmediğimizi hissettiğimiz anlarda, Her şeye Gücü Yeten, Mutlak

İktidar Sahibi ve Yegane Galip olan Allah Teâlâ'ya yönelip, sanki "Ya Rabbi! Ben kendi işimi yapmaktan acizim. Benim yerime benim işimi Sen gör. İçine düştüğüm şu sıkıntıdan ben kendi başıma kurtulamıyorum. Beni Sen kurtar. Elde etmek istediğim şu şeye ben bir türlü ulaşamıyorum. Beni o istediğime Sen kavuştur." manalarına gelmektedir. Yani yardımı O'ndan istemektir. Sanki "Benim yerime Sen geç ve benim işimi görüver." demektir..

Burada tabii ki bir "teslimiyet" ve "tevekkül" söz konusudur.

İsterseniz konuyu biraz daha açalım:

Örneğin hasta olan, hastalığına da pek çare bulamayan, acılarını dindiremeyen insanlar vardır. Bizler de -maazallah- her an böyle bir hastalığa düçar olabiliriz. Yapılması gereken bütün müracaat ve çalışmalar neticesinde bile normale dönemeyen bu insanların en büyük tesellileri, imanlarından kaynaklanan Allah'a dayanmalarıdır.

Örneğin evlat, anne baba, eş dost gibi onsuz yaşamayı düşünemediği bir sevdiğini kaybeden insan, sadece "Hasbunallâhu ve ni'mel vekîl" diyerek nefes alabilir. "Allah inşallah bizleri tekrar biraraya getirir." düşüncesiyle yaşadığı bu acıya katlanabilir. Mesela gurbette, ölüm acısı kadar olmasa bile, yinede sevdiklerinden ayrı yaşayan insanlar da yine "Hasbunallâh" ile teselli olabilir, gurbetin sancısına sabredebilirler.

Mesela ihtiyarlamış, dünyasının tadı tuzu kalmamış bir müminin en büyük dayanağı, imanından kaynaklanan ebedî hayat ve Cennet arzusudur. Bu arzularına dünyada erişmek imkanı yokken, Allah'ın sonsuz keremi, ona ebedî ve hafsalasını aşkın bir mutlu hayatı vaad etmektedir.

Örnekler çoğaltılabilir. Müminler olarak bizlere düşen, Rabbimizi unutmamak, O'nun bizim dünyevî- uhrevî her türlü işimize kâfi olduğu bilinciyle hareket etmek, başımız sıkıştığında hemen

feryat etmeyip yardımı O'ndan istemek, O'nunla irtibatı hiç koparmamaktır.

Bilmeliyiz ki hem buradaki hem de ötelerdeki hakiki mutluluk, imandan, teslimiyetten ve tevekkülden geçmektedir.

Konumuzla doğrudan alâkalı ve gerçekten çok güzel bir rivayet vardır: İbrahim'i (aleyhisselâm) yakalayan Allah düşmanları, onu cezalandırmak için büyük bir ateş yakarlar. Ateş o kadar büyüktür ki yanına yaklaşmak bile mümkün değildir. Hz. İbrahim'i mancınıkla ateşe fırlatmak gelir akıllarına. Bu büyük peygamberi mancınığa oturturlar. Tek başınadır İbrahim (aleyhisselâm) ve karşısında da cehennem gibi bir ateş vardır. İşte tam o anda, gökler ötesinden Hz. Cebrail gelir ve İbrahim'e (aleyhisselâm) bir ihtiyacı olup olmadığını sorar. Hz. İbrahim o andaki durumundan Allah'ın haberi olup olmadığını sorar Cebrail'e. O da bilmektedir ki Allah'ın haberi vardır, görüp duymaktadır. Hz. Cebrail *"tabii ki var"* deyince İbrahim (aleyhisselâm) *"Hasbî"* der. Yani "madem beni görüyor, biliyor, durumumdan haberdar. Öyleyse O bana yeter." der. Sonrası malum. Ateşe atılır. Ama her şeye hükmü geçen Yüce Allah, ateşe çoktan *"İbrahim'i yakma! O'na serin ve selametli ol."* (Enbiya, 21/ 69) emrini vermiş, ateşin ortasında Cennet bahçesi gibi bir yer hazırlamıştır.

Günde en azından 100 defa bu zikri söylemek, bizleri tevekkül insanı yapması için Cenâb-ı Hakk'a yapılan bir davetiye hükmüne geçecek, her teveccühe karşılık veren Rabbimiz de bizleri eli boş geri çevirmeyecektir.

j) Efendiler Efendisine Salat ve Selam

Burada Bediüzzaman hazretlerinin enfes tariflerinden de ilham alarak Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatmaya çalışalım:

Efendimiz.. (En güzel saygı ve tazim ifadeleri, Allah'ın mağ-

fireti, Meleklerin ve müminlerin rahmet duaları, Allah'ın selamı, bereketi, esenliği, her türlü hayır ve iyiliği O'nun üzerine olsun..)

Yüce Allah'ın ilk yarattığı O'nun nuru idi..

Eğer kâinat bir kitap olarak kabul edilse, Efendimiz'in nuru, o kitabın katibinin mürekkebi olur..

Eğer bu büyük âlem bir ağaç olarak düşünülse, Efendimiz hazretlerinin nuru, bu ağacın hem çekirdeği ve hem de meyvesi olur..

Eğer şu kocaman dünya bir canlı olarak farzedilse, Efendimiz'in nuru, onun ruhu olur..

Eğer kâinat bir insan olarak telakki edilse, Efendimiz'in nuru, bu insanın aklı olur..

Eğer bu âlem cennet olarak düşünülse, Efendimiz'in nuru, bu cennet bahçesinin Hak'kı ilan eden bülbülü olur..

Eğer bu kâinat, kocaman bir saray olsa, Efendimiz'in nuru, bu saray sahibinin hem davetçisi ve hem de sarayın ve sahibinin tanıtıcısı olur..

Yeryüzü bir mescid olarak düşünülürse şayet, Efendimiz, o mescidin hem imamı, hem hatibi olur..

Şayet gelmiş gelecek bütün insanlar bir zikir halkası oluştururlarsa, Efendimiz o zikir halkasının serzakiri olur..

Tevrat ve İncil'de de yüksek hususiyetleri nazarlara sunulmuş, geleceği haberi ile gönüllere sevinç akıtılmıştır..

O, Mekke ve Medine'den seslenmiş ve bütün insanlığa ebedi saadeti müjdelemiştir..

Rabbimizin varlık ve birliğinin en büyük delili ve dellalıdır..

Allah'a giden yolun nurani rehberidir..

Kur'ân-ı Kerim'in ete kemiğe bürünmüş hâlidir..

Görüldüğünde Allah'ın hatırlandığı, secde ettiğinde Allah'ın tecelli buyurduğu en görkemli şahıstır..

Mahşerin en dehşetli ânında bile kendisine yönelenleri geri çevirmeyecek olan "Ahiret Gününün Seyyidi"dir..

Allah sevgisine vardıran yolun ortasındaki nurani köprüdür..

Bütün Peygamberlerin imamıdır..

En büyük şefaatin sahibidir..

O, ümmetinin kurtuluşu için Cennette bile rahat edemeyen büyük ruhun sahibi..

Her hâlinde bir başkalık ve güzellik olan zat..

İlk görüldüğünde insanlarda ürperti hasıl eden, sonrasında ise insanları kendisine hayran ve meftun eden yüksek ahlakın temsilcisi..

Yüzü suyu hürmetine kederlerin sona erdiği, bütün bağların çözüldüğü, bütün ihtiyaçların karşılandığı, bütün isteklere erildiği, bulutların yağmurla dolduğu, dünya ahiret bütün hayırlara nail olunduğu Zat'tır..

Kalblerin tabibi ve devası, bedenlerin afiyeti ve şifası, gözlerin nuru ve ışığıdır..

Müminler olarak bizim, bütün âlemlere, Meleklere ve Cinlere "Sizde böyle birisi var mı?" diye göğsümüzü gere gere övünebileceğimiz "İftihar Tablomuz"dur..

Öyleyse; Allah Teâlâ'nın ve Meleklerin bile kendisine salât ve selamda bulunduğu bu yüce Zata; Ağaçların yaprakları, denizlerin dalgaları, yağmurların damlaları, kâinatın zerreleri adedince, Allah Teâlâ'nın arşının ağırlığı ve kelimelerinin mürekkebi miktarınca salât ve selam olsun...

Evet, Peygamber Efendimiz'in adı anılınca veya adını okuduğumuzda söylediğimiz *"Sallallahu aleyhi ve sellem"* ifadesi, O'na salât ve selam etme olmaktadır ki "Allahım! Peygamber Efendimiz'e salât ve selamda bulun." manasına gelir. Her müslümanın bildiği gibi, salât ve selamın birçok farklı versiyonu, ifade şekli vardır. Biz, en kısalarından birisini arz etmiş olduk.

Her şeyden önce bilinmesi gereken, Allah Teâlâ'nın ve Meleklerin de Efendimiz'e salât ve selamda bulundukları hususudur. Cenâb-ı Hak, Efendimiz'e salât ve selamda bulunmamızı emrederken: *"Muhakkak ki Allah ve Melekleri Peygambere hep salât ederler. Ey iman edenler! Siz de O'na salât edin ve tam bir içtenlikle selam verin."* (Ahzab, 33/56) buyurmaktadır.

Bu öyle bir emir ve öyle güzel bir iştir ki bizzat Cenâb-ı Hak ve Melekler tarafından da yapılmaktadır. Bir başka deyişle, Müminler, Peygamberleri anılıp da O'na salât ve selam getirirlerken bilmeliler ki bu iş, Allah'ın ve Meleklerin de yaptığı çok yüce ve çok hayırlı bir iştir.

Zaten Efendimiz'in adını ilk duyuşta salât ve selamda bulunmak vacib, diğerlerinde ise müstehaptır.

Salât kelimesinin, sözlük manası itibarıyla istiğfar, mağfiret, dua, bereket, övgü ve namaz gibi anlamları vardır. Efendimiz'e salât deyince ise manasında şöyle bir derinlik meydana gelir: Allah'ın salâtı, Efendimiz hazretlerini af ve mağfirete mazhar etmesi, sonsuz rahmetine erdirmesi; Meleklerin salâtı, Efendimiz'in af ve mağfirete nail olabilmesi için yaptıkları istiğfar; Müminlerin salâtı ise, Efendimizle alâkalı her türlü müspet duanın adı olmaktadır. Yani müminler, "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ" dediklerinde "Allahım! Efendimiz'e merhamet buyur. O'nu bütün iyilik ve hayırlara erdir." demektedirler.

Selam kelimesi ise sinesinde selamet, emniyet ve esenlik gibi anlamları barındırır. Allah Teâlâ'nın Efendimiz'e selam etmesi, O'nu koruyup gözetmesi, selamet ve emniyette tutması, gönlüne esenlik, huzur ve itminan vermesi şeklinde anlaşılmıştır. Meleklerin ve Müminlerin, Peygamberimize selam etmeleri ise Rabbimizin, Efendimiz'i özel himayesine alması, O'na selamet ve huzur lutfetmesi adına yapılan bir dua olmaktadır.

Peygamber Efendimiz'e salât ve selam getirmenin faydaları olarak da şunlar söylenebilir:

Salât ve selamlar evvela bize Efendimiz'i hatırlatır. Eğer salât ve selam getirirken onların manaları üzerinde de yoğunlaşabilirsek, o takdirde Peygamberimiz ve O'nun nurlu hayatı zihinlerimizde canlanacaktır. Bu hatırlama ve canlanma, bize günlük işlerimizde O'nun gibi yaşayabilme adına fikir verecek ve adetlerimizi ibadete çevirebilecektir. Unutmayalım ki Peygamberimizi zihinlerimizde daha fazla konuk etmek, bizim dünyevi meşgalelerimizden kendimizi kurtarmaya, bir başka deyişle, ukba buudlu yaşamamıza mutlak manada yardımcı olacaktır.

Salât ve selam, ikinci olarak, müslümanlar olarak bizim, Efendimiz'e olan sadakat ve bağlılığımızı remzeder. Mesela; "En güzel saygı ve tazim ifadeleri, Allah'ın mağfireti, bütün Meleklerin ve Müminlerin rahmet ve selamet duaları, Allah'ın selamı, bereketi, esenliği, her türlü hayır ve iyiliği senin üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü!" diyen bir insan, bu sımsıcak ifadelerle sanki bir bağlılık yemini etmiş olmakta veya o yeminini tekrarlamış, perçinlemiş olmaktadır. Satırların aralarına da: "Sen hak bir Peygambersin, senin her söylediğin, getirdiğin ve vaad ettiğin her şey doğrudur. Sen en iyiye ve en güzele layıksın. Bizler ise senin ümmetinden bir fert olabilmeyi; senin nurlu ve örnek hayatınla kendimizi aydınlatabilmeyi en büyük şeref sayan tabileriniz." kelime ve manaları dökülmektedir.

Üçüncü olarak da salat ve selam ile, Efendimiz'e vefamızı ortaya koyuyor olmaktayız. Şöyle ki; biz, ümmetine çok düşkün, onların durumlarıyla fevkalade alâkalı bir Peygamberin ümmetiyiz. Bizim başımıza kötü şeylerin gelmesi O'nu çok üzer. O, asırlar sonra gelecek olan ümmetinin bile günahlarına ağlamış bir Peygamberdir. Yani bizim Cehenneme atılmamız, O'nun Cennetini Cehenneme çevirir. Zaten O, her peygambere verilen

ve yüzde yüz kabul edilecek duasını, ümmetinin kurtuluşu adına ahirete saklamıştır. İşte böyle bir Peygambere, O'nun ümmeti olmaya çalışan bizler, günde 8-10 dakikamızı ayırmalı değil miyiz? Ayırmalı ve O'na olan vefamızı ortaya koymalı değil miyiz? Vicdan sahibi her müslüman, bu sorulara "Evet, elbette" cevabını verecektir.

Öyleyse günde hiç olmazsa 100 defa, Efendiler Efendisine salat ve selamda bulunmak, bir müslümanın en önemli vazifelerinden birisidir denilebilir.

Bu salat ve selamı söylerken 3 farklı fikri ve zihni durum söz konusu olabilir:

1. O'nun yaşadığı Saadet Çağı'na gidebiliriz. Ashabı arasına hayalen girip, sanki sohbet meclisinde O'nu seyrediyormuş gibi bir psikoloji ile bu hayırlı işi yapabiliriz.

2. Şu anda Medine'de olan mübarek kabri şeriflerinin önündeymişiz gibi kendimizi hayal edip, demir parmaklıkların arasından O'nun mübarek bakışlarıyla karşılaşıverecekmişiz gibi düşünebiliriz. Düşünüp "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلٰى اٰلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ" diyebiliriz.

3. Efendiler Efendisini kendi bulunduğumuz mekânı ziyarete gelmiş gibi düşünüp, O'nun huzurunda bulunuyor olma edep ve saygısı içerisinde salat ve selamlarımızı arzedebiliriz.

k) Yâdet Allah'ı, Yâdetsin Seni

Allah'ı devamlı yadedip, hatırda tutmanın fazileti her müslümanca bilinen bir husustur. Daha fazla zikir, daha fazla yakınlık manasına gelmektedir. İnsanların Allah'a en yakını olan Efendimiz, hayatının hemen her ânında Allah'ı anmıştır. O, yemeğe başlarken ve bitirdiğinde; istirahate çekilirken ve uyandığında; tuvalete girerken ve çıktığında; evine, mescidine giriş ve çıkışların-

da ve daha birçok zaman ve mekânda o hiç unutmadığı Cenâb-ı Hak'kı hep yadetmiş, kul-Allah münasebeti adına da müslümanlara dersler vermiştir.

Biz bu konudaki tafsilatı, alâkalı kitap ve kaynaklara havale edip, sözlerimizi kendi konumuz etrafında örgülemek istiyoruz.

Evet, bütün kalbimizle inanıyoruz ki, bir müslümanın hayatında, -namaz vakitlerinin dışında- Rabbisine ayıracağı bir vakti olmalı ve o vakitte, Yüce Allah'ı değişik ad ve unvanları ile anmalıdır.

Evet, siz Âlemlerin Rabbini, O'na yakışır bir şekilde anacaksınız. O da kendi mukaddesliğine yakışır bir şekilde sizi yadedip şereflendirecek.

Siz, tesbihlerle, dua mecmualarıyla, cevşenlerle O'nu mırıldanacaksınız. O da size icabetle lütuflar yağdıracak. Böylelikle de *"Anın beni, anayım sizi."* (Bakara, 2/152) âyetine mazhariyeti yaşayacaksınız.

Siz, rahat olduğunuz zamanlarda O'nu dilden ve gönülden düşürmeyeceksiniz. O da rahatınızı kaçıran olaylar karşısında size rahmet esintileri gönderecek.

Siz, dünyevî işleriniz arasında O'nu unutmayacaksınız. O da sizi hem dünyada ve hem de ahirette görüp gözetecek. Gâilelerinizi bertaraf edecek.

Siz, aşkın bir insan olarak yaşamaya azmedip O'nu hakkıyla zikredeceksiniz. O da sizin bu gayret ve azminizi ödüllendirip, yakınlığını gönüllerinize hissettirecek.

Siz, müslümanlığın diğer emir ve yasaklarına uygunluk içerisinde hayatınızı geçirirken, bir de böyle ekstra kullukla Allah'a yöneleceksiniz. O da dünyada ve ukbada sizi mesut ve bahtiyar edecek. Sizin ekstralarınıza, O "ziyade" ile mukabelede bulunacak. Aklınıza hayalinize gelmeyen nimetlerle sizi perverde edecek.

Ve böylelikle siz, Allah'ın sizin üzerinizdeki muradını, tabiri diğerle yaratılış gayenizi tahakkuk ettirecek, "insan-ı kâmil" olma yolunda çok önemli mesafeler katedeceksiniz. O da sizi ötelerde Peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle, salihlerle beraber haşredecek. Cemalini size gösterip hafsalalarınızı aşan mazhariyetle şereflendirecek.

Evet, günümüze kadar, Hak katında yüksek mertebelere ermiş olanlar, bu mevkilerini Allah Teâlâ'yı anmak ve O'nun yolunda yaşamak suretiyle elde edebilmişlerdir. İnsanlık semasının yıldızları olan Abdulkadir Geylani, Şahı Nakşibendî, İbnü'l-Arabî, Gazali, Rufai, Bedevi, Hasan Şazeli, İmam Rabbani gibi nice büyükler, Allah'ı anmak ve bu anışın hakkını vermek suretiyle erişilmez mertebe ve mevkilere ermişlerdir.

Sözlerimizi, Said Nursi hazretlerinden iki anekdota kaydıralım:

Üstadın, Barla'ya yeni geldiği günlerdir. İlk haftasını bir aileye misafir olarak geçirir. Üstad hazretleri için, evin misafir odası tahsis edilir. Yan oda ise ailenin kendi odalarıdır. Gecenin bir vaktidir. Ev halkı istirahate çekileli bir hayli olmuştur. Bediüzzaman, her zamanki gibi yine uyanmış ve Yüceler Yücesi'ni anmaya durmuştur. Evin bütün duvarları lerzeye gelmiş, *"Ferdun, Hayyun, Kayyûmun, Hakemun, Adlun, Kuddûsun"* demekte, yan odadaki aziz misafirin zikrine eşlik etmektedirler. Ürpertiyle uyanan ve bu sesleri duyan hanımefendi, yanında uyuyan eşine seslenir: *"Kalk bey kalk. Evimize talih kuşu kondu."*

Ve yine günlerden birgün Mustafa Sungur abi, Bediüzzamanın odasına girer. Üstad hazretleri, ona olanca ciddiyetiyle şunları şöyler: *"Kardeşim, ben yıllardan beri evrad-u ezkarımı yerine getirirken, acaba Hasan Şazeli hazretleri gibi yapabilir miyim? Zikrimi yaparken onun duyduğu gibi, ben de duyabilir miyim diye kendimi senelerce zorladım. Çok şükür şimdi ben de onun gibi duyuyor ve hissediyorum."*

Gerçek manada bir zâkir olabilmek, bu işi aksatmadan senelerce devam ettirmeye, bu konuda yüksek bir hedef belirlemeye, yaparken zihni dağıtmadan ne dediğini duymaya, dil söylerken kalbi de söylettirmeye ve fevkalade bir zorlamaya bağlıdır. Hakiki bir Allah dostu olabilmek gerçekten çok zordur. Bu yol uzaktır, menzili çok, geçidi yok ve derin sular vardır...

3. Kur'ân, Gönüllere Şifa, İnananlara Rehber ve Rahmettir

Bazı ibadetlerin, doğrudan doğruya Allah Teâlâ'yı hatırlattığını, diğer bazılarının ise o derece olmadığını daha önce ifade etmiştik. Direkt olarak Allah'ı hatırlatan ibadetlerden örnekler vermeye başlamış, namaz ve zikir ibadetlerini, bütünüyle değil, bizlere doğrudan Rabbimizi hatırlatıyor olmaları açısından ele almaya çalışmıştık. Bu başlık altında ise, eda edilirken bizlere Cenâb-ı Hak'kı hatırlatan bir başka ibadet üzerinde, Kur'ân okuma ibadeti üzerinde durmaya çalışacağız.

Kelamcılara göre Kur'an, Allah kelamı olup kadimdir. Bu yüzden sonradan meydana gelen şeylerden ayırmak gereklidir. O, kelam-ı nefsidir. Fatiha'dan Nâs Sûresi'nin sonuna kadar, hükmî kelimelere bağlı kadim sıfattır. Yani bu kelimeler zihnî ve ruhî harfler ve seslerle tasvir edilen hakiki lafızlar değildir.[40]

Usulcüler ve dilciler ise Kur'an'ı şöyle tarif ederler: "Allah Teâlâ tarafından, Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Arapça olarak, ceste ceste ve veciz bir üslupla indirilen, sayfalarda yazılan, bize tevatüren naklolunan ve tilavetiyle ibadet olunan yüce kitabın adıdır."[41]

Yüce Allah, kendi kelamını bize anlatırken: *"Ey insanlar! Size Rabb'inizden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılar)a bir şifa, ina-*

---

40 Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, 1/17.

41 Zerkani, *a.g.e.* 19.

nanlara bir yol gösterici ve bir rahmet gelmiştir.” (Yunus, 10/57) buyurur. Bu âyete göre Kur'ân; insanları kötülük ve günahlara karşı uyaran, ikaz eden bir öğüt; insanın ruhî-bedenî her türlü rahatsızlıklarını giderici bir şifa; insanların dünyada değişik saplantılara girmeden, istikamet üzere yaşamalarını temin eden bir kılavuz ve rehber; içindekileri okumak, anlamak, yaşamak ve başkalarının da yaşamasına vasıta olmak suretiyle, merhameti gadabının önünde olan Yüce Yaratıcı'nın affını, merhametini ve müsahamasını celbeden bir rahmettir.

“Biz Kur'ân'dan öyle âyetler indirip duruyoruz ki müminler için şifa ve rahmettir.” (İsra, 17/82) âyetinde de aynı mana vardır. Bu âyette dünya, türlü türlü hastalıklar ve belalarla dolu bir hastaneye, Peygamber bir tabibe, Kur'ân da hastalıklara şifa veren bir kimseye benzetilmiştir. Şüphe, nifak, küfür, zulüm, düşmanlık, hırs, yeis, atalet, cehalet, taklit, taassub, kötü niyet gibi ahlâki, sosyal ve psişik hastalıklara karşı Kur'ân'ın aynı şifa ve rahmet olduğu şüphesizdir. Bundan başka tıbbın aciz kaldığı nice cismani hastalıklara karşı da Kur'ân'ın şifa olduğu bilinmektedir. Fakat bütün bunlar müminler içindir. Kur'ân, zalimlerin ise sadece hüsranını artırır.

Efendimiz'in arkadaşları arasında en bilgili olanlardan Abdullah b. Mes'ud hazretleri: *“Bu Kur'ân, Allah'ın bir ziyafetidir. Gücünüz yettiğince bu ziyafetten istifade etmeye bakın. Bu Kur'ân, Allah'ın yapışılacak ipi, bir nur, faydalı (dertlere derman) bir şifadır. Kendisine tutunanı korur, tâbi olanı kurtuluşa erdirir, saptırmaz, hoşnut bırakır. Ayağı kaydırmaz, aksine sağlamlaştırır. Orijinallikleri bitip tükenmez. Kendisine çok müracaat edilmesinden dolayı yıpranmaz. Onu okuyun, zira onun tilaveti size sevap kazandırır.”*[42] diyerek bizleri ona teşvik etmekte ve onun bir şifa kaynağı olduğunu vurgulamaktadır.

Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) de şöyle der: *“Kur'ân okunan ev,*

42 Dârimî, *Fedailü'l-Kur'ân* 1.

ehline genişler. Melekler orada hazır bulunur, şeytanlar orayı terk eder, o evin hayrı artar. Kur'ân okunmayan ev ise, ehline dar gelmeye başlar. Melekler orayı terk edip şeytanlar doldurur ve hayrı da azalır." [43] Kur'ân'ın, okunduğu eve bu kadar yararı dokunuyorsa, O'nu yaşayan, başkalarının da yaşaması için çalışan insanlara nasıl faydalı olduğu/olacağı her türlü izahtan azadedir.

Peygamber Efendimiz: *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Şüphesiz ki şeytan, içinde Bakara Sûresi okunan evden kaçar."*[44] buyurmuştur.

Numan b. Beşir (radıyallahu anh)'ın naklinde de Efendimiz: *"Bir evde üç gün 'Amene'r-rasûlü' okunmazsa o eve şeytan yaklaşır."*[45] demiştir.

Allah Resûlü'nün arkadaşlarından bazıları, bir yolculuğa çıkmışlar, reisleri yılan tarafından sokulmuş bir kavme rastlamışlardı. Ashab'dan birisi ona Fatiha Sûresi'ni okumuş üflemiş, o zat da eski sağlığına -Allah'ın izniyle- tekrar kavuşmuştu.[46]

Şeytan, insana değişik yollar kullanarak yaklaşır. Onu farklı farklı stratejilerle baştan çıkarmak ister. Sinesine vesvese verir. Hayır yapmasına engel olur. Nerede şer ve hayırsız işler varsa, onları gönlüne güzel gösterir. Değişik baskılar yaparak ruhî ve kalbî rahatsızlıklara iter, bunalımlara sürükler, karanlık düşüncelere salar. Ebediyet için yaratılan insan, şeytanın peşi sıra giderken aradığı mutluluğu ve huzuru bulamaz. Arzularının çoğuna yetişemediğinden, psikolojik sıkıntılara maruz kalır. İşte tam bu anda Kur'an, onun imdadına koşar. Ondaki ebed arzusuna cevap verir. Burada ulaşamadığı arzularına, öte tarafta kavuşabileceğini fısıldar. İçini huzur ve itminanla doldurur. Hem dünya, hem de ukba mutlulu-

---

43 Dârimî, aynı yer.

44 Müslim, *Musafirin* 212.

45 Tirmizî, *Fedaili'l-Kur'ân* 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/274.

46 Buhârî, *İcare* 16; Tirmizî, *Tıb* 20.

ğuna erdirir. Şeytanın devamlı olarak aldatma yörüngeli vaadlerine karşılık Kur'an, ona iki cihan saadetini vaad eder. İnsanın maddi-manevî hastalıklarına Allah'ın izniyle şifa olur.

a) Kur'ân Okumak, Allah'la Konuşmaktır

Kur'ân, insana saadete giden yolları gösteren hakiki bir mürşittir. O, insanoğlunun en büyük ve etkili terbiyecisidir. Kur'ân, insana yaşadığı âlemin sırlarını anlatır. Hayata ait bazı olayların arkasındaki gizli hakikatları, onların hikmetlerini haber verir. Kâinatın, bütünüyle Rabbimize ait mesajlar silsilesi olduğunu anlatıp, bu mesajların nasıl okunabileceğini öğretir. Bununla kalmaz, gayb âleminin de perdesini sıyırır, oradan da haberler verir. Ahiret âleminin çok mukaddes bir haritası gibidir sanki. O âleme ait olan -Sırat, Cennet, Cehennem gibi- neler varsa, onlarla bizi bilgilendirir. Oralarda güvenli bir şekilde yol alabilmenin usul ve adabını gösterir.

Kur'ân, bizlere Rabbimizi anlatır. O'nun zatından, isimlerinden ve sıfatlarından bahisler açar. Allah Teâlâ'nın, ezel ve ebed sultanı olduğunu; ilim ve kudretiyle her yerde hazır ve nazır bulunduğunu; hayat sahibi olup, bütün hayatların kaynağı O olduğunu; varlık âlemindeki her şeyin O'nu tesbih ve takdis ettiğini; hasılı O'nun Yüceler Yücesi olduğunu haber verir. Göklerde ve yerde saklanmış olan, Allah'ın güzel isimlerinin nasıl keşfedilip tanınabileceğinden dem vurur.

Kur'ân, aynı zamanda, Âlemlerin Rabbine nasıl kullukta bulunulacağını öğreten bir ibadet kitabı; Cenâb-ı Hak'kı sürekli hatırda tutma yollarını gösteren bir zikir kitabı; O'na nasıl ve hangi bir eda ile yalvarıp yakarılacağını talim eden bir dua kitabı; Müminlerin hayatlarını en anlamlı bir şekilde yaşamalarını temin eden, insanlara, hadiselere nasıl bakmaları gerektiği hususunda yardımcı olan bir fikir kitabı; müslümanların, sosyal, ekonomik, ailevi vs. hayatlarını düzenleyen bir hukuk kitabı; İnsanoğlunun,

hayatındaki en yüksek faydayı temin edebilmesine büyük katkıda bulunan bir hikmet kitabıdır.

Kur'ân, şüphe ve evhamdan doğu batı arası kadar uzak, dayanağı vahy olan bir ezeli kelamdır. O'nun hedefi ve gayesi ebedi saadet; meyvesi, Rahman'ın rahmetine ve keremine mazhariyettir. O, akla hitap edip onu büyüleyen, kalbe seslenip, onu teslime mecbur eden Semavi Kitab'dır.

Kur'ân, Âlemlerin Rabbinin kelamı ve konuşması, hitabı ve haberleşme vasıtasıdır.

Kur'ân, kendisine tutunanları hiçbir zaman yarı yolda bırakmamış, ışığından istifade etmek isteyenleri asla karanlıkta koymamıştır. O her zaman, insanları en doğru yola ve en isabetli tutuma yöneltmiş, güzel ve makbul işler yapan Müminlere nail olacakları büyük mükafatı, ahirete inanmayanlara ise gayet acı bir azabı müjdelemiştir. Manasını anlamadan okuyanlara bile sevap kazandırmış, onların da gönüllerini feyizle doldurmuştur.

İki anekdotla konuyu renklendirelim:

"Küçük bir çocuk hafızlığını ikmal etmiştir. Sabaha kadar Kur'ân-ı Kerim'i hatmediyor, namazını kılıyor, ertesi gün de hocasının karşısına çıkıyor; çıkıyor ama biraz da rengi benzi sararmış olarak çıkıyor. Hocası, maddî-mânevî mürşid olabilecek durumda bir üstattır. Talebesinin renginin niçin sarardığını diğer talebelerine soruyor. Onlar da, "Üstadım, bu talebeniz sabaha kadar Kur'ân-ı Kerim'i hatmedip duruyor ve tabiî sabaha kadar gözüne uyku girmiyor, sabah olunca da kalkıp derse geliyor." derler. Üstad talebesinin Kur'ân-ı Kerim'i böyle okumasını arzu etmediği için onu karşısına alır ve ona: "Kur'ân indiği gibi okunmalıdır evlâdım." der. Bugünden itibaren sen Kur'ân'ı, şu âna kadar okuduğun gibi değil, onu okurken beni karşısında farz et ve üstadına dersini iade ediyorsun gibi oku!" tavsiyesinde bulunur.

Çocuk gider, O gece Kur'ân-ı Kerim'i okur ve sabah üstadının huzuruna geldiğinde, "Efendim bu gece ancak Kur'ân-ı Kerim'i yarısına kadar okuyabildim." der. Üstad, "Pekâlâ, sen bu gece de Kur'ân- Kerim'i doğrudan doğruya Resûlü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda okuyor gibi oku" der. Talebe, "Ben, kendisine Kur'ân nazil olan zatın huzurundayım; doğru okumalıyım!" heyecanıyla daha bir dikkatlice tilâvet eder.. ve o gün üstadına, ancak Kur'ân-ı Kerim'in dörtte birini okuyabildiğini belirtir. Üstadı da terakkiyi görünce, bir mürşidin müridinin dersini artırması gibi, "Sen şimdi de o emin melek Cibril'in Resûlü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tebliğ ettiği anda dinliyor gibi Kur'ân-ı Kerim'i oku." der. Talebe gider gelir; "Vallahi üstadım, bugün ancak bir sûre okuyabildim." der. Üstadı da, "Evlâdım şimdi de onu, binlerce hicabın verasında bulunan Mevlâ-yı Müteal'in huzurunda okuyor gibi oku. Düşün ki, okuduğunu Allah (celle celâluhu) dinliyor, senin için indirdiği kelâmını senin ile mukâbele ediyor." Talebesi ertesi gün ağlayarak üstadının karşısına gelir: "Üstadım, 'elhamdu lillahi rabbi'l-âlemîn' dedim, 'mâliki yevmi'd-dîn'e kadar geldim, 'iyyake na'budu' demeye bir türlü dilim varmadı. Çünkü bunun mânâsı, 'sadece Sana kulluk yaparım', hâlbuki ben o kadar çok şeye kulluk yapıyorum ve o kadar çok şey karşısında serfürû ediyorum ki, O'nu karşımda hazır ve nazır mülâhazaya alınca 'İyyake na'budu'yu aşamadım." der.

Muhammed İkbal, çocukluk yıllarında sabah namazından sonra her gün iki saat Kur'ân okurmuş. Babası onu görünce "Oğlum ne yapıyorsun?" diye sorar, o da "Kur'ân okuyorum baba." diye cevap verirmiş. Babası her sabah aynı soruyu sorar, o da hep aynı cevabı verirmiş. Bir gün Muhammed İkbal "Babacığım, sen bana, benim Kur'ân okuduğumu görmene rağmen niçin her gün ne yaptığımı soruyorsun?" deyince babası "Oğlum! Ben de görüyorum ki sen Kur'ân okuyorsun. Buna rağmen so-

ruyorum ki sen ne yaptığının farkına varasın. Allah'la konuşuyor olduğunu farkedesin. Yaptığın yüce işin kıymetini bilesin ve takdir edesin. Böylelikle O'ndan daha çok istifade edesin diye soruyorum." cevabını verir.

b) Kur'ân'ı Oku, Dinle, Anla, Yaşa

Kur'ân'ı dinlemek de okumak gibi bir ibadettir ve en hayırlı meşguliyetlerden birisidir. Onu okumanın ve dinlemenin en etkili biçimi ise, okunulan ve dinlenilen âyet ve sûrelerin manalarını anlamaktır. Bu işin zirvesi de Allah'ın kelamını hayata tatbik etmek, yani Onu yaşamaktır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de Allah Kelamı'nı tabii ki okur ve dinlerdi. Daha önce ifade edildiği gibi bir defasında Hûd Sûresi'ni okumuş, manası üzerinde yoğunlaşmış ve kimbilir neler neler hissetmişti. Sonra da bu halet-i ruhiye ile arkadaşlarının yanına gelmişti. Onu en iyi bilen zat olan Hz. Ebubekir, Efendimiz'in nurlar saçan simasına bakmış, o mübarek yüzdeki farklılık ve derinliği görmüş ve *"İhtiyarlamışsınız Ya Resûlallah."* demişti. Allah Resûlü *"Beni, Hûd ve Vakıa sûreleri ihtiyarlattı."* diyerek mukabelede bulunmuştu.[47]

Zira Hûd Sûresi'nde Rabbimiz O'na "*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.*" (Hud, 11/112) diyordu. Bunun manası "Dişini sık dayan ve istikametini devam ettir." demekti. Peygamberimiz bu manayı almış, kimbilir daha hangi seziş ve anlayışlarla âyeti yudumlamıştı. Aklı ve kalbiyle özümsediği âyetin yaptığı tesir, Efendimiz'in manevî buudundan, maddî yanına da taşmış ve bu hâli O'nun mübarek simasına aksetmişti. Hz. Ebubekir'in gördüğü farklılık, işte bu yansımadan başka bir şey değildi.

Efendimiz bir defasında da, arkadaşlarından Abdullah b. Mesud'a

---

47 Tirmizî, *Tefsiru Sureti'l-Vâkıa* 6.

"Bana Kur'ân oku." buyurdu. Hz. Abdullah *"Ya Resûlallah! Kur'ân sana inmişken, Onu sana ben mi okuyacağım."* dedi. Peygamberimiz *"Onu başkasından dinlemeyi de severim."* buyurdu. Hz. Abdullah diyor ki "O'na Nisâ Sûresi'ni okudum. *'Ey Resûlüm! Her ümmetten haklarında tanıklık edecek bir şahit celbettiğimizde ve seni de bütün onlara (ümmetine) şahit olarak getirdiğimizde, bakalım onların hâli nice olacak?'* (Nisa, 4/41) âyetine gelince 'Bu kadar yeter.' buyurdu. Baktım, gözleri yaşlar içerisindeydi."[48]

Bu örnekleri, Kur'ân'ı sadece okumak veya dinlemek değil, Onu anlamanın da ne kadar ehemmiyetli olduğunu arz edebilmek için verdik.

Evet, işin doğrusu her Mümin, kendi hayatı içerisinde Kur'ân'ı anlamaya yönelik yollar ve çareler aramalı, bu yol ve çareleri mutlaka bulup, Kur'ân'ın aydınlık ikliminden azamî istifadeye gayret etmelidir.

Arapça bilmemenin geçerli bir mazeret olmayacağını burada hemen ifade edelim. Hemen her dile çevrilen Kur'ân mealleri varken, böyle bir özrü kabul etmek mümkün değildir. Tavsiye edilen bir meali temin etmek ise su içmek kadar kolaydır. Bilen birilerini bulup Kur'ân dersleri almak, vakit ve şartlar müsaitse Arapça'nın hiç olmazsa okuma ve gramer kısımları üzerinde çalışmak gibi daha farklı metotlar da kullanılarak Allah Kelamı'nı anlama adına mesafe katedilebilir.

Vicdanının sesini dinleyen her Mümin, bu konuda herhangi bir mazeretinin olmadığını itiraf edecektir. Vakit ve nakitten yapılacak küçük küçük tasarruflarla, Kur'ân'a da günlük hayatımızda yer verebilir, Onun kendisini okumakla birlikte, okunan yerlerin bir de mealini mütalaa edebilir ve bu konudaki ciddiyetimizle doğru orantılı olarak çok değişik duyuş ve sezişlere mazhar olabiliriz.

---

48 Buhârî, *Fedailü'l-Kur'ân* 33; Müslim. *Salatü'l-Musafirin* 247.

Kur'ân okurken veya dinlerken, manası anlaşıldığında Onun vicdanlarımıza yapacağı tesirin çok daha farklı olacağında şüphe yoktur. Gayretli müslümanlar, işte bu farkı elde edebilen talihli insanlardır.

Unutmayalım, Kur'ân'dan en çok istifade edenler, Arapça'yı en iyi bilenler değil, Allah'tan daha çok korkanlardır.

Konuyu, Kur'ân okumayla alâkalı şu güzel anekdotla bitirelim:

Birgün Efendimiz, Kur'ân'ı en güzel okuyan arkadaşlarından birisi olan Hz. Übeyy b. Ka'b'ı çağırmış ve ona *"Allah Teâlâ, senin "Lem yekünillezîne" Sûresi'ni okumanı söylememi bana emretti."* buyurmuştu. Hz. Übeyy "*Ya Resûlallah! Allah Teâlâ sana bunu emrederken benim adımı da andı mı? Übeyy dedi mi?"* diye sormuş, Efendimiz *"Evet."* deyince Hz. Übeyy gözyaşlarına boğulmuştu.[49]

4. Dua, İbadetin Ruhudur

İbadetlerden, doğrudan Allah'ı hatırlatanlardan bir diğeri duadır. Bu başlık altında ibadetin ruhu olan dua üzerinde duracak, onun da Allah'ı hatırlama ve zihinde tutma adına nasıl bir fonksiyon eda ettiği/ edebileceği hususu üzerinde sözlerimizi örgüleyeceğiz.

Evet, gerçekten de dua, duayı yapan zat ile kendisine dua edilen Yüce Zat arasında güçlü bir bağ olduğunun en açık göstergelerinden birisidir. Çünkü dua eden insan, onun bu duasını duyan, istediklerini vermeye gücü yeten, kabul eder etmez ama, her duasına cevap veren birisi olduğunu bilmekte ve buna inanmaktadır. İsterse ve hikmeti iktiza ederse onun bu duasını kabul edecek, istediklerini ona bahşedecek veya daha güzeli ile onu mükafatlandıracaktır.

---

49 Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar* 16; Müslim, *Müsafirin* 246.

Bir başka deyişle, dua, ibadetin ruhu ve halis bir imanın neticesidir. Bir müslüman dua ederken adeta şunları söyler: "Bu kâinata hükmeden birisi var ki, benim küçük işlerime bile ıttılaı var ve bilir. En uzak maksatlarımı yapabilir. Bütün varlıkların bütün seslerini işittiği gibi benim sesimi de işitir. Bütün varlıkların ihtiyaçlarını giderdiği gibi benim de ihtiyaçlarımı giderir. Öyleyse ben de her şeyi O'ndan istiyorum, en küçük işlerimi de O'ndan bekliyorum."

Müslüman, işte bu şuur ve inanç ile Allah Teâlâ'ya yönelir. Bu yöneliş, çoğu zaman elleri yukarıya doğru kaldırmak şeklinde olabileceği gibi secdeye kapanmak suretinde de olabilir. Gerçekten Allah'a yöneliş, insanın kalbiyle olduğu için, bunlar olmasa dahi, müslüman, hangi hâl ve durumda olursa olsun, yine O'na teveccüh edip, duaya durabilir. Önemli olan, O'nunla her zaman ve mekânda birlikte olduğumuz, O'nun bizim her hâlimize nigahban olduğu, sözlerimizi işitir, bizi bilir ve görür olduğu bilinci ile O'na seslenmemizdir.

Kur'ân-ı Kerim ise bu hususu nazarlarımıza şu üslupla sunar: *"Kullarım Beni senden soracak olurlarsa, bilsinler ki Ben pek yakınım. Bana dua edenin duasına icabet ederim. Öyleyse onlar da davetime icabet ve Bana hakkıyla inanıp tasdik etsinler ki doğru yolda yürüyerek selamete ersinler."* (Bakara, 2/186)

Duanın gücünün farkına varan her müslüman, bu gücü kullanmış, az çok, büyük küçük her şeyini Allah'tan istemiş, dua dua O'na yalvarmış ve böylelikle Allah'ın kendisinden istediği çok önemli bir vazifeyi yerine getirmiş/ yerine getirmeye çalışmışlardır.

Konuya ışık tutması bakımından Bediüzzaman hazretlerinin Kastamonu'daki hayatından bir kesiti burada zikretmeyi faydalı görüyoruz: Talebelerinden çaycı Emin ağabey anlatıyor: *"Sabahları erkenden evine gidip sobasını yakardım. Yine böyle bir gün*

gitmiştim. Seccadesinin üzerinde ibadet ediyordu. Mum ışığında, seherin soğuğunda, hazin bir sesle dua ediyor, için için yalvarıyordu. Ben heyecan içerisinde tam bir buçuk saat ayakta bekledim. Bu ulvi hâli, titreyerek ve ürpererek seyrettim. Nihayet ezan sesleri uzaklardan gelmeye başladı. Ama o zamanki malum Türkçe ezan sesleri... Dönüp bana "Emin, sen çok büyük bir hata ettin. Kasem ederim ki, benim bir vaktim vardır, o vakitte melaike de gelse, kati bir surette kabul etmem. Sen çok yanlış ettin. Bir daha böyle hareket etme. Bu kadar erken gelme. Ezan okunmadan gelme!" dedi. Ben "Efendim affet, kusura bakma. Ay ışığı dolayısıyla vakti bilemedim. Erken gelmişim. Bir daha ezandan önce gelmem."dedim.[50]

a) Dua Bir İbadettir

Duanın mana ve muhteviyatı ile alâkalı birkaç hususa maddeler hâlinde değinmek istiyoruz.

1. *Dua bir seslenme, bir yalvarma, dileme, bir arz-ı hâldir. İstek ve ihtiyaçları her şeyi gücü yeten Zat'a arz etmektir.*

Dua, Rabbimizle konuşmaktır. O'nun bizim sesimizi duyuyor, gönlümüzden geçenleri bildiği inancı ile O'na teveccüh etmemizin adıdır. İşte bu nokta, bizim gönüllere fısıldamaya çalıştığımız manadır. Yani Allah'ı hatırlama, O'nu mümkün mertebe unutmama, bu konuda kendimizi zorlama... sonrasında da bu şuurun bizim hayatımızın bütün dilimlerinde kendisini hissettirmesi. Her an O'nun bizimle beraber olduğu, kalblerimizin en derinlerinden geçen ve bizim bazen tam muttalî olamadığımız his, düşünce ve manaların bile O'nun bilgisi dahilinde olduğu bilinciyle hayatımızı örgülemek/örgülemeye çalışmak. İşte çok yüksek ve ulaşılması çok zor bir kâmil insan portresi.

---

50 Aymaz Abdullah, *Kastamonu Lâhikası Üzerine*, giriş.

2. *Dua, Müsebbibu'l-Esbab'a müracaatın adıdır.*

Yüce Allah, şu dünya hayatını kudret ve hikmetle yaratmış, yaptığı her bir icraatın, belirli kural, kanun ve sebepler doğrultusunda meydana gelmesini murad buyurmuştur. Örneğin; bir ağacın meyve verebilmesi için su, güneş vs gibi ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Mevsimi geldiğinde de o ağaç meyvesini verir. Bu, Allah'ın izniyledir tabii ki. O isterse, hiç mevsimi olmamasına rağmen, yine o ağaçta meyveler yaratır. Fakat tabir yerinde ise Rabbimiz, koyduğu kuralları kendisi de bozmamaktadır. Yani mevsimi gelmeden hiçbir ağaç meyve vermez. Kuru ağaçların meyve vermesi düşünülmez. Bununla birlikte, Allah Teâlâ'nın sonsuz kudretinin, bazen ölüden diriyi, geceden gündüzü çıkardığı da çokca vakidir. Kışta bahar cilveleri, ihtiyarlıkta gençlik esintileri yaratması gibi. İşte duada, böyle bir Yüce Yaratıcı'ya seslenmek vardır. Yani o isterse, bizim ihtiyaçlarımızı ânında yerine getirebilir. Sebep ve kanunları bizim lehimize çevirebilir. İşler tersine doğru giderken, -mesela bir yakınımızın hastalığı ilerlerken- âniden düzelme emareleri doğabilir. Bazen bizim bile hayret edeceğimiz inayet - yardım buudlu rahmet, sağnak sağnak başımızdan aşağıya yağabilir.

3. *Dua, vicdanımızdaki nokta-i istinad ve nokta-i istimdada sarılmaktır.*

Nokta-i istinad; dayanak noktası, nokta-i istimdad da yardım noktası manalarına gelir ki şu demektir: günlük hayat içerisinde yuvarlanırken bazen sıkıştığımız, zorlandığımız birçok şeylerle karşılaşırız. O zor anları aşmak, o sıkıntlılardan kurtulmak için birisinin yardımına ihtiyaç hissederiz. İşin doğrusu işte o birisi, Rabbimizdir. Bizim biricik dayanağımız, yardımcımız, vicdan sistemimizdeki yönelme merciimiz O'dur. İşte hayatın akışı içerisinde zorlanan, sarsılan müminler hemen duaya sarılır, Allah'a yönelir ve en büyük teselliyi elde ederler.

4. *Dua bir ibadettir.*

Evet, dua, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ifadeleri içerisinde bir ibadettir.[51] bu Nebevî beyan, ufkumuzu şöyle açmaktadır: İbadetler, ahirette Allah rızasını kazandırsın diye yapılır/ yapılmalıdır. Onların getirisi ahirette olacaktır. Öyleyse kendisinin de bir ibadet olduğu duanın neticesinin de hemen burada talep edilmemesi gerekir. Dünyevî maksatlar ise o dua ibadetinin vakitleri olmaktadır. Maksatlar bizzat gaye değildirler. Bir örnekle açıklamaya çalışalım: bazen Allah Teâlâ yağmur vermez. Bir kuraklık alır başını gider. İşte o vakitte yağmur duası yapmak, O'ndan yağmur istemek vakti gelmiş demektir. Müminler biraraya gelirler, Efendimiz'in yaptığı gibi, Rabbimizden yağmur ricasında bulunur, O'na yalvarır yakarırlar. Burada iş bitmiştir. Yani Allah'tan yağmuru isteme vakti girmiş, o ibadetin vakti girince de müminler o ibadeti yerine getirmişlerdir. Yağmurun yağıp yağmaması ise O'nun takdiridir. O vakitten sonra artık "yağmur istedik ama Allah vermedi." denmez. Böyle bir yaklaşım İslâmî terbiyeyle uzlaşamaz. Belki çoğu zaman bizler bu ince noktayı farkedemeyip niyetlerimizi tam ayarlayamadğımız için Cenâb-ı Hak dualarımızı kabul etmiyor da olabilir.

b) Duanın Kendine Özgü Âdâbı Vardır

Dua, Allah Teâlâ ile yapılan en iyi iletişim vesilelerinden birisidir. İyi konsantre olunabildiği takdirde doğrudan Rabbimizi hatırlatan en mühim ibadetlerdendir. Ellerini açmış veya başını secdeye koymuş bir hâlde, her şeye gücü yeten Zat'a dualar eden, O'ndan bir şeyler isteyen Mümin, o anda imanıyla aktif ve faal demektir.

---

[51] Tirmizî, *Tefsiru Sureti'l-Bakara* 16, 40; İbn Mâce, *Dua* 1.

Hemen her husus gibi dua etmenin de kendi özgü bazı âdâbı vardır:

1- Daha önce de ifade edilen konsantrasyon, duayı duyma adına fevkalade önem arzeder. O anda kul, Mabud'uyla irtibata geçmiş, O'na yönelmiştir. O'nunla kurulan işte bu bağ ve teveccüh, bizim için her şeydir.

2- Dua ederken, Rabbimizden neyi istediğimizin farkında olmalıyız. Bu cümleyi bize burada söylettiren, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisidir ki bu hadiste *"Allah, oyun ve eğlencede olan bir kalbin duasını kabul etmez."*[52] buyurulmaktadır. Dilek ve taleplerimizi bilerek dua etmek, hangi dilden o duayı yapıyorsak yapalım, manaları üzerinde düşünmek, zihnimizi toparlayıp öylece O'na yönelmek şarttır.

3- Dua ânında sesi yükseltmeden, ama bir tazarrû hâlinde; yani sanki için için ağlıyormuşçasına, yalvarıp yakarıyormuşçasına, sessizce inliyormuşçasına bir teveccühde bulunmak çok mühimdir. Kur'ân-ı Kerim *"Rabbinize için için yalvararak ve başka nazarlardan uzak, gizlice dua edin..."* (A'râf, 7/55) diyerek bu hususa dikkatlerimizi çekmiştir.

4- Dua ederken, imkan dahilinde olacak şeyleri istemeli, bir de kabul edileceği ümidiyle dua edilmelidir. Yerine getirilmesi mümkün olmayan veya bizatihî haram olan şeylerin Rabbimizden istenmesi sûi edeptir. Peygamber veya Melek olmayı istemek gibi.

5- Dua ânında acizlik ve fakirliğimizin şuurunda olarak, korkarak ve Rabbimizin rahmetini umarak dua etmeliyiz ki bu dersi de Kur'ân-ı Hakim *"... O'na korku ve ümit içerisinde dua edin ..."* (A'râf, 7/56) diyerek vermektedir.

---

[52] Tirmizî, *Deavat* 66.

6- Duanın başında da, sonunda da Allah'a hamd ve şükretmek, Peygamberimize salat ve selamda bulunmak sünnettir.

7- Dua esnasında:

a- Kendimizle alâkalı taleplerimizi sıralayabiliriz. Dünyevî, uhrevî istek ve ihtiyaçlarımızı her iki cihanın da Hakimi olan Allah Teâlâ'ya arzedebiliriz.

b- Sevdiğimiz insanların da iki cihan saadetini elde edebilmeleri için dualar edilebilir.

c- Ve en geniş çerçevede, İslâm âleminin içine düştüğü sıkıntı ve problemlerden kurtulabilmesi, müslümanların derlenip toparlanabilmeleri için dualar edilebilir/ edilmelidir.

8- Dua ederken, ellerimizin üzerine, hüsnü zanda bulunduğumuz insanların ellerini de koymak, yani öyle düşünmek, sanki biz dua ederken onlar da bizimle aynı duayı ediyorlar, duamıza âmin diyorlar mülahazalarını zihnimizde beslemek, duanın etemmiyeti adına çok güzeldir. Örneğin: bir vakit namazından sonra ellerimizi semalara doğru kaldırınca, kendi ellerimizin üzerine İmam Rabbani hazretlerinin ellerini, onun elleri üzerine Hz. Ebubekir'in ellerini, onun elleri üzerine de Allah Resûlü'nün ellerini koyduğumuzu ve öylece Allah'a yalvarıp yakardığımızı düşünelim. Bu hâl, duamızı tastamam eda edebilmemiz, onu bütünüyle hissedebilmemiz ve ciddiyetle yerine getirebilmemiz adına ne güzel bir yoldur.

Buraya kadar arz ettiklerimiz, duanın, "kâlî dua" dedikleri dil ile yapılanları ile ilgili idi. Bir de tabii ki, elde edilmek istenen şeyin peşine düşmek, onu tahsil adına sebeplere uymak, harekete geçmek vardır ki ona da "hâlî dua" denir. Bu iki duanın içtimâı neticesinde talep edilen hususun gerçekleşme ihtimali de artacaktır.

Evet biz yolunda bulundukça O bizim her istediğimizi lütfedecektir. Bu böyledir. Çünkü "Eğer vermek istemeseydi, istemeyi de vermezdi." vardır. Yani Yüce Allah, istediklerimizi bize vermeyecek olsaydı, o istekleri elde edelim diye bize dua ettirmezdi. Onları aklımıza getirmezdi.

Duadan elde edilmesi gereken maksadı tastamam tahsil edebilme, kâmil dualara ve kabullere erebilme, ağzı dualı insanlardan olabilme niyazıyla dua faslını da kapatıyoruz.

ÖLÜMLE İRTİBAT

Konuya, muhasebeye vesile teşkil edecek küçük sorularla başlayalım: Hayırlı olarak kabul ettiğimiz, dışarıdan bakınca da öyle gözüken amellerimiz, acaba Hak katında da gerçekten öyle midir? Yani kılınan namazlar, tutulan oruçlar, okunan Kur'ân'lar ve diğer bütün ibadetler, hakikaten Allah tarafından rıza ve memnuniyet ile kabul ediliyor mu? Yoksa o hayır ve hasenatlarda bit yenikleri var mı? Rabbimizin beğenmeyeceği bir gösteriş, bir duyurma, bir beğenme, bir kibir gibi, kazanma kuşağında kaybettirecek kalb kaymaları yaşamış olamaz mıyız? Yüzde yüz ihlâslı olduğumuzdan nasıl emin olabiliriz? Hadislerde "gizli şirk" olarak ifade edilen ve karıncanın ayak sesinden daha sessizce kalblere sokulan riyadan hep uzak durabildik mi acaba? "İnsanların takdir ve tebriklerinden hiç etkilenmedik; insanların bizi beğenmesi, bizim Rabbimize karşı olan duruşumuzu hiç bozamadı." iddiasında bulunabilir miyiz?

İşin doğrusu, her müslümanın bu tür soruları kendi kendine ara sıra da olsa sorması ve ürpermesi gerektiğine inanıyoruz. Kurtuluşumuza vesile olacağını düşündüğümüz amellerimiz, ya Hak katında hüsnü kabul görmezse! Ya bir paçavra gibi suratımı-

za vurulursa! Ya *"De ki: "İşleri yönünden ahirette en büyük kayba uğrayanların kimler olduklarını bildireyim mi? Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları işlerin karşılıkları hep boşa gidecektir. Hâlbuki onlar kendilerinin güzel güzel işler yaptıklarını sanmaktadırlar."* (Kehf, 18/103, 104) âyetleri bizden bahsediyorsa!

Yanlış anlaşılmasın. Bu ifadeler, gönüllere karamsarlık ve ümitsizlik saçmak için değil, azıcık da olsa vicdanımızı acıtması ve kendimizle hesaplaşmamıza vesile olması içindi.

İşte bu noktada, yani amellerin salih olmasını temin etmeyle alâkalı olarak nazarlara sunulan; kalblerimizi insanların beğeni ve takdirlerinden uzaklaştırıp, esas dönük olması gereken yere çeviren bir husus vardır ki o da "ölüm"dür, "ölümle aramızda bir bağ kurmak"tır. Evet, ihlâsı zedeleyen, insanı riyaya ve dünyaya sevkeden, tûli emel dedikleri dünyevî beklenti ve arzular olduğu gibi; insanı riyadan nefret ettiren ve ihlâsı kazandıran, amellerin yüzünü Yüce Allah'a çeviren hususlardan birisi ölümdür. Ölümü düşünüp, dünyanın fani olduğunu mülahaza edip, nefsin hile ve aldatmacalarından kurtulmaktır.

Nefis ve şeytan, bizim içimizdeki "hiç ölmeyecekmiş gibi yaşama" ve "uzun yaşama" gibi duygu ve heveslerimizi istismar ederler. Zaten bağlı olduğumuz dünyaya daha da bağlanabilmek için bizi tûli emele sürüklerler. Bitip tükenme bilmeyen talep ve arzuların peşinde savrulup gitmemizi canı gönülden isterler. Böyle bir dünyevî saplantı ise, her türlü kötülüğe açık hâle gelmemize -maazallah- sebebiyet verebilir. İşte tam bu noktada, ölüm düşüncesi devreye girmeli, bizim içimizdeki bu kaymanın önüne geçmeli ve yüzümüzü Rabbimize çevirmelidir.

Kur'ân-ı Kerim, yüzlerce âyetiyle ölüm ve ölümden sonraki ikinci dirilişten bahseder. Mesela onlardan bir tanesinde gönüllere şöyle seslenir: *"Gerçek şu ki: Siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz. Onun için ahireti terk edip durursunuz. Yüzler*

vardır o gün pırıl pırıl... (O güzel ve Yüce) Rab'lerine bakakalır... Ve nice suratlar vardır o gün asılır. Belini kıran darbeyi yediğini hisseder. Hayır, hayır! Ne zaman ki can boğaza gelir, işte o zaman can çekişenin yanındakiler: "Bunu iyileştiren, kurtaran yok mu?" der. Artık ayrılık vakti geldiğini kendisi de anlar. Bacağı bacağına dolaşır, ölüm acısıyla kıvranır. O gün sevkiyat, doğru Rabbinin divanına olur!" (Kıyamet, 75/20-30)

"Her nefis ölümü tadacaktır." (Âl-i İmrân, 3/185)

"Hiç şüphe yok ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler." (Zümer, 39/30) gibi âyetlerle de devamlı sûrette, bu dünyanın geçici olduğu hatırlatılır. Bu hatırlatma, vicdanlarda yer bulabildiği nispette fonksiyonunu eda eder. O vicdanın sahibini ahirete ve ötelere yönlendirir. Ötelere yönelmiş bir kalbin riyakarlık yapması, kendini beğenip bir şey zannetmesi ise hemen hemen imkansız gibidir.

Şimdiye kadar ahiretini düşünen her Mümin, ölümle kendisi arasında bir bağ kurmuş, o irtibatla dünyevî hırs ve arzularının önüne geçmeye çalışmışlardır. Hatta bazıları, kendilerini hayalen ölmüş gibi düşünmüş; yıkanıyor, kabre konuyor, sorgu suale tâbî tutuluyor gibi farzetmiş; bu tür yaklaşımlarla uzun emellerinden bir derece de olsa vazgeçebilmişlerdir.

Zaten Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de *"Lezzetleri tahrip edip acılaştıran ölümü çok zikrediniz."*[53] diyerek bu hususa dikkatleri çekmiştir.

1. Nasihat İstersen Ölüm Yeter

İşin doğrusu ölümün hemen her karesi insana nasihat eder. Ölüm anı, öldükten sonraki yıkama, kefenleme, cenaze namazı ve nihayet kabre defnetmeye varıncaya kadar hep nasihat sürecidir. Hayatını duyarak yaşayabilen insanlar, bu sürecin hemen

53 Tirmizî, *Zühd*, 4

hepsinden kendine bir pay çıkarır, ölümün verdiği dersi alır, toparlanır ve kendilerine çeki düzen verirler.

Bir başka deyişle; ölümü düşünmek demek, ölümden sonraki hayat adına çalışmak demektir. İnsanı, öldükten sonrasına hazırlanmak adına gayrete getirmeyen bir ölüm düşüncesi, istenilen bir şey değildir. Önemli olan, işin sadece lafını etmek değil, ölüm ve sonrası için hazırlık yapmaktır. Ölümü görüp, dünya hayatının fani yüzünü fark edip, her şeyin gelip geçici olduğu gerçeğine uyanıp, Bâki olan Allah'a teveccüh etmek; ölümü şu sıkıntılı dünyadan kurtulma sebebi, sonsuz ve mutlu bir hayatın başlangıcı olarak algılayıp ona göre istikametli bir çizgiyi takip etmektir.

2. Ölüme Ait Farklı Bakış Açıları

Ölüm, her zaman olmasa veya olamasa da çoğu zaman hatırda tutulması gereken hususlardan bir tanesidir. Onu hatırda tutmak, hadisin ifadesiyle lezzetlerin tadını kaçırır. Ağzın tadını bozar ölüm.. insanın keyfini kaçırır.. bazen de uykusunu.. emellerin önünü keser o.. arzuları baltalar.. dünyaya olan alâkayı azaltır..

Allah Teâlâ ezel ve ebedde konuşur: *"Her nefis ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz verilecektir. Her kim ateşin elinden çekilip kurtarılır da cennete sokulursa, işte o, kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir."* (Âl-i İmrân, 3/185) İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurur: *"Akıllı kişi, kendini sorgulayan ve ölüm sonrası adına amel edendir."*[54] Her sabah bir melek seslenir: *"Ölmek için dünyaya geliyor, harab olması için binalar yapıyorsunuz."*[55] Yirminci asrın başında duran Beyin Yapıcısı avaz eder: *"Nasihat istersen ölüm yeter. Evet ölümü düşünen, dünya sevgisinden kurtulur ve ahiretine*

---

54 Tirmizî, *Kıyamet* 25; İbn Mâce, *Zühd* 31.

55 Heysemi, *Mecmau'z- Zevaid* 1/94.

ciddi çalışır."[56] Kalbin Zümrüt Tepelerinin Seyyahı ikazını tekrarlar: "*Ölümü sevmeyen, imanını gözden geçirmelidir.*"

İhlâsı elde etme adına önemli bir vesiledir ölüm. Nazarları ahirete çevirir o. Gözler bekayı görünce, Bâkî-i Zü'l-Celâl, vicdanlarda daha başkaca duyulur. Fena, gözden kaybolur. İhlâs, gönlü kaplar. Riya, kalbden kovulur.

Ölüm, bir bitiştir; Dünya hayatının noktalanması, imtihan sırrının sona ermesi manasına bir bitiş. An gelir, kitabı yazma işlemi için verilen süre biter. Kalemlerin mürekkebi kurur. Artık bir daha o kalemler yazmayacak, eller kalem tutmayacaktır. Kalemi tutan eller, aynı kitaba daha güzel şeyler yazmak için izin isterler. Heyhat ki çok sert bir dille huzurdan kovulur: *"Kesin sesinizi, konuşmayın benimle"* (Müminun, 23/108) itabıyla hepten yıkılırlar.

Yazılan kitaplar ise, vakti gelince yazarlarına dağıtılır ve *"Oku kitabını, bugün sana hesap olarak bu yeter."* (İsra, 17/14) denilir. Kitaplarını sağlarından alanlar sonsuz sevince garkolur. Satırlarını sabırla dizdikleri kitaplarını başkalarına da gösterir: *"Alın okuyun kitabımı, ben zaten böyle bir günle karşılaşacağımı yakinen bilmekteydim."* (Hâkka, 69/19, 20) derler. Artık önleri açılmış, işleri kolaylamıştır. O gün bazıları kitablarını -maazallah- sollarından alırlar. Acı gerçeği görür, çılgına dönerler. *"Ne biçim kitap bu! Küçük büyük hiçbir şeyi bırakmamış, ne varsa hepsini bir bir yazıp dökmüş."* (Kehf, 18/49) der, kendi elleriyle hazırladıkları kötü akıbete adım adım yürürler.

Ölüm, bir başlangıçtır aynı zamanda; ölümü olmayan ikinci bir hayatın başlangıcı.. uykuda olan insanlar ölümle uyanır.. camdaki buğu silinir, gayb perdesi sıyrılır.. artık her şey ayan beyandır. Bu açıdan, ölüler, dirilerden daha iyi inanmaktadırlar dense sezadır.

Ölüm, aniden gelir insana. Genelde hesaplar hep yarım kalır,

---

56 Nursî, *Mektubat*, 263.

yüz sene bile olsa kısacık hayat biter ve ahirete yelkenler açılır. Önemli olan, etekleri mücevherlerle dolu olarak gitmektir oraya, sandığı çeyizle doldurarak. "Ölüm aniden gelir, kabir ise amel sandığıdır." diyen şair aslında sadece şiir söylemiyor, gönüllere bir hakikatı da fısıldıyordur. Genç kız, sadece çaputla dantelayla doldurmaz çeyiz sandığını.. hayallerini de yükler onun içine. Aynen öyle de; bir mümin de, amel sandığı mesabesinde olan kabrine, amelleriyle birlikte, niyetlerini de yerleştirmelidir halisce.

Ölüm, güzel şeydir aslında. O, ahiret yolculuğuna önceden çıkmış nice dost ve ahbaba kavuşmanın biricik yoludur. Firak değil, visaldir. Hayat vazifesine verilen paydos, bir terhistir. Mekanda yapılan değişikliktir. Her şeyin üstünde ve ötesinde, mümin kalblerin misafiri olan Zat-ı Ecelli A'la'ya mülaki olmanın vazgeçilmez vesilesidir.

...Ve ölümün güzelliği şaire;

"Ölüm güzel şey, budur perde arkasından haber
Hiç güzel olmasaydı ölür müydü Peygamber."

(Necip Fazıl)

dedirtir.

Bir gün gelir, "Her nefis ölümü tadacaktır." sırrına Hz. Peygamber (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) da dahil olur. Rahatsızlığının arttığı vakitlerde Abdullah bin Mesud (radıyallahu anh) O'nun yanına girip, mübarek simasındaki büyük ızdırabı görünce: *"Ya Resûlallah, hummadan dolayı çok çektiğinizi müşahede ediyorum. Ya Resûlallah! Bu hummanın iki kat ızdırabı var. Elbette sizin için iki kat ecir ve mükâfatı vardır."* der. Allah Resûlü: *"Evet"* diyerek onu tasdik eder ve sözlerini şöyle bağlar: *"Hastalığa tutulan hiçbir mümin yoktur ki, Allah Teâlâ onun hata ve günahlarını ağacın yaprakları döküldüğü gibi dökmesin."*[57]

---

57 İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/208

Vakti gelince Cebrail (aleyhisselâm) ile 23 sene süren arkadaşlığa, Hz. Azrail (aleyhisselâm) de katılır. Son demlerinde Hz. Peygamberi, bu iki büyük melek birkaç kez ziyarete gelirler. Son gelişlerinde Hz. Azrail: *"Ya Resûlallah, nasıl isterseniz öyle yapacağım, şimdi, veya isterseniz daha sonra"* der. Resûlullah, Hz. Cebrail'e bakar ne yapayım der gibi. Cebrail (aleyhisselâm): *"Ya Resûlallah, Mele-i A'la'nın sakinleri sizi bekliyor."* deyince Kâinatın Efendisi sözünü bağlar: *"Öyleyse şimdi vazifeni yerine getirebilirsin."*[58]

Başka neler konuştular bilmiyoruz. Kimbilir, iki büyük melek, gıbta ile baktıları Resûlullah'ı daha başka nasıl teselli ediyor, O'na neleri müjdeliyorlardı.

Bildiğimiz ise Efendimiz'in, son nefeslerini verirken Hz. Aişe'ye yaslanıyor olmasıdır. Müminlerin annesi: *"Resûlullah'ın başı göğsümdeydi. Bir şeyler istiyor gibi yaptı. Misvak istiyor zannettim. Onu çok severdi. Önce ağzımda yumuşattım, sonra da onun ağzına götürdüm. Tükürüğüm, tükürüğüne karıştı. Onu ağzında çok tutmak istemedi. Elinden tutuyordum. Aniden, elini elimden çekti. En son sözü "Allahümme er-rafika'l-a'la oldu."* diye anlatır o anları.[59] Hz. Peygamber: *"Allahım, artık ben en Yüce Arkadaşı istiyorum."* yani Seni istiyorum Ya Rabbi diyerek irtihali dar-ı beka buyurur. O en zor anda bile, O En Büyük Kurtarıcı, kurtuluşun yegâne yolunu gösterir.

Evet, kurtuluşun biricik reteçesi, Allah'a imanda, O'nunla (celle celâluhû) en sıkı irtibatı yakalamış olarak dünyadan ayrılmadadır.

Aslında bazıları hiç ölmez, yani sevap cihetiyle. Onlar hayırlı bir yolda yürümüşler, arkalarından da hayırlı takipçiler bulmuşlardır. *"Hayra delalet eden, onu yapan gibidir."*[60] fehvasınca da

58 İbn Sa'd, *a.g.e.* 2/312.

59 Müslim, *Selam*, 46; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/120; İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/259.

60 Tirmizî, *İlim*, 14.

takipçilerinin sevaplarına hissedar olurlar. Bu talihliler, en başta Hz. Resûlullah, sonra da diğer peygamberler ve onların hakiki varisleridir.

Başka bazıları da vardır ölmeyen, yani günah cihetiyle. Bir şer şebekesi kurmuşlardır Allah ve Peygamber düşmanlığı hesabına. Veya öncülük etmişlerdir bir günahın yayılmasında. Ya da bir dinsizlik fikrinin ortaya atılmasında. Ölür gider bunlar. Arkalarından gelenler de kendileri gibi uğrarlar Rahmet-i Sonsuz'un azabına ve gazabına. Kaçırırlar hiç kaçırılmayacak şeyi. Zira rahmet, gazabın önünde; af, azaptan baskındır.

Ölümden kaçış yoktur. *"Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile, ölüm gelip sizi bulur."* (Nisa, 4/78) Can boğaza dayanır. *"Ölüm sarhoşluğu gelir hakkıyla. İşte ey insan denilir, bu senin öteden beri kaçtığın şeydir."* (Kaf, 50/19) "Can çekişenin yakınları: *"Bunu iyileştirecek, okuyup üfleyecek, şifaya mazhar edecek yok mu?" diye naçar dövünür. O ise ayrılık vaktinin artık kesin olduğunu anlar. Bacak bacağa dolaşır, ölüm acısıyla kıvranır."* (Kıyamet, 75/27-30) Geldiğinde tehiri de mümkün değildir onun, takdimi de.. tam vaktinde gelir.. emir yerine getirilir.

"İman edenler için ölüm, rahmet kapısıdır. Dalalette olanlar için ise bir cehennem kuyusu." İman ışıklar saçar, aydınlatır nuruyla ve rahmete açılan akyola hidayet eder. İman olmazsa, karanlıklar sarar insanı ve artık dipsiz kuyuya düşmek kaçınılmaz olur.

Gün gelir, ölüm öldürülür. Hesap kitap işi biter, herkes yerini bulur. Layık olanlar cennette, müstehak olanlar da cehennemdedir artık. Her iki grubun da görebileceği bir yere alacalı bir koç getirilir. Koçu getiren melek, her iki tarafa da seslenir: *"Bunu tanıyor musunuz?"* Her iki taraf da sese cevap verir: *"Evet tanıyoruz bu ölümdür."* Koçun ölüm olduğu bilinir herkesçe. Koçu getiren keser onu herkesin gözü önünde. Sonra da *"Artık ölüm yok der ve sizler ebedisiniz bulunduğunuz yerlerde."* Bu söz,

cennetliklerin hamdini; ateştekilerin de hasaretini artırır sadece. Zira iman, rahmete; rahmet, cennete; cennet, Allah'ın Cemaline vesile.[61]

Kur'ân: *"Ne yapın yapın, müslüman olarak ölmeye bakın."* (Âl-i İmrân, 3/102) der. Ayağınızı sağlam basın, kalbinize sahip çıkın, yaratılış gayenizi unutmayın, anlaşmaya sadık kalın demektir bu. Evet, yapılan bir anlaşma vardır Cenâb-ı Hakk'la bizim aramızda. Allah (celle celâluhû) ifade eder bunu: *"Tutun sözümü, tutayım sözünüzü ve sadece Ben'den korkup ürperin."* (Bakara, 2/40) beyanıyla. Verilen ahd, O'nu bilmek, şirke düşmemek, layıkıyla ibadet etmektir. Böyle yapılırsa O da kullarını affedecek, merhametiyle muamele edip cennetini lütfedecektir.

Ayakları sağlam yere basmanın bir benzer yolu daha vardır. Rahman, haber verir bunu Yüce Beyanında: *"Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı yere tespit buyurur."* (Muhammed, 47/7) Kimse yardım edemez Allah'a. Münezzehdir O. Kimsenin yardımına da ihtiyacı yoktur. O'na yardım, Allah'ın dinine hizmet vermek, O'nun Adını yüceltmek davasını gütmektir. Rahman'ın dinine burada sahip çıkanlara, Rahman ötede sahip çıkacak, ayaklarını sağlam yere raptedip, imanla kabre girmelerini nasip edecektir.

3. İman, Ölümü Sevimli Hâle Getirir

Ölüm deyince ilk akla gelen acı ve ayrılıktır. Nefeslerin tükenmesi, bakışların baygınlaşması, seslerin kısılması, çeşit çeşit acıların sarıp sarmalaması gibi hususlar, ölümün sevimsizliğini tetikleyen olgulardır. Bunun gibi şeylerden ötürü de hemen herkes az çok ölümden korkar, ürperir. Onun hiç de hoş olmayan soğuk bir yüzü vardır gerçekten.

---

61 Buhârî, *Rikak* 150; Müslim, *Cennet* 40; Tirmizî, *Cennet* 20.

Bunlar doğru. Ama başka doğrular da var. Hele bir de iman penceresinden bakıldığında, olayın çehresi büsbütün değişiyor:

1. Dünyayı, ahirete uzanan yolda, kısa bir süreliğine durulan bir istasyon veya bir bekleme salonu olarak görmek. Bu hususla alâkalı Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi bakış açısını ifadesi şöyledir: *"Benimle dünya hayatının misali, bir yolcunun yorgunluğunu atıp tekrar yola koyulabilmesi için dinlendiği bir gölgelik gibidir."*[62] Müminler olarak hepimizin bakış açısı böyle olmalıdır aslında. Yani hepimiz yolcuyuz. Ruhlar âleminden başlayan bu yolculuğun, rahmi mader ve dünya gibi durakları var. Esas yolculuk ise ebediyet yurduna.

2. Hastalık ve musibetlerin bin bir türünün yaşandığı veya potansiyel olarak yaşanmaya elverişli olan dünyadan kurtulmak. Evet, bu dünya elem ve sıkıntı yurdudur, imtihan yeridir. Öyle olduğu için de belalar, sıkıntılar, kederler, acılar, hastalıklar hiç eksik olmaz. Her insan ya bizzat kendisiyle veya etrafıyla alâkalı problemlerle çoğu zaman yüzyüzedir. Öyle ki ölümü bir kurtuluş olarak gören birçok insan vardır. Hatta onlar arasında kendi canlarına son vererek, içinde bulundukları sıkıntılardan kurtulmayı arzu edenler bile -maazallah- olabilmektedir.

3. Bu dünya ibadet ve hizmet yeridir. Ömür, ahiret tarlasına tohumların ekildiği bir zaman aralığının adıdır. İbadetler, Rabbimize karşı yapmak mecburiyetinde olduğumuz bir kısım sorumluluklardır ve bunların kendilerine has zorlukları vardır. Allah'ın yüce adının herkesçe bilinmesi için çalışmak şeklinde özetleyebileceğimiz hizmetin de kendine göre sıkıntıları her zaman için olmuştur, olacaktır. Gerçek bir ibadet insanı, gerçek bir hizmet eri olabilmek çok zordur yani. İşte ölüm, ibadet ve hizmet vazifelerini bitirmek manalarına gelmektedir. Askerden terhis olma, vazifeye paydos verme gibidir. Ahiret ise buradaki atılan tohum-

---

62 Tirmizî, *Zühd* 44; İbn Mâce, *Zühd* 3.

ların hasat edildiği, yapılan hiçbir hayrın zayi edilmeden sahiplerine teslim edileceği mükafat yeridir.

4. Ölüm, bizi ahirete göçmüş sevdiklerimize ulaştıracak yegane tünelin kapısıdır. O kapıdan geçilmedikçe onlarla beraber olabilme imkanı yoktur. Peygamber Efendimiz başta olmak üzere bütün sevilenlere kavuşabilmek için bu tünelden geçmek zaruridir. Sevginin gerçek kaynağı ise Allah Teâlâ'dır. Hakiki sevgili O'dur. İşte ölüm, insanı o En Yüce Sevgili'ye ulaştıracak biricik köprüdür. Allah'ın salih kullarına vaat ettiği Cennet nimetlerine ermekten bahsetmiyoruz şu anda. Onların da ötesinde bizzat Âlemlerin Rabbine kavuşmaktan dem vuruyoruz ki, Müminler için en yüksek ufuk, en zirve nokta budur. Bu ufku yakalayan Mevlana seviyesindeki bazı Müminler, ölümü "düğün gecesi" olarak görmüşlerdir.

Burada üzerinde durmak istediğimiz bir husus daha var: Allah Resûlü bir hadislerinde *"Kim Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim de Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da o insana kavuşmaktan hoşlanmaz."*[63] buyurur. Bu hadis, müslümanlara bir hedef belirlemekte, onlara bir gaye sunmaktadır. Anlaşılan o ki, her Mümin, *likâ* denilen Allah'a kavuşmayı, gerçekleşmesini arzu ettiği en büyük bir hayal olarak görmeli, yapabiliyorsa her şeyini bu yüce ufka ulaşabilme adına değerlendirmelidir. Evet, bir taraftan Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vermenin zorluğu içimizi kemirmeli. Bu kemirme, bizi orada sıkıntıya düşürecek davranışları yapmaktan alıkoymalı, hesabın zorluğu belimizi bükmeli. Ama diğer taraftan da Bütün Güzelliklerin Kaynağı ve Yaratıcısı olan Yüceler Yücesi'ni görmeye bir arzu ve şevk olmalı. Eğer içimizde bu arzu ve iştiyakı duyamıyorsak hiç değilse "Allahım! İçimde, Sana kavuşma arzusu uyandır ve bana, ötelerde Seni görme iştiyak ve heyecanını lütfeyle" diye dua edip,

---

[63] Müslim, *Zikir* 14-18; Tirmizî, *Cenaiz* 67.

o arzuyu da yine O'ndan istemeli, O'na yalvarıp, O'na teveccüh etmeliyiz.

4. Ne Yapın Edin Müslüman Olarak Ölün

Başlık, aslında bir âyetin mealidir. Yüce Allah *"Müslümanlığın dışında bir başka şekilde ölmeyin."* (Âl-i İmrân, 3/102) buyurur. Ebedi kurtuluşa giden yolu aydınlatan ışık kaynağı ise imandır. Daha önce de ifade edildiği üzere, ölümün bir bitiş değil, bilakis sonsuz ve mutlu bir hayatın başlangıcı, mükâfat yurduna geçişin adı, sevilenlere kavuşmak için geçilmesi gereken bir koridor veya şu sıkıntılı dünyadan kurtulma vesilesi olması gibi durumlar hep imanlı bir ölümle alâkalı olan hususlardır.

İmansız olarak kabre girenler için, bahis mevzuu edilen hususların hiçbir anlamı yoktur. Ölüm bu tür insanlar için -Allah korusun- tam bir bitiş ve kaybın adıdır. Bir taraftan Müminlere vaad edilen bütün nimetlerden mahrumiyet, öbür taraftan bitip tükenme bilmeyen acı, ıstırap ve bütün bunların yanında bir de sonsuz merhamet sahibi Allah Teâlâ'nın af ve bağışına değil de, O'nun azab ve gazabına maruz kalmanın vicdanı yakıp kavurması gibi hususlar, imansız birisinin karşılaşacağı korkunç hakikatların net ve kesin ifadesinden ibarettir.

İşin doğrusu, bir Müminin hayatındaki en önemli şey, bir başka deyişle onun ölünceye kadarki en önemli gündem maddesi, Cenâb-ı Hakk'ın bahşettiği imanını koruması, geliştirmesi, kabre onunla birlikte girmeye çalışması olmalıdır.

Mademki kabir kapısı açıktır ve mademki bir ebedi hayat vardır. İlelebet sürecek bir Cennet veya Cehennem bizleri beklemektedir. Öyleyse aklı başında olan birisinin en önemli meselesi, bu kabir kapısından imanlı olarak girebilmek, itikadını sapasağlam hâle getirebilmek, böylelikle de ebede mutluluğa erebilmektir.

Bu ifadelerimizle bundan sonraki yazılarımızın ana çizgilerini ortaya koymuş oluyoruz. İnşaallah bundan böyle, imanı korumak, onu daha güçlü hâle getirmek gibi hususlar üzerinde duracak, Kur'ân'ın ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konudaki ifadelerine yer verecek, yapılması gerekenlerle alâkalı olarak söylenmiş sözlerden bazılarını aktarmaya çalışacağız.

Evet, Rabbimizle bizim aramızda yapılan bir anlaşma vardır. Cenâb-ı Hakk: *"Vaadinizi yerine getirin, ben de vaadimi yerine getireyim ve sadece Benden korkup ürperin."* (Bakara, 2/40) buyurur. Bizim Rabbimize karşı verdiğimiz söz, O'nu bilmek, şirke düşmemek, O'na layıkınca ibadet etmektir. Biz böyle yapabilirsek Allah Teâlâ da bizleri affedip rızasına erdirecek, merhametiyle muamele edip Cennetini lütfedecektir.

Yüce Allah'ın verdiği sözde durmaması, vaadini yerine getirmemesi/getirememesi gibi şeyler söz konusu olamayacağına göre, anlaşmaya sadık kalıp kalmamak daha ziyade bizimle alâkalıdır. Ayağımızı yere sağlamca basıp, kalbimize sahip çıkabildiğimiz, yaratılış gayemize uygun bir hayat yaşayabildiğimiz takdirde güzel akıbete mazhar olacak, akla hayale gelmeyen nimetlere, bunların da ötesinde Allah'ın cemalini görmeye mazhar olacağız demektir.

Ayakları yere sağlamca basmanın yollarından birisini kısaca hatırlatıp sözlerimizi bağlayalım. Kur'ân *"Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı yere tespit buyurur."* (Muhammed, 47/7) demektedir. Allah'a kimsenin yardım edemeyeceğini, daha doğru ifadesiyle Yüceler Yücesi'nin hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını her müslüman bilir. Herkes ve her şey O'na muhtaç, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir ki Allah'ın *Samed* isminin manası budur. Bu âyetteki *"O'na yardım ederseniz"* ifadesi, Allah'ın dinine hizmet vermek, İslâmiyete sahip çıkmak, onu yaşayıp ya-

şatmak için çalışmak, Allah'ın adını olanca yüceliğiyle muhtaç gönüllere duyurma gayreti içerisinde olmak şeklinde anlaşılmalıdır. Bu fedakârlığı gösteren, burada O'nun dinine sahip çıkanlara ise Yüce Allah sahip çıkacak, ayaklarını yere sağlamca raptedip, imanla kabre girmelerini nasip edecektir. Ötelerde ise az önce değinildiği üzere hafsalaları aşan nimetlere onları mazhar edecek, bütün bunların ötesinde de kendi Zat'ını onlara gösterecektir ki bu, Cennet nimetlerini unutturacak kadar farklı ve yüksek bir mazhariyet olacaktır.

5. Müslüman Olarak Ölmek Elimizde mi?

Müslüman olmak, müslüman kalmak, müslüman olarak ölmek elimizde midir? Hidayet Allah'a ait olduğuna ve O, istediğinin kalbinde iman ışığını yakacağına göre biz insanların bu konuda yapabileceğimiz herhangi bir şey var mıdır?

Bu soruların cevapları hep pozitiftir ve "Evet, tabii ki yapılabilecek, yapılması gerekli olan şeyler vardır." şeklindedir. Evet, her müslümanın bildiği üzere, iman ve hidayet Allah'a aittir. O kimi isterse ona hidayet lutfeder, iman ışığını onun kalbinde yakar. Fakat mevzu sadece bundan ibaret değildir. Yani Yüce Allah, insanları karşısına almış, kura çeker gibi –haşa- bazılarımıza hidayeti lutfetmiş, bazılarımızı da ondan mahrum etmiş değildir. Birazdan üzerinde duracağımız gibi, Rabbimiz, hepimizin karşısına Kendisine vardıran yollar çıkarmış, hidayete mazhar olacak fırsatlar yaratmıştır. Bu açıdan ahirette hiç kimsenin, herhangi bir mazereti olamayacaktır.

Zaten müslüman olarak doğmuş olanların ekstra bir lutfa mazhar olduklarında şüphe yoktur. Onlara düşen de bu imanlarını korumak, artırmaya çalışmaktır ki önümüzdeki yazılarımızın ana mevzuunu teşkil etmektedir.

İman ve hidayete ermeye gelince o, kulun iradesine, bu konuda hareket etmesine, adım atmasına bağlanmıştır. Allah, yapılan hiçbir işi zayi etmez. Burada yapılan her hayrın karşılığı öbür tarafta kat kat verilir. Yeter ki halis bir niyetle Allah için olsun. Küçücük bir iyilik bile fazlasıyla karşılıksız buluyorsa, bir insanın Allah'ı bulabilmek, hidayete erebilmek için harekete geçmesinin, adımlar atmasının karşılıksız bırakılması, Allah'ın onun bu gayretlerini görmemesi, iman nuruyla onu aydınlatmaması düşünülemez.

Bir başka husus da şudur: Aklı başında olan her insana, Allah'ı bulabilecek, imana ulaşabilecek fırsat veya fırsatlar verilmiştir. Kur'ân bu hususu ifade ederken *"Biz, size, düşünüp ibret alacak, gerçeği görecek kimsenin düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi?"* (Fatır, 35/37) buyurmaktadır. Bir başka ifadeyle, herkesin karşısına Allah'ı, Kur'ân'ı bulabilecek, imana mazhar olabilecek en azından bir fırsat çıkmıştır. Sonsuz Merhamet Sahibi'nin, bazı insanları bile bile Cehenneme atmak için imandan mahrum etmesi diye bir şey düşünülemez. Allah insanlara zulmetmez, fakat bizler değişik yanlışlıklara girmek suretiyle kendi kendimize zulmetmekteyiz. Ahirette ise hiç kimsenin bir bahane ve mazereti olmayacaktır.

Bizim iddiamız şudur: Eğer bir insan, -objektif olmak şartıyla- hakikatı aramaya, doğru inanca ulaşmaya çalışırsa, öyle bir araştırma içerisine girerse, o insanın varacağı son nokta İslâmiyet olacaktır. Bütün güzelliklerin kaynağı olan İslâm, güneşler gibi o insanın yolunu aydınlatacaktır. Bundan hiç şüphemiz yoktur. Ama belki o insan, müslümanların yanlışlıkları ve İslâm'ı temsil edememelerine takılabilir ki o da bizim için büyük vebal demektir.

Söz buraya gelmişken, bir hususun da üzerinde kısaca duralım: Eğer bir insan, İslâm'ı anlatan birisiyle hiç karşılaşma-

mış, doğru tebliğ ona ulaşmamışsa, o insan teknik tabirle "ehl-i necat"tır. Yani kendi kendine Allah'ı bulamamış olsa da, eğer herhangi bir şeye tapınma gibi bir yanlışlığa girmemişse o insan kurtuluş ehlidir ve netice olarak Cennete girecektir.

TEFEKKÜR

İslâm'ın ruhî hayatına uyanmak isteyenlere tavsiye edilen argumanların en mühimlerinden birisi *tefekkür*dür. "Disiplinli düşünme" de diyebileceğimiz tefekkür, en kısa tarifiyle, Allah Teâlâ'nın bütün kâinata serpiştirdiği isimlerini görmek, onlar ile verilen mesajları almak demektir. Bir gülün rengindeki, doku ve kokusundaki mükemmeliği görerek, Rabbimizin Cemil, Kadir, Musavvir, Halık gibi isimlerini görmek, böylelikle de isimden müsemmadan geçerek Allah'ı bulmak gibi.

Aslında hemen her zaman ve mekanda, değişik şekillerde ve farklı maksatlar için mesajlar vardır. Örneğin, günün ilk ışıkları, yeni bir günü bizlere müjdelerken, aynı zamanda inanç esaslarımızdan birisi olan ve *haşr* denilen öldükten sonra dirilmenin küçük ölçekte bir provası gibidir. Bizim gece uyuduktan sonra, uyanmamız da ikinci bir defa dirilmenin, dünyadaki bir başka ispatı gibidir.

Dünyada bazen bizlere "Burası Cennet gibiymiş!" dedirten, veya Cehennemi hatırımıza getiren yanardağlar, lavlar, kaynayan sular gibi şeyler de, gerçek Cennet veya Cehennemin varlığının küçük küçük göstergeleridir. Buralara böyle küçük numuneleri yerleştiren Cenâb-ı Hakk, bizim bu örneklerle asılları hakkında bilgi sahibi olmamızı ve onlara çok iyi inanmamızı istemektedir. "Burada böyle Cenneti veya Cehennemi andıran şeyler varsa,

bunları burada yaratan, öbür tarafta bunların hakikilerini de yaratmaya tabii ki kadirdir." sözü, Mümin bir insanın yaptığı tefekkür neticesinde gönlünden kopup gelen duygularının ifadesidir.

Dikkatli müslümanlar, hemen her olaydan veya varlıktan ahiretleri hesabına ders alabilen insanlardır. Bu insanlara göre örneğin, yaşlılar, gençlere kendi hâlleriyle şu dersi vermektedirler: "Biz de sizler gibi genç idik. Kendimizi hiç yaşlanmayacak, güçten kuvvetten hiç düşmeyecek sanıyorduk. Saçlarımız ağarmayacak, dökülmeyecek zannediyorduk. Ama öyle olmadı. İşte gördüğünüz gibi yaşlandık, güçten düştük, saçımız başımız ağardı... öyleyse siz de yaşlanacağınızı düşünerek hareket edin. Sizi daha sonra pişman edecek şeylerden uzak durun. Gençlik nimetini, o nimeti verenin yolunda kullanın..."

1. Bizim Vazifemiz

Allah'ın yarattığı her şey fevkalade sanatlı ve harikadır ama onları farketmek, etrafımızda cereyan eden her şeyin aslında O'na ait mucizeler olduğunu idrak etmek de yine bize ait vazifeler cümlesindendir.

İnsan birazcık etrafına bu nazarla baksa, her şeyin apaçık birer mucizeden ibaret olduğunu görecektir. En basitlerinden örnekler verelim: tavukların yumurta vermeleri, bazı malum hayvanların sütünden, derisinden, yününden ve bizzat etlerinden istifade edilmesi, başka bazı hayvanların binek olarak kullanılmaları, arıların bal vermeleri ve kendi aralarındaki akıl almaz örgütlenmeleri, kuşların semada kanat çırpıp uçabilmeleri ve onlardan bazılarının binlerce kilometrelik mesafeleri beraberce uçarak aşıp aynı yerlere tekrar dönebilmeleri, balıkların kendilerine has nefes kesen dünyaları, ölü gibi olan topraktan binlerce çeşidiyle ve hep bizim yararımıza olan şeylerin yaratılmaları...

İnsanoğluna ait olanlarından örnekler vereceksek mesela

yeme içme gibi ihtiyaçlarımızı hissetmemiz, yaşadığımız olayları akıl defterlerimizde muhafaza etmemiz, kelime ve cümleleri düzgün bir şekle koyup öylece ifade etmemiz, belki bundan daha büyük mucize olarak konuşma yeteneğine sahip olabilmemiz, beynimizin sair azalarımıza komut edebilmesi, saçımızın ve tırnaklarımızın uzayıp, kaşlarımızın ve dişlerimizin uzamaması gibi yüzlerce örnek üzerinde durulabilir.

İtiraf ettiğimiz gibi, bunlar basit ve sade örneklerdi. Her insanın aklıyla bulabileceği mucizelerdi. Bazı konularda uzman olan, branşlaşmış insanlar kendilerine ait konularda daha derin ve ciddi zihin jimnastiği yapabilir ve varlığın arkasındaki gizli eli müşahede edebilirler.

Burada üzerinde durulması gereken husus şudur: evet, kendimiz ve etrafımızdaki her şey, Rabbimize ait işaretler, imzalar ve O'ndan mektuplar mesabesindedir. Bütün kâinat muhteşem bir sanat eseri olup Sanatkar'ının ihtişamını işaretler. Fakat biz insanoğlunda kanıksama, ülfet, alışkanlık gibi kelimelerle karşıladığımız bir özellik vardır ki bu, etrafımızdaki olağanüstülükleri görmemizi engeller. Her şey fevkaladedir ama biz onları adiyattan görürüz. Güneşin her gün doğup batması, yağmurların yağması ne büyük mucize ve kudret eserleridir. Lakin bize gayet normal ve olağan gelmektedir.

İşte bizim kâinat okumalarını güzel yapabilmemiz, büyük ölçüde bu kanıksama ve ülfet perdelerini yırtabilmemizle doğrudan alâkalıdır. Bunu yapabilmek de hemen her hususda olduğu gibi yine irade ile ancak mümkün ve müyesser olabilecektir. Yani insanın etrafında cereyan eden günlük ve normal hadiseleri kaçırmamaya çalışması, olağan olayların bile aslında normalin çok üstünde olduğu gerçeğine uyanması, böyle bir performası göstermesi, kendisini zorlaması... neticesinde insan, eşyanın perde arkasına uyanacak, o gizli eli görüyor gibi olacak ve Yüce Allah'ı kalbinde hissedebilecektir.

Bu konuda yine Kur'ân'a müracaat ediyor ve O'nu dinliyoruz:

"Sizi yaratan Biz'iz, hâlâ bu gerçeği ikrar ve tasdik etmeyecek misiniz?

Şimdi düşünsenize o akıttığınız meniyi! Onu yaratıp insan hâline getiren siz misiniz, yoksa Biz miyiz?

Aranızda ölümü Biz takdir ettik. Sizi yok edip yerinize benzerlerinizi getirmeyi ve sizi bilemeyeceğiniz bir biçimde ve vasıfta yaratmayı dilersek, Bize mani olacak hiçbir güç yoktur.

Siz ilk yaratmayı pek iyi biliyorsunuz, artık düşünüp ibret almanız gerekmez mi?

Ektiğiniz tohuma baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi? Eğer isteseydik onu kuru çöp hâline getirirdik, siz de şaşıp kalır, pişman olurdunuz "Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti." Hatta doğrusu biz rızıktan mahrum kaldık, sefalete mahkûm olduk." derdiniz.

Peki, içtiğiniz suya ne dersiniz? Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa Biz mi? Dileseydik onu tuzlu da yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

Peki, yakmakta olduğunuz ateşe ne dersiniz? Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan Biz miyiz? Biz onu çölde, yolda bulunanlar ve muhtaçlar için hem bir ders, hem de istifade vesilesi kıldık.

Öyleyse Ulu Rabbinin yüce adını tenzih et." (Vakıa, 56/57-74)

2. İnsan, Kendini Okusa Rabbini Bulur

İnsanın bizzat kendisi, Allah'ı anlatan bir mektuptur. Bir başka deyişle, etrafımızdaki her şey Rabbimize ait işaretleri taşıdığı gibi, maddi ve manevî hayata sahip olan bizlerde de Allah'a ait, O'nun bir muhteşem sanatı olduğumuzu gösteren işaretler bulunmaktadır. Kur'ân bu işaretleri bizlere hatırlatma bağlamında *"Biz ona (insanoğluna) görmesi için gözler, gönlüne tercüman*

olacak bir dil ve dudaklar, vermedik mi? Ona hayır ve şer yollarını göstermedik mi?" (Beled, 90/8-10) buyurur.

Bu âyette Yüce Allah göz, dil, dudak ve akıl nimetlerine dikkatlerimizi çekmekte, onlar üzerinde düşünmemizi tavsiye etmektedir.

Evet Rabbimiz etrafımızı görebilmemiz için bizlere gözler vermiştir. Kâinatı onlarla müşahede eder, onu bir kitap gibi okumayı onlarla yaparız. Bir çift göze sahip olduğumuz için de mesafeleri ölçebilir, dengeyi kurabiliriz.

Gözler çok hassas ve nazik organlar olduğu için kafa kemiklerinden oluşan çukurlara yerleştirilip korunmaya alınmıştır. Korunma mekanizması sadece bundan ibaret olmayıp, ayrıca alt ve üst göz kapaklarının ihtiyaç ânında aniden kapanmasıyla da bu korunma kuvvetlendirilmiştir. Göz kapaklarının belirli aralıklarla açılıp kapanmasıyla, arabaların cam sileceklerinin çalışması gibi gözün saydam tabakasının kirlenmesi ve kuruması önlenmektedir.

Göz kapakları öyle basit deri kıvrımları değildir. Çok yoğun bezlerin teşkil ettiği geniş bir salgı sistemi, kirpiklerin iç tarafını devamlı olarak ıslatıp yağlar ve tozu toprağı yapıştırıp zararsız hâle getirir. İnsan çok hislendiğinde burun ile göz arasında bulunan gözyaşı bezlerinin ürettiği salgı, gözyaşı kesesini doldurduktan sonra iki kanal ile gözü çok güzel bir şekilde yıkayarak banyo yaptırırlar. Çok fazla ağlandığında gözyaşı kesesinin diğer bir kanalı fazla salgıyı burun içine boşaltır ve böylece buraları da yıkanmış olur.

Göz, görüntüyü idrak eder, algılar. Bu idrak etme ve algılama, beynin görme merkezindeki bir grup hücrenin uyarılması ile ortaya çıkan bir histir ki zaten bunun adı "görmek" olmaktadır.

Gözler öyle orijinal öyle muazzam azalarımızdır ki Darwin, onlarda yaratılan harika sanatları görünce, onların tesadüfen olamayacağını, kendi kendine veya şuursuz tabiatın bir eseri olması-

nın da imkânsızlığını anlamış, vicdanı rahatsız olduğu için "beyin ve göz gibi kompleks organların tesadüfen evrimleşmelerini izah edemiyor ve çıldıracak gibi oluyorum." deme mecburiyetinde kalmıştır.

Küçücük küreleri başımıza yerleştirip kâinatı görmemize sebep yapan Allah Teâlâ, gücü her şeye yeten Yüceler Yücesi'dir.

Allah Teâlâ'nın kudretini ve ilmini gösteren, Kendisinden işaretler veren bir başka nimeti dilimizdir. Evet dil, sayısız meyvelerin, lezzetli yiyeceklerin tadını idrak edebilmek için bir kapıcı ve kontrolörlük vazifesi yapmaktadır. Daha doğrusu yaptığı vazifelerin en meşhuru bu olmaktadır. Eğer dilimiz olmasaydı, karnımızı doyurmak maksadıyla ağzımıza aldığımız birçok şeyden ötürü zehirlenebilecektik. Hâlbuki o, tadı acı ve lezzeti kötü olan birçok maddenin aynı zamanda zehirli ve zararlı olduğunu daha dokunur dokunmaz anlar ve ağızdakini tükürmek için ikaz eder. Tatlı ve lezzetli yiyecekleri yediğimizde ise onları bize ihsan eden Kudreti Sonsuz Rabb'imizi hatırlayıp şükretmeye vesile olur.

Ayrıca çiğneme ve yutma hareketlerinde çok önemli fonksiyonlar görür dilimiz. Aldığımız gıdaları ağzımızın içinde evirir çevirir, harç makinesi gibi karıştırır, tükürük bezlerinin salgılarıyla iyice ıslanıp yumuşamalarını temin eder ve onların yutulacak hâle gelmesini sağlar. Yutma sırasında da bu lokmaları arkaya doğru iterek midemize kolayca gitmesine vesile olur.

Çok çeşitli tatlar olduğu hâlde esas olarak dört ana tat grubu vardır. Tatlıya hassas olan alıcılar dilin ucunda toplanmışlardır. Tuzluya hassas olanlar dilin üst kısmında geniş bir alanda düzenli dağılım gösterirler. Acıya hassas olanlar arka kısımda, ekşiye hassas olanlar ise kenar bölgelerinde dağılmışlardır.

Bir parça eti ağzımıza yerleştirip ona birçok işler yaptıran Cenâb-ı Hak, bütün arıza, kusur ve hatalardan münezzehtir, yücedir.

3. Kâinat, Esmâ-i İlâhiye Sağanağından İbarettir

Evet, bizatihî kendimizde ve bütünüyle kâinatta Allah Teâlâ'nın isimleri cilvelenmekte olup, görmesini bilenler Yüce Allah'ın her tarafa attığı imzaları, mühürleri müşahede edebilmektedirler ki böyle bir bakış açısıyla yapılan fikir ve düşünce odaklanmasına *tefekkür* dendiğini ifade etmiştik. Bu hususu vicdan mekanizmalarında iyi değerlendirebilenler, baktıkları her yerde, zihinlerini dolaştırdıkları her mevzuda Allah'ın varlığını ve birliğini sanki görüyor gibi olabilirler. En azından bunu bir duyuş, bir seziş veya bir zevk hâlinde gönüllerinde hissedebilirler.

Kâinat kitabını okuma hususunda derinleşenler, genelde iki kategoriye ayrılmışlardır:

Bunlardan birincisi, bu kitabı okuma hususunda öylesine derinleşmişlerdir ki bir an gelmiş sanki her şey bir tek vücuttan ibaretmiş gibi zannetmişlerdir. *Tevhidde istiğrak*ı idrak etmiş, *Vahdet-i Vücut* denilen bu anlayışa göre sadece bir tek vücut sahibi vardır. O da Allah'tır. Bütün kâinat, müşahede edilen her şey Allah'ın bir parçasıdır veya hayalden ibarettir. Muhyiddin b. Arabî tarafından temsil edilen, Cüneydi Bağdadî gibi zatların da benzer mütalaalara sahip oldukları bu yaklaşım, *sahv* denilen uyanıklık hâlinde daha ziyade, *sekr* denilen sarhoşluk hâline daha yakındır.

Bu derinliği vicdanında duyanların en meşhurlarından Hallac-ı Mansur, "Ene'l-Hak" "Ben Allah'ın kendisiyim." dediği için, onun hissettiğini hissedemeyenler tarafından öldürülmüştür.

Aradan birkaç asır geçmiş, İmam Rabbanî hazretleri ortaya çıkmış, o ise "Hayır "Vahdet-i Vücut" yok, "Vahdet-i Şuhud" var" demiştir. "Vizyon birliği" veya "her şeyde Bir olan Allah'ı görme" şeklinde Türkçeleştirebileceğimiz bu hususa göre görülen her şey Allah'ın kendisi veya O'na bir ait bir parça veya bir hayalden ibaret değildir. Varlık ve eşya inkâr edilemez. Aksine,

her şey Allah'ı gösteren bir ayna gibidir. Bir başka deyişle kâinat ve bütün varlık, Allah değil, O'nu gösteren pencereler, O'na vardıran yollar hükmündedir. Bakmasını bilenler, baktıkları her şeyde Allah'ı hatırlayabilirler. Tam tersinden ifade edeceksek, her şey onlara Allah'ı hatırlatır. Bir insanın, baktığı her insanda, çok sevdiği ve özlediği birisini görüyor gibi olması veya ceylanın gözlerinde bile Leyla'nın gözlerini görüyor olması gibi tıpkı. Öncekilerin sekr hâline bedel, bunlarda sahv, uyanıklık hâli esastır.

Buna yakın bir seslendirmeyi Bediüzzaman hazretleri yapmış ve *"hakiki, hakâik-i eşya, Esmâ-i İlahiye'dir. Mahiyet-i eşya ise o hakaikin gölgeleridir."*[64] demiştir. Yani bütün âlem, Allah Teâlâ'nın isimlerinin ışıktan tayfları ile vücut bulmuştur. Her şeyin varlığı ve varlıklarını devam ettirebilmeleri, Yüce Allah'ın Hâlık, Musavvir, Kâdir, Bêri', Cemil, Azim, Rahman, Rezzak... gibi isimlerinin kesintisiz olarak akışından ötürüdür. Karanlık bir yerde bulunan insanların normalde gözükmezlerken, aniden bir lambanın yanmasıyla görünüvermeleri, ortaya çıkıvermeleri gibi, kâinat, Rabbimizin isimlerini tecelli ettirmesiyle vücut bulmuş, varlık âlemine çıkmıştır. Allah Teâlâ, bir an için o güzel isimlerinin kâinat üzerindeki tecelli ve akışını durduruverecek olsa, kıyamet ânında kopacaktır.

4. Kâinat Kitabını Okuyan Allah'ı Bulur

Yüce Allah bütün kâinatı, kendisini anlayabileceğimiz bir kıvamda yaratmıştır. Bir başka deyişle kâinat, yazarını anlatan bir eşsiz kitap, Yüce Sanatkar'ını gösteren bir sanat şaheseri, şairine işaret eden bir mükemmel şiir, sahibinin sonsuz zenginliğini ifade eden yekta bir hazine olarak varedilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere, bakış açısını ayarlayabilen her insan, baktığı her yerde Allah Teâlâ'ya ait izleri, işaretleri, O'na ait imzaları görebilir, görüp Yüce Allah'ı "bî kemu keyf" denilen sayı ve keyfiyet

64 Nursî, *Sözler*, 683.

üstü bir hâlde vicdanında duyabilir. Daha doğru ifadesiyle, baktığı her yerde Allah'ın isimlerini görmeye çalışan; kâinatı, Rabbisinin adıyla okuma performansı sergileyen bir müminin kalbine, Âlemlerin Rabbi kendi varlığını tarifsiz bir şekilde hissettirir.

Örneklerini daha önce de verdiğimiz gibi birçok Kur'ân âyeti nazarlarımızı kâinata çevirmemizi, dikkatle etrafımıza bakıp aklımızı kullanmamızı tavsiye etmektedir. Bunlardan bir tanesinde şöyle buyurulmaktadır:

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değişmesinde, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah'ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgârların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah'ın varlığına ve birliğine nice deliller vardır." (Bakara, 2/164)

Kâinatta bulunan ve büyük teleskoplarla ancak görülebilen büyük kütleler bir taraftan, normal gözle görülemeyip mikroskoplarla ancak teşhis ve müşahede edilebilen atomlar, kuarklar diğer taraftan, her şey kendi dilleriyle Yüce Allah'ın varlığına ve birliğine delalet etmektedir.

Uçsuz bucaksız gökler, içinde barındırdığı milyarlarca gezegenler, güneş sistemleri, kara deliklerle Sonsuz Kudret Sahibi'ne işaret etmektedirler.

Karada ve denizde yaşayan, rızıkları ihmal edilmeden verilen, farklı şekil ve türdeki milyonlarca canlı, Allah Teâlâ'nın varlığına ve azametine şehadet etmektedirler.

Bağlardaki bahçelerdeki binbir çeşidiyle bitkiler, süslü çiçekler, türlü türlü tat ve görüntüleriyle meyveler sebzeler, Âlemlerin Rabbi'nden haber vermektedirler.

Yeryüzündeki bütün dağlar, içlerindeki çeşit çeşit madenlerle

beraber daha birçok faydaya yönelik olarak varedilmeleri, akıllı insanlara Allah'ın varlığına dair çok önemli mesajlar vermektedirler.

Gece ve gündüzün mevsimlere göre değişmeleri, bazen uzayıp bazen kısalmaları ve bıkıp usanmadan birbirlerini takip etmeleri, Allah'ın kudretini anlatan çok güçlü delillerdir.

Onlarca, hatta bazen yüzlerce ton ağırlığındaki gemilerin, suyun üzerinde batmadan yüzmelerinde, insanların ulaşım ve taşıma işlerini yerine getirmede çok önemli vazifeler yapmalarında, makul düşünebilenler için alınacak dersler vardır.

Yine tonlarca ağırlıktaki uçakların ve sair hava araçlarının feza denizinde gemiler gibi yüzmelerinde aklı başında olanlar için deliller bulunmaktadır.

Bir o tarafa bir bu tarafa esip duran rüzgarların, tohum, çekirdek gibi birçok şeyi varmaları gereken yerlere iletmelerinde, ağaçları aşılamalarında ne kadar işe yaradıkları aşikardır.

Bulutlarda, onlardan yeryüzüne akıp gelen yağmurda, yağmurun yeryüzünü nasıl dirilttiğinde, ölmüş toprağın yağmurla nasıl canlandığında, canlanıp binlerce çeşit gıdayı, insanoğluna ve diğer canlılara sunmasında, birazcık düşünenlere Allah'a vardıran o kadar çok yollar vardır ki.

İnsanoğlu aklını doğru yerde kullanır, onu vahyin nuranî tayfları altında yürütebilirse, Allah'ı gösteren delilleri bulabilir, kendisini Allah'a vardıran yollar açabilir, imanını artırıp yaratılış gayesini tahakkuk ettirebilir, ettirmelidir de.

5. Akıl, İnsana Verilmiş En Büyük Nimetlerdendir

İnsanoğlunun hayır ve şerri birbirinden ayırt edebilecek kabiliyetine *akıl* denmektedir. Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli alimlerden birisi olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadesiyle akıl: "Kalb ve ruhun madeninde, beynin ışığında bulunan manevî bir nurdur ki insan bununla, duyu organlarıyle hissedilemeyen şeyleri anlar. Akıl

yürütmek; sebeplerle sebeplerin meydana getirdiği şeyler ve eser ile eseri meydana getiren şeyler arasındaki ilgiyi, yani "illiyet kanunu" dediğimiz sebebi neticeye bağlayan kanunu ve ona bağlı olan gerekli ilgileri idrak ederek eserden müessire veya müessirden esere yahut da bir müessirin iki eserinin birinden diğerine intikal etmektir.

Mantık denen bu intikal sayesinde duyu organlarıyla hissedilen bir eserden, hissedilemeyen müessiri anlaşılır. Mesela, hissedilen bir hışıltıdan görülüp hissedilmeyen bir hayvanın anlaşılması gibi. Yahut da hissedilen bir müessirden hissedilmeyenin eseri anlaşılır. Mesela görülen bir bal arısından, görülüp hissedilmeyen balın idraki gibi. Yahut hissedilen bir eserden, ilgili olduğu diğer bir eser anlaşılır. Mesela görülmeyen bir arının vızıltısından, henüz görülüp hissedilmeyen balın bilinmesi gibi.

İşte böyle hissedilenden, hissedilemeyene intikale sebep olan veya hissedilemeyen bir manayı bizzat ve açıklıkla keşfeden idrak vasıtasına akıl denir."

Akıl, karşılaştığı hususlarla alâkalı olarak ya inceden inceye düşünür ki buna *fikir* denir. Ya da aniden karar verir gibi olur ki bunun adı da *tahmin*dir. Bu tür akıldan her insanın az çok nasibi vardır. Zaten aklı hiç olmayan bir insan dine muhatap değildir. İslâmiyet, aklı olmayan insanları herhangi bir mükellefiyet ve sorumluluk altına sokmaz.

İnsanoğlu aklını kullanarak, kendisine faydalı olanı olmayanı, hayrı şerri, güzeli çirkini, iyiyi kötüyü, azı çoğu, siyahı beyazı... birbirinden ayırt eder. Eşyayı yerli yerinde değerlendirir. Kendi istek ve arzularına göre hayatını şekillendirir. En azından istediği şekle sokabilmek için bir uğraşı içerisine girer.

Aklın en başta kullanılması gereken yer ise, onunla Allah'ı bulabilmektir. Yerler ve gökler, Allah Teâlâ'nın sanatlarıyla doludur. Her zerre ve her şey yapılışı itibarıyla Allah'ı gösterir. Allah'ın en büyük sanatı ise insandır. Her hücremiz, maddi ve manevî hayatımız, kısaca her

şeyimiz, Allah'tan haber veren mektuplardır adeta. İşte bu mektupları okuyan akıldır. Yerinde kullanılıp, kalbin nurlu iklimine sokulabildiği takdirde akıl, Allah'ın en büyük delillerinden birisi hâline gelir.

İşaret edilen manayı bir başka üslupla şöyle ifade edebiliriz: Rabbimiz, Kendi varlığına ve birliğine inanmaya yönlendirirken bizleri yapayalnız bırakmamış, mecburen inanmak zorundasınız dememiştir. Bilakis, Kendi varlığına ve birliğine ait sayısız imza ve işaretleri bütün kâinata saçmış, onları her tarafa yerleştirmiştir. Sonra da bize onları görebilecek gözler vermiş, onların nasıl meydana geldiklerini düşünebilecek kabiliyet vermiştir ki işte onun adı akıldır.

Yüce Allah'a iman etmek demek, O'nun varlığını burada görmek demek değildir. O'nu müşahede, cennete giren insanlara nasip ve müyesser olacaktır. Burada ise O'nun yarattığı varlıklara bakılacak, her varlığa koyduğu Kendisine ait damga ve mühürler görülecek ve O'na iman edilecektir. Veya o iman sapasağlam (tahkik) hâle getirilecektir.

İşte bu maksada yönelik olarak Kur'ân, birçok âyetiyle insanları Allah'ın varlığı ve birliğiyle alâkalı olarak anlayıp delil bulmak için mucizelerden daha çok akılla anlaşılacak hususlara sevk eder. Konuyu o âyetlerden birkaçını zikrederek noktalayalım:

"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde düşünen insanlar için elbette birçok dersler vardır. Onlar ki Allah'ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: "Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!" (Âl-i İmrân, 3/190, 191)

"De ki: "Ben, size "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır." demiyorum. Yok, "Ben gaybı bilirim." Yok, "Ben meleğim." de demiyorum. Bana ne vahyediliyorsa, ben ancak ona tâbi olurum." De ki: "Hiç kör, görenle bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?" (En'âm, 6/50)

SONUÇ

Amel, Allah Teâlâ'nın bizim için bizden istediği bazı hareket ve davranışlardır. Bununla birlikte onun gerçekten Allah katındaki değerini bulabilmesi, o amelin sadece Onun için ve O istediği için yapılmasına bağlanmıştır. İşte o zaman amel, salih kelimesi ile vasıflanmakta ve salih amel hâline gelmektedir. Yapılan o iş, artık sahibine ne kadar sevap kazandıracak ve kimbilir berzah hayatında ona nasıl yardımcı olacaktır. Getirisi çok olmakla birlikte, salih amelin tastamam edası ise bir hayli zordur. Onu elde edebilmek için üzerinde en çok durulması gereken yer ise kalbdir. Hayırlı hayırsız her türlü niyeti kendisinde barındıran; imanın küfrün, ihlâsın riyanın, irfanın, ihsanın ve her türlü duygunun kaynağı ve merkezi durumunda olan kalb, hemen her mevzuda en önemli yeri işgal ettiği gibi, amelin salahati konusunda da birinciliğini korumaktadır.

Sözlerimizi en çok muhtaç olduğumuz dualarla bitirelim:

"Rabbimiz! Rızana giden yolları bize gösterip hidayeti lütfettikten sonra kalblerimizi kaydırma..." (Âl-i İmrân, 3/7)

"Ey kalbleri eviren çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl."[65]

---

[65] Tirmizî, *Kader* 7; İbn Mâce , *Mukaddime* 13.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerim

Abdullah Aymaz, *Kastamonu Lâhikası Üzerine*, İzmir 2005

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Mısır, 1313, I-IV.

Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul 2007.

___, *Mektubat*

___, *Mesnevî-yi Nûriye*

___, *Sözler*

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, İst. 1351.

Darimî, Ebû Muhammed Abdullah, *es-Sünen*, Beyrut trs.

Ebû Dâvûd es-Sicistanî, *es-Sünen*..

Fethullah Gülen, *Fatiha Üzerine Mülahazalar*, Nil Yayınları, İstanbul 2007.

___, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, Nil Yayınları, İzmir 2005.

Heysemî, Nureddin Ali, *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid*, Beyrut, 1967.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, Kahire, 1964.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed, *es-Sünen*, Kahire, Trs.

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, Beyrut, 1388/1968.

İbn Seyyid, *Uyunü'l-Eser*

Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Beyrut, trs.

Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. M. Fuad Abdülbâki, Kahire, 1955-1956.

Neseî, Ebû Abdirrahman, *Sünenü'n-Neseî*, Kahire,1964.

Sızıntı Dergisi, 1994. Sayı 186.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed, *es-Sünen*, Mısır, 1356.

Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, İstanbul 1994.

Zerkani, Menahilü'l-İrfan.